

T.C.  
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**DÜNYA BANKASI'NIN YOKSULLUK VE AÇLIKLA  
MÜCADELEDEKİ ROLÜ, ETKİSİ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

**SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI  
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI  
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Hazırlayan  
Ahmet Şafak KUŞ**

**Tez Danışmanı  
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Fuat TUNCER**

**İSTANBUL-2019**



## TEZ TANITIM FORMU

- ADI SOYADI** : Ahmet Şafak KUŞ
- TEZİN DİLİ** : Türkçe
- TEZİN ADI** : Dünya Bankası'nın Yoksulluk ve Açlıkla Mücadeledeki Rolü, Etkisi ve Türkiye Örneği.
- ENSTİTÜ** : İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- ANABİLİM DALI** : Siyaset Bilimi ve Uluslararası ilişkiler / İşletme.
- TEZİN TÜRÜ** : Yüksek Lisans
- TEZİN TARİHİ** : 17/05/2019
- SAYFA SAYISI** : 144
- TEZ DANIŞMANI** : Dr. Öğr. Üyesi Fatih Fuat TUNCER
- DİZİN TERİMLERİ** : Yoksulluk, Açlık, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Dünya Bankası, Yoksullukla Mücadele Kurumları.
- TÜRKÇE ÖZET** : Bu tez, Dünya Bankası'nın yoksulluk ve açlıkla mücadeledeki rolü ve etkisinin neler olduğuna yönelik bir çalışmadır.
- DAĞITIM LİSTESİ** : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü  
2. Tez Danışmanı

Ahmet Şafak KUŞ

T.C.  
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**DÜNYA BANKASI'NIN YOKSULLUK VE AÇLIKLA  
MÜCADELEDEKİ ROLÜ, ETKİSİ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

**SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI  
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI  
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Hazırlayan  
Ahmet Şafak KUŞ**

**Tez Danışmanı  
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Fuat TUNCER**

**İSTANBUL-2019**

## BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ahmet Şafak KUŞ

...../...../2019



T.C.  
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ahmet Şafak KUŞ'un "Dünya Bankası'nın Yoksulluk ve Açlıkla Mücadeledeki Rolü, Etkisi ve Türkiye Örneği" adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

\_\_\_\_\_  
*Dr.Öğr. Üyesi Fatih Fuat TUNCER*  
(Danışman)

Üye

\_\_\_\_\_  
*Doç.Dr.Muharrem EKŞİ*

Üye

\_\_\_\_\_  
*Dr.Öğr.Üyesi Alihan LİMONCUOĞLU*

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2019

*Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ*  
Enstitü Müdürü

## ÖZET

Yoksulluk, az gelişmiş ya da gelişmiş ülkelerin karşılaştığı temel sorunların başında yer almaktadır. Türkiye’de pek çok kurum ve kuruluş tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerde yoksulluk ile mücadele ve ülkedeki yoksulluk seviyesinin düşürülmesi temel amaç olarak belirlenmiştir. Gerçekleştirilen bu çalışma ile ülkede yoksulluk seviyesinin boyutları irdelenerek, bu bağlamda uygulanan program ve stratejilerin nasıl işlediği incelenmiştir. Ayrıca, yoksulluk ile mücadelede Dünya Bankasının yaklaşımları değerlendirilmiş ve daha verimli sisteme ulaşmanın yolları araştırılarak konu ile ilgili öneriler üretilmiştir. Devlet yoksulluk ile mücadele bakımından gerekli, temel politikaları üreten ve uygulayan kurum olmuştur. Ancak hızla artan yoksulluk düzeyi bu konuda devletlerin tek başına yeterli olmalarını engellemiştir.

Bu çalışmada yoksulluğa sebep olan temel etmenler ile yoksulluk açıklanmış, Türkiye genelinde yoksulluğun durumu incelenerek, Dünya Bankası ve Türkiye’deki kurum ve kuruluşların bu konuda gerçekleştirdikleri uygulamalar ele alınmıştır.

Yapılan bu çalışma sonucunda, Türkiye’de uygulanan yoksullukla mücadele alanındaki program ve politikaların sürekli değişkenlik gösteren sorunlara cevap verebilmesi adına var olan sistemde birtakım değişikliklere gidilmesinin gerekli olduğu sonucuna varılmıştır. 1978 yılından itibaren Dünya Bankası tarafından yayınlanmakta olan raporlar, kalkınmaya yönelik değerlendirmelerde iktisatçılar tarafından temel kaynaklardan biri olarak ele alınmıştır.

Hükümetler de rotalarını belirlerken bu politikaları dikkate almıştır. Bu durumda kalkınma düşüncesi ve dünyayı etkilemeyi amaçlayan bir kurum olan Dünya Bankasının, kalkınmaya yönelik yaklaşımı önemli hale gelmiştir. Kurumsal anlamda gerçekleştirilecek daha etkin ve daha yalın bir yapılanmanın yanı sıra, sosyal yardımlaşma alanına aktarılacak kaynağın artırılması ile toplumun genelini içine alan sistematik yardım programlarının hayata geçirilebileceği belirtilmiştir.

**Anahtar Sözcükler:** Yoksulluk, Açlık, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Dünya Bankası, Yoksullukla Mücadele Kurumları.

## SUMMARY

Poverty is at the forefront of the main problems that underdeveloped or developed countries face. The main objective of activities that undertaken by many institutions and organizations in Turkey is struggle against poverty and lowering the poverty level. This study examines the dimensions of the level of poverty in the country and examines how the programs and strategies implemented in this context work. In addition, the World Bank's approaches to combating poverty have been assessed and ways of reaching a more efficient system have been searched and recommendations have been made on the subject. The state has been the institution that produces and implements basic policies necessary for combating poverty. However, the rapidly increasing levels of poverty have prevented the states from being sufficient in this respect.

This study describes the main factors that cause poverty, poverty, poverty in Turkey examining the state of the general, the World Bank and institutions in Turkey were discussed applications of penny they perform it.

The results of this study, implemented in Turkey in the fight against poverty programs and policies to respond to the problems which are constantly varying system on behalf of the opinion that it is necessary to go to some changes occurred. Reports published by the World Bank since 1978 have been considered by economists as one of the main sources of development evaluations.

Governments have taken this policy into account when determining their routes. In this case, the development approach of the World Bank, which is an institution aiming at affecting thought and the world, has become important. In addition to a more efficient and simpler structuring to be carried out in an institutional way, it is stated that the systematic help programs covering the society in general can be passed on with the increase of the amount of the tax to be transferred to the field of social assistance.

**Key Words:** Poverty, Hunger, United Nations Development Program, World Bank, Poverty Alleviation Institutions.



# İÇİNDEKİLER

	SAYFA
ÖZET.....	I
SUMMARY .....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR LİSTESİ .....	VII
TABLolar LİSTESİ .....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ .....	X
GRAFİKLER LİSTESİ .....	XI
EK LİSTESİ .....	XII
ÖNSÖZ.....	XIII
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM .....	3
YOKSULLUK VE AÇLIĞA KURAMSAL YAKLAŞIM .....	3
1.1. YOKSULLUK VE AÇLIK KURAMLARI .....	3
1.1.1. Mutlak Yoksulluk.....	4
1.1.2. Göreli Yoksulluk.....	5
1.1.3. İnsanî yoksulluk .....	6
1.1.4. Gelir Yoksulluğu .....	8
1.1.5. Diğer Yoksulluk Kuramları .....	9
1.1.5.1. Objektif (Nesnel) Yoksulluk.....	9
1.1.5.2. Sübjektif (Öznel) Yoksulluk.....	10
1.1.5.3. Kırsal yoksulluk .....	11
1.1.5.4. Yeni Yoksulluk Pareto Katsayısı .....	12
1.1.5.5. Karma Yoksulluk.....	13
1.1.5.6. Nöbetleşe Yoksulluk .....	14
1.1.5.7. Sosyal İmkanlar Yoksulluğu.....	16
1.1.5.8. Kentsel Yoksulluk .....	17
1.1.5.9. Tüketim Harcamasına Göre Yoksulluk.....	18
1.1.5.10. Ultra Yoksulluk .....	19
1.1.5.11. Açlık .....	20
1.1.6. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) Yoksulluk Tanımlaması .....	20
1.2. YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ.....	22
1.2.1. Yoksulluk Sınırı.....	22
1.2.2. Kafa Sayısı Oranı .....	24
1.2.3. Yoksulluk Açığı Endeksi .....	25

1.2.4. Sen'in Yoksulluk Endeksi.....	26
1.2.5. Foster, Greer ve Thorbecke Endeksi (FGT).....	26
1.3. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KALKINMA PROGRAMI (UNDP) YOKSULLUK ENDEKSLERİ .....	28
1.3.1. İnsani Gelişme Endeksi (HDI).....	28
1.3.2. İnsani Yoksulluk Endeksi (HPI).....	29
1.3.3. Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi (GDI) .....	30
1.4. DÜNYADA YOKSULLUK GÖSTERGELERİ.....	32
1.4.1 Gelire Dayalı Refah Göstergeleri .....	32
1.4.2. Gelir Dışı Refah Göstergeleri.....	34
1.4.3. Diğer Yoksulluk Göstergeleri .....	35
1.4.3.1. Gini Katsayısı .....	35
1.4.3.2. Lorenz Eğrisi .....	37
1.4.3.3. Kuznets Katsayısı.....	39
1.4.3.4. Pareto Katsayısı .....	40
<b>İKİNCİ BÖLÜM.....</b>	<b>43</b>
<b>DÜNYA BANKASI KREDİLERİNE KURAMSAL YAKLAŞIM .....</b>	<b>43</b>
2.1. DÜNYA BANKASI YATIRIM (PROJE) KREDİLERİ .....	43
2.1.1. Program Uyum Kredileri (APL) .....	43
2.1.2. Acil İyileştirme Kredileri (ERL) .....	43
2.1.3. Hazırlık Kredileri (LIL).....	44
2.1.4. Teknik Yardım Kredileri (TAL).....	44
2.1.5. Aracı Kurum Kredileri (FIL) .....	45
2.1.6. Özel Yatırım Kredileri (SIL).....	45
2.1.7. Uyum Kredileri.....	45
2.1.7.1. Uyum Kredilerinin Özellikleri.....	47
2.1.7.2. Yapısal Uyum Kredileri .....	48
2.2. DÜNYA BANKASI KREDİ KURUMLARI VE YOKSULLUK.....	50
2.2.1. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) .....	50
2.2.2. Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA).....	51
2.2.3. Uluslararası Finansman Kurumu (IFC) .....	54
2.2.4. Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA).....	55
2.2.5. Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi (ICSID).....	57
2.3. DÜNYA BANKASI KREDİLERİNİN KURAMSAL DAYANAKLARI .....	58
2.3.1. Harrod-Domar Modeli .....	58
2.3.2. İkili Açık Model.....	59
2.3.3. Yeniden Bölüşüm Yaklaşımı .....	60

2.3.4. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi .....	61
<b>ÜÇÜNCÜ BÖLÜM .....</b>	<b>63</b>
<b>DÜNYA BANKASI, TÜRKİYE İLİŞKİLERİ VE YOKSULLUKLA MÜCADELE FAALİYETLERİ.....</b>	<b>63</b>
3.1. 1945-1980 DÖNEMLERİ ARASINDA DÜNYA BANKASI VE TÜRKİYE İLİŞKİSİ.....	63
3.1.1. Türkiye'nin 1945 Sonrası Dönemde Dünya Bankası Sistemine Entegrasyon Süreci .....	63
3.1.1.1. Dünya Bankası'nın Barker Raporu .....	64
3.1.1.2. Dünya Bankası'nın Chenery Raporu ve Kriz Göstergeleri.....	65
3.1.1.3. Dünya Bankası'nın Özel Sektör Bağlantısı Olan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası .....	66
3.1.2. 1950 Sonrasında Dünya Bankası'nın Faaliyetleri.....	67
3.1.3. 1950-1980 Dönemleri Arasında Türkiye'nin Dış Borçlanması .....	68
3.1.4. 1950-1980 Dönemleri Arasında Dünya Bankası ile Türkiye İlişkileri...69	
3.1.4.1. 1950 Sonrası Dünya Bankası ve Türkiye İlişkileri .....	70
3.1.4.2. 1960-1980 Yılları Arası Dünya Bankası ve Türkiye İlişkileri ...70	
3.1.4.3. Dünya Bankası Kredilerinin Sektörel Dağılımı (1950-2002) ...71	
3.2. 1980 DÖNEMİ SONRASINDA DÜNYA BANKASI VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ .....	72
3.2.1. 1980 Sonrası Dönemde Türkiye'nin Dış Borç Yapısı .....	73
3.2.2. 1980 Sonrası Dünya Bankası ve Türkiye İlişkileri .....	74
3.2.3. Dünya Bankası Türkiye Politikalarının, Yoksulluk Açlık Üzerine Etkisi .....	75
3.2.4. Dünya Bankası'nın Türkiye'deki Yardımlarının Değerlendirilmesi (1994-2002).....	77
3.2.5. 2002 Yılı Sonrası Dönemde Dış Borçlanma Yapısı.....	78
3.2.6. Türkiye ve CAS Uygulaması (2000-2007).....	80
3.2.7. Dünya Bankasının Türkiye Projelerinde, Diğer Uluslararası Örgütlerle İşbirliği (2007-2010).....	81
3.2.8. Dünya Bankası'nın Mali Dönemi İçin Türkiye ile Ülke İşbirliği Stratejisi (2008-2011).....	82
3.3. DÜNYA BANKASI TARAFINDAN TÜRKİYE'YE VERİLEN ÜLKE DESTEK STRATEJİSİ.....	83
3.4. DÜNYA BANKASININ TÜRKİYE İLE İŞBİRLİĞİ.....	84
3.4.1. Türkiye ve Dünya Bankası İşbirliğinde Ülke Programının Görünümü ..84	
3.4.2. Türkiye ve Dünya Bankası İşbirliği Stratejisi .....	85

3.5. DÜNYA BANKASI'NIN TÜRKİYE'YE YÖNELİK PROJELERİ.....	86
3.5.1. Dünya Bankası Tarafından Verilen Kredi ve Fonların Etkisi.....	87
3.5.2. Dünya Bankası'nın Yapısal Uyum Programlarının Etkisi.....	88
3.6. DÜNYA BANKASI'NIN YOKSULLUK VE AÇLIKLA MÜCADELEDEKİ ROLÜ, ETKİSİ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ.....	89
3.6.1. Dünya Bankası Kredileri ve Yoksullukla Mücadeledeki Rolü.....	89
3.6.1.1. Dünya Bankası Kredilerinin Amacı .....	89
3.6.1.2. Dünya Bankası Kredilerinin Avantajları.....	90
3.6.1.3. Dünya Bankası Kredilerinin Dezavantajları .....	91
3.6.1.4. Dünya Bankasının Kredi Politikası .....	92
3.6.1.5. Dünya Bankası Kredilerinin Geri Ödemesi ve Borç Servisi ....	93
3.6.1.6. Yapısal Uyum Programları ve Yoksulluğa Etkisi .....	94
3.6.1.7. Dünya Bankası Kredi Kullanımında ve Uygulamasında Yaşanan Sorunlar .....	95
3.6.2. Yoksullukla Mücadelede Dünya Bankası Faaliyetleri .....	97
3.6.2.1. Yoksulluk ve İnsani Gelişme.....	97
3.6.2.2. 1990 Dünya Kalkınma Raporu ve Yoksulluk.....	98
3.6.2.3. Yoksulluk Atağı.....	99
3.6.2.4. İklim Değişikliği ve Kalkınma.....	100
3.6.2.5. Milenyum (Bin Yıl) Kalkınma Hedefleri.....	100
3.6.2.6. Dünya Bankası'nın Türkiye'ye Yönelik Ülke Destek Stratejisi ve Değerlendirilmesi .....	101
3.6.3. Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankasının Ülkeler Kapsamında Yardımları.....	103
<b>SONUÇ .....</b>	<b>105</b>
<b>KAYNAKÇA.....</b>	<b>108</b>
<b>EKLER .....</b>	<b>-</b>

## KISALTMALAR LİSTESİ

<b>A.G.E</b>	: ADI GEÇEN ESER
<b>AB</b>	: AVRUPA BİRLİĞİ
<b>ABD</b>	: AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ
<b>AGÜ</b>	: AZ GELİŞMİŞ ÜLKELER
<b>APL</b>	: PROGRAM UYUM KREDİLERİ
<b>AYB</b>	: AVRUPA YATIRIM BANKASI
<b>BM</b>	: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
<b>CAS</b>	: ÜLKE YARDIM STRATEJİSİ
<b>DB</b>	: DÜNYA BANKASI
<b>DPT</b>	: DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI
<b>ERL</b>	: ACİL İYİLEŞTİRME KREDİLERİ
<b>ESAF</b>	: ARTIRILMIŞ YAPISAL UYUM KOLAYLIĞI
<b>FAO</b>	: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GIDA VE TARIM ÖRGÜTÜ
<b>FGT</b>	: FOSTER, GREER VE THORBECKE ENDEKSİ
<b>FIL</b>	: ARACI KURUM KREDİLERİ
<b>G</b>	: GELİR EŞİTSİZLİĞİ KATSAYISI
<b>GDI</b>	: TOPLUMSAL CİNSİYET BAZINDA GELİŞME ENDEKSİ
<b>GOÜ</b>	: GELİŞMİŞ OLAN ÜLKELER
<b>GSYİH</b>	: GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HASILA
<b>HC</b>	: KAFA SAYISI ORANI
<b>HDI</b>	: İNSANŞ GELİŞME ENDEKSİ
<b>HDR</b>	: İNSANİ KALKINMA RAPORLARI
<b>HPI</b>	: İNSANİ YOKSULLUK ENDEKSİ
<b>IBRD</b>	: ULUSLARARASI İMAR VE KALKINMA BANKASI
<b>ICSID</b>	: ULUSLARARASI YATIRIM ANLAŞMAZLIKLARI ÇÖZÜM MERKEZİ
<b>IDA</b>	: ULUSLARARASI KALKINMA BİRLİĞİ
<b>IFC</b>	: ULUSLARARASI FİNANSMAN KURUMU
<b>IG</b>	: GELİR AÇIĞI
<b>IMF</b>	: ULUSLARARASI PARA FONU
<b>IPA</b>	: AB'NİN KATILIM ÖNCESİ YARDIM ARACI
<b>İ.İ.B.F</b>	: İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
<b>İGR</b>	: İNSANİ GELİŞME RAPORU
<b>KİT</b>	: KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİ
<b>LİL</b>	: HAZIRLIK KREDİLERİ

<b>MIGA</b>	: ÇOK TARAFLI YATIRIM GARANTİ AJANSI
<b>OECD</b>	: EKONOMİK KALKINMA VE İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ
<b>S</b>	: SAYFA
<b>SAL</b>	: YAPISAL UYUM KREDİLERİ
<b>SBF</b>	: SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ
<b>SIL</b>	: ÖZEL YATIRIM KREDİLERİ
<b>SS</b>	: SAYFALAR
<b>T.C.</b>	: TÜRKİYE CUMHURİYETİ
<b>TAL</b>	: TEKNİK YARDIM KREDİLERİ
<b>TÜİK</b>	: TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU
<b>TÜSİAD</b>	: TÜRKİYE SANAYİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ
<b>UNDP</b>	: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KALKINMA PROGRAMI
<b>VB</b>	: VE BENZERİ
<b>VD</b>	: VE DEVAMI
<b>WHO</b>	: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜ

## TABLÖLAR LİSTESİ

### SAYFA

<b>Tablo-1</b> TCGE'ni Oluşturan Bileşenlerin Değerleri En Yüksek ve En Düşük Değere Sahip Ülkeler ve Türkiye.....	31
--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	----



## ŞEKİLLER LİSTESİ

	<b>SAYFA</b>
<b>Şekil-1</b> Lorenz Eğrisi .....	38
<b>Şekil-2</b> Kuznets Ters U Eğrisi.....	40
<b>Şekil-3</b> Pareto Gelir Dağılımı.....	41
<b>Şekil-4</b> Türkiye: Mali Yıllara Göre Taahhütler (Milyon ABD Doları) .....	80





## GRAFİKLER LİSTESİ

SAYFA

<b>Grafik-1</b> IBRD Tarafından Mali Yılda Sağlanan Fonların Dağılımı .....	103
-----------------------------------------------------------------------------	-----



## EKLER LİSTESİ

**EK-A** Dünyada Yoksulluk Araştırma Merkezleri



## ÖNSÖZ

Yüksek Lisans eğitimim süresince değerli katkılarından dolayı İstanbul Gelişim Üniversitesi hocalarıma; deneyimlerini, desteklerini ve katkılarını esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Fatih Fuat Tuncer'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Ahmet Şafak KUŞ



## GİRİŞ

Bu tez çalışması ile öncelikle Dünya Bankası'nın yoksulluk ve açlıkla mücadeledeki rolü ve etkisi analiz edilecektir. Çalışmada, Dünya Bankası'nın yoksulluk ve açlıkla mücadeledeki izlediği politika, rolü ve Türkiye'nin bu konular ile ilgili herhangi bir faaliyetinin olup olmadığı varsa yeterliliği hususlarına yer verilmiştir. Evrensel Hukuk Kuralları çerçevesinde Dünya Bankasının açlık nedeni ile ölümlere karşı politikası, yapılanlar ve yapılmayanlar, ihtiyaçlar belirlenerek en azından ülkemiz açısından çözüm önerileri ortaya konarak değerlendirilmeler yapılacaktır.

Bu tez çalışması ile BM'in 6. Gıda Güvenliği Kongresinde belirtmiş olduğu 2030 yılına kadar sıfır açlık hedefine ulaşılmasının mümkün olup olmadığı konusu değerlendirilecektir.

*Bu tezin amacı*, Dünya Bankası'nın Yoksulluk ve Açlıkla Mücadeledeki Rolü ve Etkisinin Türkiye Örneği üzerinden amaç, kapsam ve yöntem bakımından durumu analiz etmek olduğu için, post-pozitivist birincil ve ikincil araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bunun yanı sıra tezde; yoksulluk ve açlık kuramları, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Yoksulluk Endeksleri, Dünya Bankası yatırım kredileri ile beraber kredilerin kurumsal dayanaklarını incelendiğinden Dünya Bankası'nın Dünyada ve Türkiye'de yoksullukla mücadele etmedeki rolünü araştırıp açıklamak amaçlanmıştır.

Yoksulluğun birden çok nedeni bulunmaktadır. Yoksulluk, fazla üretmemeden ve aynı zamanda üretilen değerler karşılığında elde edilen değerlerin bireyler arasında, bölgeler arasında, sektörler arasında vs. adil bir şekilde paylaşılmasından kaynaklanmaktadır. Yakın tarihte IMF ve Dünya Bankası gibi büyük kurumlar tarafından sağlanan standart gelişme yollarını takip eden ülkelerin, yoksulluğu azaltma hususunda bir başarı elde edememesi, bunun yanı sıra birtakım bölgelerde durumun kötüleşmesiyle birlikte hedeflere ulaşılmadığından dolayı ümitler zayıflamıştır. Böylece yoksullukla alakalı çalışmaların artış gösterdiği ve yoksulluğun nedenlerinin ne olduğu, nasıl mücadele edileceği gibi konularda bir ilginin yoğunlaştığı bilinmektedir. Bu konuyla ilgili kaynaklarda artışın olduğu ancak verilerin çok fazla olmaması dikkatleri çekmektedir. Bu çalışmayı gerçekleştirirken de literatür taraması ve verilerin toplanmasında kaynak sıkıntısı yaşanmamıştır.

Bu çalışmada; Dünya Bankasının yoksulluk sorunu yaşayan ülkelere sağladığı kredilerin amacı, sağladığı kredi ve projelerinin politikalarındaki kapsam, kredi

kullanımında ve uygulamasında yaşanan sorunlar, Türkiye'nin 1945 sonrası dönemde Dünya Bankası sistemine entegrasyon sürecinde yaşanan gelişmeler ve özellikle temel araştırma konumuz olan Dünya Bankası'nın yoksulluk ve açlıkla mücadeledeki rolü, etkisi ve ülkemizdeki örnekleri araştırılmaktadır.

*Bu tezin yöntemi*, tarama modelleri içerisinde post-pozitivist birincil ve ikincil araştırmal araştırma yöntemi irdelenmiştir.

*Bu tezin varsayımları:*

- Tez kapsamında öncelikli olarak Dünya Bankasının yoksulluk ve açlıkla mücadeleye ilişkin faaliyetleri incelenecek ve geçmişten günümüze gelişmeler vd. bilgilerin detaylı olarak öğrenilip aktarılabilceği kaynakların araştırılmasının konunun izah edilmesi için yeterli olacağı varsayılmıştır.

- Tez kapsamında; yoksulluk sınırı, yoksulluğun ölçülmesi, birleşmiş milletler kalkınma programı yoksulluk endeksleri, insani gelişme endeksi, insani yoksulluk endeksi, toplumsal cinsiyet bazında gelişme endeksi, dünyada yoksulluk göstergeleri, Dünya Bankası Yatırım Kredileri, Dünya Bankası kredi kurumları, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, Uluslararası Kalkınma Birliği, Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı, Dünya Bankası kredilerinin kuramsal dayanakları, yoksullukla mücadelede Dünya Bankası faaliyetleri, Dünya Bankasının yoksulluk ve açlıkla mücadeledeki rolü, Türkiye açısından değerlendirilmesi, Dünya Bankası kredi kullanımında ve uygulamasında yaşanan sorunlar, Dünya Bankası Türkiye politikalarının, yoksulluk açlık üzerine etkisi vb. konular Türkiye, Dünya Bankası ilişkilerinin açıklanması için yeterli olacağı varsayılmıştır.

Bu tezin argümanları yoksulluk kavramı başta olmak üzere, yoksulluk çeşitleri endeksleri ve göstergeleri, Dünya Bankası kredileri ve bu kredilerin yoksulluk üzerindeki etkisi, Dünya Bankası, Türkiye ilişkileri ve yoksullukla mücadele faaliyetleridir. Temel sorun tüm bu argümanlar eşliğinde Dünya Bankası kredi ve faaliyetlerinin yoksullukla mücadelede yeterli olup olmadığı hususu olmakla birlikte; yapılan araştırma ve incelemeler neticesinde yeterli olmadığı kanaatine ulaşılmıştır.

Bu tezin tamamlanmasından sonra, konu ve tespit edilen sorunlar ilişkin tespitler, bulgular ve oluşturulan öneriler; araştırmacılar, Sivil Toplum Kuruluşları, kurumlar ve ilgili kuruluşların yararına sunulacaktır.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### YOKSULLUK VE AÇLIĞA KURAMSAL YAKLAŞIM

#### 1.1. YOKSULLUK VE AÇLIK KURAMLARI

Sözlükteki anlamı ile yoksul, yeterli seviyede parası bulunmayan ya da rahat bir şekilde yaşamak üzere ihtiyacı bulunan araçları satın alamayan bireyler olmaktadır. Yoksulluk ise; yaşamda ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlerden yoksun olmayı kapsamaktadır. Yaşamın sürdürülmesi için ihtiyaç duyulan araçlar bireylere, yaşadıkları toplumda, koşullara ve çevreye bağlı şekilde farklılık göstermesi nedeniyle yoksulluk kavram olarak gözlendiği durum ile standart durum karşılaştırmasını akla getirmektedir. Yoksulluk beşeri gereksinimler kavramına dayanmaktadır. Birey toplumsal varlık olduğundan, fiziksel varlığını devam ettirebilmek ve ihtiyaç olunan gereksinimlerini karşılamak durumunda kalmaktadır. Bireyin beslenme, giyim, eğitim, barınma, kültür, dinleme ve sağlık gibi yaşam gereksinimleri devam etmektedir. Bireyin yaratıcılık yeteneklerinin gelişmesi, mevcut ihtiyaçların değişmesine ve farklı ihtiyaçların olmasına sebep olmaktadır<sup>1</sup>. Yoksulluk kavramının yalnızca açlık veya yeteri kadar beslenecek gıdalara sahip olamama biçiminde algılanmasının yanlış olacağı bilinmektedir. Böylece insan, yalnızca yemek gereksinimi olan bir varlık olmamaktadır.

Yoksulluk kavramının tanımını ilk olarak 1901'de Seebohm Roventree'nin yaptığı ifade edilmektedir. 1901'de yapılan tanıma göre yoksulluk; elde edilen toplam gelirin, canlı organizmanın hayatını devam ettirebilmesi için gereken giyim, yiyecek vs. asgari seviyedeki fiziksel ihtiyaçların giderilememesi olarak tanımlanabilir. Yoksulluğun yalnızca açlık veya yeterli bir şekilde beslenebilecek besine sahip olunamaması durumu olarak algılanması yanlış bir kanı olmaktadır. İnsan doğası itibarıyla yalnızca yemek gereksinimi olan bir canlı olmamaktadır. İlk sırada besin ihtiyacı olmasının yanında barınma, giyim, sağlık, eğitim, kültür, altyapı, ortak yaşama ve benzeri gereksinimleri bulunan mukaddes bir varlık olarak da tanımlanabilir. Sosyal ve ekonomik problemlerin zirvelere ulaştığı son yıllarda yoksulluğun da insanları ürkütecek seviyelere ulaştığı ifade edilmektedir<sup>2</sup>. Bunun yanı sıra yoksulluk yalnızca ekonomik açıdan gelişmiş olmayan ülkelerde görülmemekte, gelişmiş veya

---

<sup>1</sup> Coşkun Can Aktan (Ed.), **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002, s. 1-2.

<sup>2</sup> Recep Dumanlı, **Yoksulluk ve Türkiye' deki Boyutları**, Yayın No: DPT: 2449, Ankara, 1996, s. 60 (**DPT Uzmanlık Tezi**).

gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda da önemli bir problem olarak meydana gelmektedir.

Evrenselleşme gibi yoksulluk da önemi ve tanımı üzerinde görüş birliği bulunmamaktadır. Yoksulluğa yönelik pek çok farklı kavram ve bu kavramların bağlı bulunduğu pek çok farklı tanımı barındırmaktadır. Yoksulluğun tanımlanmasıyla alakalı ilk önce, sadece ekonomik bir problem olduğu mu, ya da sosyal alanın ötesinde siyasal alana ait, yönetsel bir problem olarak mı değerlendirilmesi gerektiği sorulmaktadır<sup>3</sup>. Diğer bir açıdan, yoksulluk sorununun bir yönetim probleminden ziyade; kültürel, psikolojik ya da bireysel sorunlardan biri olduğu da bilinmektedir.

### 1.1.1. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk; hane halkını ve ferdin hayatını devam ettirebilecek refah düzeyini minimuma düşürmesi durumu olarak ifade edilmektedir. Gelişmekte olan ve genellikle az gelişmiş ülkelerin çoğunluğunda bu durum görülmektedir. Mutlak yoksulluğun değerlendirilmesinde ilgililer, kişilerin hayatlarını devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duyulan minimum tüketimin gereksinimlerini belirlemek durumunda kalmaktadır. Ulusal olarak bakıldığında gelişmekte olan ülkeler en alt yoksulluk sınırını belirlerken, özellikle beslenme yoksulluğunu dikkate almaktadırlar. Gıda yoksulluğunun ölçülmesinde; kişi başına düşen net gelir, gıda olarak alması gereken enerji ve temel gereksinimler dikkate alınmaktadır. İncelemeler yapılırken uluslararası karşılaştırmaları yapmak için Dünya Bankasının belirlediği 1 veya 2 Euro/Dolarlık yoksulluğun alt sınırından faydalanılmaktadır<sup>4</sup>. Böylece mutlak yoksulluğun genellikle zorunlu gıda harcamalarının veya asgari kalori miktarının esas alınmasıyla, bireylerin hayat fonksiyonlarını devam ettirme olanaklarını ifade etmektedir. Bundan dolayı mutlak anlam içerisinde yoksulların, açlık sınırı altındaki insanların, diğer tanımla gıda yoksullarının veya fakir kesimlerin tanımlanma şekli olmaktadır.

Temelde ihtiyaç duyulan fiziksel kuralları oluşturmak ve karşılaştırmak için asgari tüketim standartlarına ulaşabilme yeteneğine sahip olamama; mutlak yoksulluk sınırını ifade etmektedir. Yoksulluk, aile halkının ya da bireyin asgari hayatını sürdürebilmesi bakımından ihtiyaç duyulan temel ihtiyaçlarının dahi karşılanamaması olarak ifade edilmektedir. En fakir ve yardıma muhtaç olanlar, olarak kabul edilen

---

<sup>3</sup> Fikret Şenses, *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk–Kavramlar*, Nedenler, Politikalar ve Temel Eğilimler, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2006, s. 31.

<sup>4</sup> Naci Gündoğan, *Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele*, Ankara Sanayi Odası, 2008, 42-46, s. 43.

yoksullara çevreden yardım edilmediği ve en temel insani gereksinimlerini bile karşılayamama durumu ölümle sonuçlanabilmektedir. Dünyanın her yerinde mutlak yoksul insanların olması yaşamlarını devam ettirebilmeleri için asgari ihtiyaçlarının belirlenmesini sağlamaktadır. Gıda harcamalarının esas alındığı mutlak açlık sınırlarının hesaplanabilmesi; minimum temel gıda maddelerinden oluşan gıda sepetinin maliyetiyle birlikte hesaplanmaktadır. Örneğin, 1990'daki Dünya Bankası'nın araştırmalarına göre bir ferden hayatını sürdürebilmesi için ihtiyaç olunan minimum kalori ölçüsü 2.400 kalorilik gıda sepet fiyatı, mutlak yoksunluk ve yoksulluk sınırını belirlemiştir<sup>5</sup>. Bununla beraber bir kişinin veya hane halkının yaşamlarını sürdürebilmesi adına tüketmek durumunda kaldığı temel gıda maddelerinin oluşturduğu gıda sepeti maliyetinin gıda yoksulluğu ve açlık sınırı şeklinde kabul edilebilir.

Araştırmacılar ve sosyologlar tarafından yapılan incelemeler de yoksulluğu anlamaya çalışarak birbirinden iki farklı türde yaklaşım sergilemektedir. Yoksulluğu anlamaya çalışmak göreceli ve mutlak yoksulluk olarak ifade edilmektedir. Kavramsal açıklama yaklaşımları; hem yoksulluğu algılama, hem de açıklama olarak önemli noktaları belirlemektedir. Araştırmacılar yoksulluğu incelerken hangi perspektiften baktıklarını bu araştırmalarla ortaya koymaktadırlar. Bu bağlamda konuyla ilgili yaklaşımların yanında yoksulluğun da olgu ve problem boyutlarına işaret edilerek toplumda birçok kavram izah edilmektedir. Genel olarak yoksulluk türleri; birincil yoksulluk, döngüsel yoksulluk, insani yoksulluk, sübjektif yoksulluk, olağanüstü/ultra yoksulluk, yeni yoksulluk, gelir yoksulluğu, kalıcı yoksulluk, kentsel ve kırsal yoksulluk, çocuk ve kadın yoksulluğu olarak sıralanabilmektedir<sup>6</sup>.

### 1.1.2. Göreli Yoksulluk

Görelî yoksulluk, bireyin toplumsal açıdan yeniden üretebilmesi amacıyla gereken yaşam ve tüketim seviyesinin tespit edilmesini kapsamaktadır. Belirli bir toplum içerisinde kabul edilen asgari tüketim seviyesinin altında gelire sahip olanlar göreli yoksul şeklinde tanımlanabilir. Görelî yoksulluk, toplumun ve bireylerin ortalama refah seviyesinin belirli bir oranının altına inmesiyle meydana gelmektedir. Toplumun geneli itibarıyla harcaması ve geliri belirli bir oranın altında yer alan hane halkı ya da birey göreli anlamda yoksul sayılmakta ve refah kriteri olarak hedefe yönelik gelir ya

---

<sup>5</sup> H. Yunus Taş ve Selami Özcan, "Türkiye'de ve Dünya'da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma", Session 3D: Büyüme ve Gelişme III, *International Conference on Eurasian Economies*, 2012, 423-430, s. 424.

<sup>6</sup> Gamze Aksan, "Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012, Cilt: 27, 9-19, s. 11.



da tüketim seviyesi seçilmektedir. Yoksulluk kavramını görelî bir kavram şeklinde yorumlayan diğerk bir teori de yoksulluğu, kişilerin ihtiyaçlarını giderme derecesi açasından toplumun diğerk kişileri karşısındaki konumuna göre tanımlanmaktadır<sup>7</sup>. Bunun dışında görelî yoksulluğun, bireylerin toplumsal birer varlık olmasından yola çıkarak, yer aldığı düzeyin ve konumunun toplumsal şekilde tekrar üretilebilmesi adına zorunlu tüketimin ve hayat düzeyinin saptanması olmaktadır.

Yoksulluk üzerine yapılan araştırmalara göre Türkiye’de görelî yoksulluk çizgisinin altında yer alan insanların sayısının yaklaşık olarak 30 milyona yakın olduğu ifade edilebilir. Başka bir metoda göre asgari düzeyde geçimini sağlayabilecek gelirin altında hayatını sürdüren, yani mutlak yoksulluk çizgisi altında hayatını devam ettiren insanların sayısının yaklaşık 9 milyon, toplam nüfus üzerinden oranının ise %15 civarında olduğu tahmin edilmektedir<sup>8</sup>.

Görelî yoksulluk üzerine yapılan tanımlamalarda yer alan önemli fark, mutlak yoksulluk sınırının bir yerde sabitlenmesi sayılmaktadır. Ülkelerde yer alan harcama seviyesi ya da ortalama gelir görelî yoksulluğun sınırlarının farklılık arz etmesine neden olmaktadır. Ortalama harcama derecesi yüksek olduğu oran kadar görelî yoksulluk oranı da aynı derecede yükseliş göstermektedir. Görelî yoksulluk seviyesinin elde edilmesiyle hayat standartlarında genel anlamda bir iyileşmenin yaşanması halinde kesinlikle yoksul kesimin payında düşüşün olması gerekmemektedir<sup>9</sup>. Diğerk bir tanımla görelî yoksulluk, toplumdaki gelirin veya harcama düzeylerinin belli bir seviyesi şeklinde belirlenip toplam gelirin belirli olan yüzdelerin altında bulunan bireyler yoksul biçiminde tanımlanabilir.

### 1.1.3. İnsani yoksulluk

İnsani yoksulluk terimi ilk kez UNDP’nin 1997 yılında hazırladığı İnsani Gelişme Raporu (İGR)’nda kullanılmıştır. 1990’dan itibaren UNDP tarafından her sene yayınlanan İGR, insani gelişme terimini, kişi başi gelir hesaplamalarının dışına çıkarak insani insan yapan kişilik, özgürlük, insan kaynaklarının gelişimi gibi öğeleri baz almaktadır. İnsanın temel ihtiyaçlarına ulaşma seviyesini beraber değerlendirmekte ve böylelikle insanın kalkınmadaki fonksiyonu üzerinde

---

<sup>7</sup> şinasi Öztürk, *Küreselleşme, Yeni Dünya Düzeni, Neo-Liberal Ekonomi Politikaları ve Yoksulluk*, IV. Aile şurası Bildirileri, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2004, 665-679, s. 607.

<sup>8</sup> Ahmet İnsel, *Neo-Liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili*, İstanbul: Birikim Yayınları, 2004, s. 622.

<sup>9</sup> Selim Coşkun ve Münir Tireli, *Avrupa Birliğinde Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye*, Nobel, Ankara, Mayıs, 2008, s. 34.

durmaktadır<sup>10</sup>. İnsani yoksulluk, temel olarak, enerji kullanımı, sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel, çevre, gıda güvenliği, beslenme, eğitim, suç oranı ve siyasal katılımlarda cinsiyet ayrımcılıkları gibi verilerin de temel alındığı diğer verilerle beraber çok fazla konuda ülkelerin gelişmişlik düzeylerini ve uluslararası karşılaştırmalarını sunmaktadır.

İnsanca yaşam ve insani gelişme için parasal imkanlarla beraber temel ihtiyaçların giderebilmesi için sosyal, kültürel ve iktisadi bazı imkanları elde edememe halini ifade etmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'nin yaptığı tanımlamaya göre insani yoksulluk; dayanılabilir bir hayat için gereken fırsatlardan ve alternatiflerden vazgeçmek anlamına gelmektedir. UNDP'nin yaptığı tanım ele alındığında; yoksulluk ile gelir düzeyi arasında bir ilişki kurulamaz, çünkü gelir ekonomik bir sınıflandırmada yer almaktadır. Buna rağmen yoksulluk sınıflandırmasının ise insanı bir sınıflandırmada yer alması gerekmektedir. İnsani yoksulluk, insanın temiz su kaynaklarına, sağlık hizmetlerine, uzun bir hayatı yaşama hakkına, eğitim hizmetlerine ulaşılabilirliği ve sürdürülebilirlik ilkelerine dayalı olarak, yeni alternatifleri ve fırsatları kullanabilmesi için gereken altyapının yoksunluğu şeklinde ifade edilmektedir<sup>11</sup>. Bununla beraber insani yoksulluk ekonomik bir gösterme olmaktan uzak olup, insani bir durumu ifade etmektedir.

UNDP tanımlamasına göre insani yoksulluk, katlanılabilecek bir hayat için zorunlu olan seçeneklerden ve fırsatlardan vazgeçmek şeklinde ifade edilmektedir. UNDP tanıma göre yoksullukla gelir seviyesi arasında bağlantı kurulamaz, çünkü gelirin ekonomik bir grupta bulunurken, yoksulluğun insani bir grupta bulunması gerekmektedir. İnsanın eğitim hizmetlerini, temiz su kaynaklarını, sağlık hizmetlerini elde edebilmesi, uzun bir yaşamı devam ettirme hakkı ve sürdürülebilirlik ölçütlerini temel alarak yeni seçenekleri ve fırsatları kullanabilmek adına ihtiyaç duyulan altyapının yokluğu veya varlığı üzerinden insani yoksulluk ölçütleri tespit edilmektedir<sup>12</sup>. UNDP'ye göre insani yoksulluk, maddi boyuttan ziyade katlanılacak bir yaşam için insani gerekliliklerden vazgeçmeyi ifade etmektedir.

---

<sup>10</sup> Sırma Demir, **Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye Açısından Değerlendirme**, DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, 2006, s. 44.

<sup>11</sup> Tahsin Karabulut vd., "Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütüne Üye Ülkelerin 2006 Yılı İnsani Gelişmişlik Düzeylerinin Analizi", **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2009, Cilt: 2, Sayı: 2, 1-18, s. 5.

<sup>12</sup> Özge Pire, Türkiye "de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Sosyal Politika Programları: Isparta İli Örneği, Süleyman 93 Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Isparta, 2011, s. 44 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).

#### 1.1.4. Gelir Yoksulluğu

Yoksulluk kavramının tanımında karşılaşılan başlıca sorunlardan bir diğeri ise yoksulluk ile yoksulluğa sebep olan faktörlerin ve yoksulluk şekillerinin birbirinden ayırt edilmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. İncelenen faktörlerden herhangi birinin yoksulluğu harekete geçirmesi ya da yoksulluğun belirtisi olduğunun tespit edilmesi, bu faktörü yoksulluk ile özdeş kılmamaktadır. En anlamlı katkıyı yapmış olan kapasite yoksulluğu ve gelir yoksulluğunun ayırt edildiği çalışmada bu düşünceyi işlemektedir. Yoksulluğun asıl sebebi olarak gelirin geniş bir kesim tarafından öne sürülen pek çok neden bulunsa da kapasite ile gelir yoksunluğunu ayırt etmek gerekmektedir<sup>13</sup>. Gelir yoksulluğu kavramı, kişilerin veya hane halklarının yaşamlarını devam ettirmek ya da asgari derecede hayat standardını gidermek için ihtiyaç duyulan temel gereksinimin karşılanabilmesi açısından yeterli oranda gelirin bulundurulamamasını ifade etmektedir.

Yoksullar sadece gelir ve kaynaklardan yoksun kalmamakla beraber fırsatlardan da mahrum kalmaktadır. Olanaklarının sınırlı olması ve sosyal dışlanma yüzünden iş elde etmeleri ve piyasalara erişmeleri zor görünmektedir. Diğer taraftan eğitim seviyesinin yeterli olmaması yoksulların iş bulmalarını ve yaşan standartlarını yükseltecek bilgiyi elde etme kabiliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Sağlık hizmetlerinde yararlanamamaları ve yetersiz beslenmeleri iş olanaklarını elde etmelerini engellemekte, fiziki ve akli sağlıklarını koruma imkanlarını ortadan kaldırmaktadır. Devamında yoksulların güvenliğinin yok olması halinde ise durumları daha kötü bir hal alacaktır. 1997 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yayınlanan İnsani Gelişme Raporu'nda ortaya atılan insani yoksulluk terimi insanca yaşam ve insani gelişme için parasal imkanlarla beraber temel ihtiyaçların giderilebilmesi için sosyal, kültürel ve iktisadi bazı imkanların da elde edilmesi gerektiği görüşüne dayanmaktadır. Asgari ihtiyaçlardan daha çok maddi refahın ön planda olması gerektiğini ve yoksulluğun çok yönlü bir kavram olduğunu vurgulamaktadır. İnsani Gelişme Raporu'nda insani yoksulluğu ölçmek adına insani yoksulluk endeksi geliştirilmektedir. İnsani yoksulluk endeksi temel eğitim hizmetlerinden mahrum olma, yaşam süresinin kısa olması, özel ve kamusal kaynaklara erişimin sağlanamaması şeklindeki insani gelişim yönünden meydana gelen yoksunlukları, insani gelişimin dışında kalan insanlar sayısını ve yoksulluğun boyutlarını ölçmektedir<sup>14</sup>. İnsani Gelişme Raporu'nda tanımlanan yoksulluğa göre;

<sup>13</sup> Harun Önder ve Fikret Şenses, *Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi*, İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar, 2006, 199-221, s. 12.

<sup>14</sup> Aktan, a.g.e., s. 6.

insanların maddi ihtiyaçlarının karşılanmasının yanı sıra kültürel ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir.

### 1.1.5. Diğer Yoksulluk Kuramları

#### 1.1.5.1. Objektif (Nesnel) Yoksulluk

Nesnel yoksulluk yaklaşımı, yoksulluğu meydana getiren nedenleri, yoksulluğu en aza indirmek için yapılması gerekenleri ve yoksullukla alakalı değerlendirmeleri kapsamaktadır. Tarif ediliişinde bilimsel çalışmaların neticelerine göre meydana getirilen asgari yaşam seviyesi ölçütlerinin kullanıldığı bir yoksulluk türü olarak karşımıza çıkmaktadır<sup>15</sup>. Diğer bakımdan nesnel yoksulluk; yoksulluğun ne tür sebeplerden dolayı olduğu ve bu sebeplerin doğurduğu sonuçlarla birlikte ne Şekilde ortadan kaldırılacağı ile alakalı sorulara, belirlenmiş olan kriterlere uygun biçimde cevap bulmaktadır.

Bireylerde kendileri için her zaman en iyi Şeyin ne olduğuna karar verme yeteneğinin bulunmadığı ifade edilmektedir. Yoksulluk ölçümüyle ilgili bütün yöntemlerde temel olarak asgari besin ihtiyaçları üzerinde duran objektif yaklaşım kullanılmaktadır. Fakat sübjektif bir yaklaşımın içinde olsaydı bireyler tükettikleri besin türleri ve miktarı açısından çeşitli tercihlerin ortaya çıkacağı söylenebilir. Kimi bireyler asgari besin denetimini seçerken kimileri ise daha farklı bir besin denetimini seçmeye neden olmaktadır. Bireyler tarafından farklı seçeneklerin bulunmasıyla karışıklıkların ortaya çıkacağı söylenebilir<sup>16</sup>. Objektif yoksulluk ise, yoksulluk olgusunun nelerden kaynaklandığı ve kişilerin yoksulluk döngüsü içerisinden kurtulmaları için nelere ihtiyaç duyulduğunu uzmanların belirlemiş olduğu normatif analizleri barındırmaktadır.

Objektif (nesnel) yoksulluk, yoksulluğun nelerden kaynaklandığını ve insanları yoksul hale getiren durumlardan kurtarmak için neye ihtiyaç duyulduğunu dile getirmekle beraber normatif yargıları da ifade etmektedir. Başka bir Şekilde ifade etmek gerekirse; saptanabilir ve doğruluğu ispatlanabilir bir standart veya standartlar grubunun altında kalma halidir<sup>17</sup>. Böylece nesnel yoksulluk yaklaşımının temel amacı

---

<sup>15</sup> T.C. Bayındırlık ve İşkn Bakanlığı, "Kentsel Yoksulluk, G ve Sosyal Politikalar Komisyon Raporu 2009", <http://www.bayindirlik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 09.08.2015).

<sup>16</sup> Coşkun Can Aktan ve İştiklal Yaşar Vural, *Terminoloji, Kavramlar ve lm Yöntemleri*, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara, 2002, s. 63.

<sup>17</sup> Banu Metin, *Türkiye'de 2000 Sonrası Dönemde Uygulanan Ekonomik ve Sosyal Politikalar Temelinde Yoksulluk Sorunu Ankara'da Uygulamalı Bir Araştırma*, ÇASGEM Yayınları, Ankara, 2013, s. 5.

gerçekçi refah düzeyinin ve buna uygun olarak gelir seviyesinin tespit edilmesini sağlamak suretiyle kritik yoksulluk sınırını belirlemektedir.

### 1.1.5.2. Sübjektif (Öznel) Yoksulluk

Sübjektif yoksulluk, yoksulluğun sınırını belirlemede başta anlamlı bulunmasına karşın önemli ölçümsel ve kavramsal sorunları meydana getirmektedir. Sübjektif yoksulluk yaklaşımında bireyler için fayda ön planda yer almaktadır. Sübjektif yoksulluk, yoksulluğun tanımlanmasını hane halkının ve kişilerin değerlendirmelerine bırakmaktadır. Sübjektif yaklaşımın meydana getirdiği zorluklardan kurtulmak amacıyla iktisatçılar objektif yaklaşımın benimsenmesinden yana olmaktadır<sup>18</sup>. Kişilerin yaptığı değerlendirmeleri önemseyen öznel yoksulluk yaklaşımının sağladığı faydalar, nesnel yoksulluk yaklaşımına göre daha çok olmaktadır.

Sübjektif yoksulluk ayrıca öznel yoksulluk şeklinde de tanımlanmaktadır. Yoksulluğu tanımlamada sübjektif yoksulluk, kişilerin yaptıkları değerlendirmeleri önemsemektedir. Değerlendirmeyi yapanlar neyin kendileri için daha iyi olduğunu tespit etme kabiliyeti bulunmayabilir<sup>19</sup>. Sübjektif yoksulluk kavramı, aynı zaman içerisinde öznel yoksulluk terimi ile de tanımlanabilir. Sübjektif yoksulluk yaklaşımına göre bireylerin değerlendirmelerini dikkate almak gerekmektedir.

Sübjektif (öznel) yoksulluk teorisinde asıl düşünce, yoksulluğun toplum tarafından kabulleneceği asgari bir hayat standardı seviyesiyle alakalı olması düşüncesinden hareket etmektedir. Yoksulluk sınırını tespit etmenin yolu, anketler aracılığıyla toplumun yoksulluk sınırı hakkındaki bakış açısının ne olduğu öğrenilebilir. Sübjektif yoksulluğu tespit etmede kullanılacak anketlerde farklı anket metotları kullanılmaktadır. Deneklere, iyi bir gelir elde etmek, yoksul olmamak gibi bazı özel amaçlara ulaşabilmek maksadıyla yeterli görülen gelir miktarı sorulmaktadır. ABD'de Gallup araştırma şirketi tarafından yapılan örnekte deneklere, dört kişiden oluşan bir ailenin geçimini sağlaması için haftalık asgari olarak ne kadar gelir elde etmesi gerekir? sorusu sorulmaktadır. Öznel yoksullukta, anketlerden sağlanan sonuçlar, gelirler ile refah seviyeleri arasında ilişki kurarak, kritik bir refah seviyesi noktası seçilir ve seçilen noktaya karşı gelen gelir seviyesi de yoksulluk sınırı olarak belirlenmektedir. Gereken asgari düzeydeki gelir halk yoklaması ile tespit edildikten

---

<sup>18</sup> Fikret Şenses, *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İstanbul, Dergah Yayınları, 2001, s. 63.

<sup>19</sup> Özlem Tosuner, *Dünya Bankası ve Yoksullukla Mücadele*, Kocaeli, 2007, s. 24 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

sonra, ortaya çıkan cevaplarla zaman içerisinde reel olarak yükselen yoksulluk sınırlarının üretilmesinde kullanılmaktadır<sup>20</sup>. Yoksulluk çeşitlerinde biri olan öznel yoksulluğunda sınırları tespit eden metotlar, anketler bulunmaktadır.

### 1.1.5.3. Kırsal yoksulluk

Kırsal yerlerdeki iş olanaklarının küçülmesiyle meydana gelen gizli işsizliğin açık işsizliğe dönüşmesiyle ortaya çıkan yoksulluk türleri arasında yer almaktadır. Kentsel yoksulluk ve kırsal yoksulluk olarak yoksulluk iki şekilde sınıflandırılabilir. Yoksulluğun boyutu ve yoksulların belli başlı özellikleri arasında yaşadıkları yere (Kırsal-kentsel) göre önemli bir fark görülmektedir. Kırsal ve kentsel yerler farklı ölçülere; mesken yoğunluğu, mesken türü, nüfus büyüklüğü, sunulan kamu hizmetinin büyüklüğü, tarım dışındaki işlerle ilgilenenlerin nüfus içindeki oranına, göre tanımlanmaktadır. Tüketim düzeyi, gelir düzeyi ve diğer sosyal belirtilerin göz önünde bulundurduğu ekonomik yaklaşıma veya belirtilerin haricinde maddi olmayan yoksunluklarla sosyal farklılıkları da içeren belirtileri kapsayan antropolojik yaklaşıma göre yoksul kişiler tespit edilmektedir. Kırsal yoksullar genellikle güvenlik, bağımsızlık, öz saygı, sosyal ilişkilerin samimiyeti ve yakınlığı, kimlik, karar alma özgürlüğü, siyasi ve hukuki haklar benzeri yoksulluğun nitel boyutuna önem vermektedirler. Kentsel yoksullar ise yetersiz tüketim düzeyi, gelir gibi nicel boyutuna önem vermemektedirler<sup>21</sup>. Genel itibarıyla kırsal alan ve kent ayrımının yapıldığı; beşeri coğrafya özelliklerinin, iktisadi etkinliklerin, sosyal yapıların farklılığını belirtmektedir. Bununla beraber kırsal alanlarda yaşanmakta olan yoksulluğun, genellikle tarımsal ve hayvancılık alanında kendini gösterdiği bilinmektedir.

Kırsal yoksulluğun yükselmesine neden olan başlıca etkenler; İç çatışmalar ve siyasi istikrarsızlık olarak sıralanabilir. İç çatışma ve siyasi istikrarsızlık, iktisadi büyümenin önünde engel olduğu oranda kentsel ve kırsal yoksulluğu da arttırmaktadır. İstikrarın sağlandığı ülkeler olsa bile belirli kesimlerin marjinalleşmesi ve yalıtılmış olmasına neden olan sosyal tabakalama, ırksal ve etnik ayrımcılık uygulamaları, yoksulluğun meydana gelmesine sebebiyet verebilir. Kırsal bölgelerde yoksulluğun oluşmasına aracılık eden etkenler genel olarak şu şekilde sıralanabilir<sup>22</sup>:

---

<sup>20</sup> Seyfettin Gürsel vd., *Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk-Avrupa Birliği ile Karşılaştırma*, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 2000, s. 10.

<sup>21</sup> Rachel Masika, With Arjan de Haan and Sally Baden, *Urbanization and Urban Poverty: A Gender Analysis, A report prepared for the Gender Equality Unit*, Swedish International Development Cooperation Agency (SIDA), Bridge Development-Gender Report No: 54, 1997, p. 10.

<sup>22</sup> Mahmood Hasan Khan, "Rural Poverty in Developing Countries: Issues and Policies, IMF", WP/00/78, 2000, pp. 615-616, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp0078.pdf> (Erişim Tarihi: 10.04.2018).

1. Kırsal bölgelerdeki ikilik: Kırsal bölgelerde ticari üretim sistemleri ve büyük toprak sahipleri ile geçimlik tarım ekonomisi ve küçük toprak alanlarına sahip olan köylülerin ekonomisi aynı zamanda gerçekleşiyorsa ortaya yoksulluk ve gelir dağılımında eşitsizlik ortaya çıkabilmektedir.

2. Yönetimin kötü olması: İdarenin yönetimde kötü ve bürokrasinin dejenere olması, bir taraftan kırsal bölgedeki üretim yapan kesimin maliyetlerini yükseltmekte; diğer taraftan yoksulların gereksinim duyduğu kamusal hizmetleri kalitesiz ve eksik bir şekilde arz ederek yoksul kesimin hayat standartlarını düşürmekte ve üstlendikleri maliyetleri arttırmaktadır.

3. Kırsal kesimi dışlayan sosyal ve iktisadi uygulamalar: Yürütülen politikalarda kırsal kesimdekileri dışlayan bazı uygulamalar yani sosyal güvenlik hizmetlerin arz edilmesinde ve altyapı yatırımlarında kentlere öncelik verilmesi, emek-yoğun teknoloji yerine sermaye-yoğun teknolojinin tercih edilmesi, ithalatın sübvansede edilmesi vb. kırsal bölgelerde yoksulluğu arttırmaktadır.

#### 1.1.5.4. Yeni Yoksulluk

Yeni yoksulluk genellikle kentte yaşamını sürdüren yoksul kesimi ifade etmede kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevcut kapitalist tüketim, üretim ve sınıfsal ilişkiler dışında, güvencesiz, süreksiz ve marjinal işlerle yaşamını devam ettirmekte olan, çökmüş ve kötü yerlerde barınan ve dışlanan ırksal, cinsel, dinsel ve etnik kimliklerde karşılık bulan yoksulluğu ifade etmede kullanılmaktadır. Kentin kenar kesimlerinde yaşamak, kentteki ekonomik, kültürel ve sosyal imkanlardan mahrum olmakla beraber yaşanan süreçlere dâhil olamamak anlamına da barındırmaktadır. Dünyayı kuşatan yoksulluk yaşanan olaylarla şekil değiştirmekte, yeni yoksulluk, yeni görünüm ve kavramlarla ortaya çıkmaktadır. Meydana gelen farklılık iki açıdan ele alınabilir. Birincisi yoksulluğun sebepleri, ikincisi de evrenselleşme olarak ifade edilmektedir. Genel anlamda yeni yoksulluk, kentlerde hayatını sürdüren yoksul kesimi ifade etmede kullanılan bir kavram olmaktadır. Özellikler yeni yoksulluğun kentsel alanlardaki uzantıları düşündürücü nitelik taşımaktadır<sup>23</sup>. Yeni yoksulluğun, Sanayi Devrimi'nden sonra ortaya çıktığı ve yeni üretimlerde ve tüketimlerde kendi şekilleriyle birlikte gelişim gösterdiği bilinmektedir. Yeni yoksulluğu meydana getiren bazı faktörler ise; istihdam sorununun artması, formal sektörlerde istihdamın zor

---

<sup>23</sup> Esra Banu Sipahi, "Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk" *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2006, Cilt: 1, Sayı: 11, 172-189, s. 186.

olması, geçimin zorlaşması, gecekonduların yapılmasının mümkün olmaktan çıkması şeklinde sıralanabilir.

Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde görülen yoksulluk, gelişmiş ülkelerde de temel sorunlar içerisinde bulunmaktadır. Tüm dünya ülkelerini alakadar eden yoksulluk sorunu, ülke sınırını aşması, evrensel bir sorun haline gelmesi ve çözümü için evrensel çapta adımların atıldığı bir aşama kaydetmektedir. Refah devletindeki anlayışın değişmesi ve evrenselleşme aşamalarının etkisiyle geleneksel sosyal politikaların değişmesi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Dünya Bankası, özü itibarıyla kişilerin yeteneklerinin artırılması ve kendi imkanları dâhilinde kendileri tarafından meydana getirilmesini destekleyen yoksullukla mücadele metodlarını değişik belgelerle kabul etmeye ve geliştirmekte olan ülkelere kredi uygulamalarıyla gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Yoksul kişilerin güçlü hale getirilmesi ve imkanlarının artırılması prensiplerine dayalı olan ve bütün dünyada yankı bulan yeni yoksullukla mücadele metodunun en önemli görülen faaliyeti mikro kredi uygulamaları olmaktadır<sup>24</sup>. Yeni yoksulluk, yeterli oranda geçim kaynaklarının bulunmaması ve sosyal ihtiyaçların giderilememesi gibi esas derecede önemli olan araçların yeni yoksulluğun meydana gelmesinde etkili olmaktadır.

#### 1.1.5.5. Karma Yoksulluk

Karma yoksulluk terimi, göreceli ve mutlak yoksulluk görüşlerinin yoksulluk terimini net bir şekilde ifade edemediği düşüncesinden beslenerek meydana gelmiştir. Karma yoksulluğun asıl önerisi, göreceli ve mutlak yoksulluk aşamalarını kullanarak dünyadaki bütün yoksulluk için tek bir gösterge kullanmaktır. Karma yoksulluğa göre; bütün ülkelerde hem göreceli hem de mutlak yoksulluk çizgisinin altında yer alanlar birinci grup yoksulluk türünü meydana getirmektedir. Genelde yoksul ülkelerde ortaya çıkan ikinci grup, kendi ülkelerinin göreceli yoksulluk çizgisinin üzerindeki kapsama, mutlak yoksulluk çizgisinin altında yer alanları kapsamaktadır. Üçüncü grup ise, kendi ülkelerinin göreceli yoksulluk çizgisinin altında yer almalarına rağmen, mutlak yoksulluk çizgisinin üzerinde kalanlar yer almaktadır. Genellikle zengin ülkelerde yaşayan bireyler için geçerli olmaktadır<sup>25</sup>. Karma yoksulluğun yaklaşımlarına göre; bütün

---

<sup>24</sup> Samet Güneş, *Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Uygulamaları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Proje Destekleri*, Başbakanlık, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara, 2009, s. 2.

<sup>25</sup> Zeynep Kaya, *Türkiye’de Yoksulluk Analizi: Bir Probit Model Uygulaması*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Erzurum, 2011, s. 29 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).



ülkelerde gerek mutlak gerekse de görelî yoksulluğun sınırlarının altında yer alanlar birinci grup yoksulluğun türünü oluşturmaktadır.

Görelî yoksulluk ya da mutlak yoksullukta önemli bir eksikliği barındırmaktadır. Eksik olduğu nokta ise yoksullar içerisinde yer alan, en yoksul olanlarla ilgili, yoksulluğun dağılımıyla alakalı bilgiye sahip olmadığıdır. Görelî yoksulluk ve mutlak yoksulluk sınırları uluslararası kıyaslamada anlamlarını kaybetmektedirler. Uluslararası kıyaslamayı yapma amacında olmak yerine, evrensel manada bütün dünyayı aynı yoksulluk denkleminde açıklamaya çalışan bu teşebbüs, yoksulluk durumlarından üç farklı türü meydana getirmektedir. Birinci grupta, bütün ülkelerde hem görelî hem de mutlak yoksulluk sınırının altında yer alanlar bulunmaktadır. İkinci grupta, kendi ülkelerinde görelî yoksulluk sınırının üstünde, mutlak yoksulluk sınırının altında yer alanların bulunduğu ifade edilmektedir. Genelde yoksul ülkelere ait nitelikler taşımaktadır. Üçüncü grupta ise, kendi ülkelerinde görelî yoksulluk sınırının altında, mutlak yoksulluk sınırının üstünde kalanlar yer almaktadır. Genelde zengin ülkelerde karşılaşılmaktadır<sup>26</sup>. Karma yoksulluk, genellikle yoksul ülkelerin ekonomik durumuna özgü bulunan, mutlak yoksulluk sınırlarının altında kalmasıyla beraber, kendi ülkelerinde görelî yoksulluk sınırlarının üstünde yer alanları kapsamaktadır.

#### 1.1.5.6. Nöbetleşe Yoksulluk

Nöbetleşe yoksulluğu en sade şekilde ifade etmek gerekirse, kentteki göç dalgalarına katılan grupların kendi aralarında meydana getirdikleri bir ortaklık olarak görülmektedir. Nöbetleşe yoksulluk temel olarak kentte önceden bulunan göçmen gruplarıyla kentte ayrıcalıklı bir konuma sahip bazı grupların, kente sonradan katılan kesimlerle diğer ayrıcalıksız gruplar sayesinde zengin olmaları, başka bir deyişle yoksulluklarını bu gruptakilere devretmeleri sonucunda meydana gelen bir ilişki görülmektedir. Nöbetleşe yoksulluk, özellikle toplumun enformel gruplarının kendi aralarında meydana getirdikleri ve birbirleri üzerinden zengin olabilmelerini aracılık eden eşitsiz güç ilişkisi olarak karşımıza çıkmaktadır<sup>27</sup>. Nöbetleşe yoksulluk kavramı, kentlerde hayatını devam ettiren yoksul kesimlerin içinde hemşerilik bağı ve

---

<sup>26</sup> Ergun Cem ve Hüseyin Gül, Toplumcu Belediyecilik ve Kent Kapılarını Sermayeye Açan Anahtar Olarak Kentsel Dönüşüm, *Yerel Yönetimlerde Sosyal Demokrasi Toplumcu Belediyecilik Teorik Yaklaşımlar, Türkiye Uygulamaları*, (İhsan Kamalak, Hüseyin Gül: Editör), Kalkedon SODEV Kitaplığı, 2. Baskı, İstanbul, Mayıs 2013, 295-332, ss. 12-13.

<sup>27</sup> Melek Işık Oğuz ve Melih Pınarcıoğlu, *Nöbetleşe Yoksulluk*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 11-10.

eşitsiz gücün ilişkilerinin neticesinde birtakım grupların diğerlerinden daha çok zenginleşip, refah seviyesini arttırmasını içermektedir.

Nöbetleşe yoksulluk, çeşitli mevsimlerde tarım işçiliği genelde açlık sınırında hayatını sürdüren, yardımlarla ya da günübirlik elde edilen kazançlarla hayatını devam ettiren, mülksüz, toplumun en yoksul tabakası olarak nitelendirilebilecek sınıfa altı gruplar tarafından gerçekleştirilen bir iş dalını oluşturmaktadır. Kalkınma belirli mevsimlerde gezici tarım işçiliği bir anlamda yoksulluk durağı olarak ifade edilebilir. Bu iş kolu çeşitli zamanlarda çeşitli toplumsal grupların nöbetinde yer aldığı bir durak şeklinde düşünülebilir. Göçmen işçilerin mevsimlik tarımsal üretimde çalışmaları birkaç yönden Türkiye’de hem işgücü piyasası analizine hem de yoksulluğa yönelik temel olan bazı sonuçları kapsamaktadır. Türkiye’deki yoksulluk görünümünün değişmesi bunlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Yani, en yoksul kesimin tuttuğu yoksulluk nöbetini, yoksulluğu atlatıp, yeni yoksul kesimlere bırakması olarak ifade edilen nöbetleşe yoksulluk durumunu artık birden çok kesimin beraber tutması hali olmaktadır. Nöbette çeşitli yoksul kesimlerin aynı anda yer almaları bu kesimlerdeki yoksulların benzer işleri talep etmeleriyle yoksulların arasında bir çeşit yoksulluk rekabetini ortaya çıkartmaktadır. Yoksullar arasında yaşanan rekabet çeşitli etnik kökene ait olan yerli işçilerin yanında diğer ülkelerin vatandaşı olan yabancı göçmen işçilerin de dâhil olmalarıyla kızıştığı görülmektedir<sup>28</sup>. Nöbetleşe yoksulluk yaklaşımında, yoksulluğun bir süreç olarak ele alınmasını ifade edip, toplumsal ilişkilerin temeline konulmaktadır. Nöbetleşe yoksulluğa göre doğru kaynakların ve kanalların kullanımını sağlayan yoksul kişiler, yoksulluk durumlarını diğer yeni gelenlere, yoksul kişilere devretmektedir.

Türkiye’de kurumsallaşmış sosyal yardım düzenekleri ve yoksulluk, istenilen zamandan daha geç bir sürede gündeme taşınmıştır. İşgücünün büyük çoğunluğunun kırdan yer alması, kırsal alandan kente yaşanan göçün kırla bağı devam edilecek şekilde yaşanması ve bunun sunduğu destek mekanizmaları, kentte barınma sağlayabilecek gecekondu alanlarının varlığı bunlar içerisinde sayılabilir. Bu imkanların azalması veya ortadan kalkması ile örneğin ailelerin tümüyle göç etmeleri, kırla olan iletişimin tamamıyla kesilme zorundalığı, kırdaki kaynakların azalması, arsa rantlarının artması nedeniyle gecekondulaşmanın imkansız hale gelmesi gibi yoksulluk daha net bir şekilde görünmeye başlamıştır. Böylece nöbetleşe yoksulluk

---

<sup>28</sup> Kalkınma Atölyesi, “Yoksulluk Nöbetinden Yoksulluk Rekabetine. Türkiye’de Mevsimlik Tarım Üretiminde Yabancı Göçmen İşçiler”, Ankara, 2016, [http://www.kalkinmaatolyesi.org/v2/wpcontent/uploads/2016/06/yoksullarin\\_rekabeti.pdf](http://www.kalkinmaatolyesi.org/v2/wpcontent/uploads/2016/06/yoksullarin_rekabeti.pdf), s. 1005 (Erişim Tarihi: 30.04.2018).

yerini kalıcı yoksulluğa bıraktığı görülmektedir<sup>29</sup>. Nöbetleşe yoksulluk yaklaşımına göre hemşerilik bağlarının yanı sıra arsalar ve konutların piyasalarından etkilenmekte olan ve yoksulluğun farklı boyutla ele alınmasını sağlayan bu yaklaşımın genellenmesi mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla nöbetleşe yoksulluk kavramının her kentin kendi durumuna göre değişiklikleri olabilmektedir.

#### 1.1.5.7. Sosyal İmkanlar Yoksulluğu

Aile içinde dayanışma ve geleneksel teoriler varlığını devam ettirse de, sosyal yardımlar yönünden yoksul kesimin ihtiyaçlarının giderilmesinde yetersiz olmaktadır. Değişen dünya şartları beraberinde gereksinimlerin çeşitliliğini de arttırmaktadır. Teknolojideki yaşanan gelişmeler, kentleri cazibe merkezleri haline getirmekte ve kırsal alandan aşırı göç alan kentlerin yoksulluğun merkezleri durumuna getirmektedir. Kentlerde yaşan standartlarının yüksek olması ve iş olanaklarının çok olması göçün yaşanmasındaki önemli nedenler arasında görülmektedir. Genellikle kentlerde işsizlik, düşük gelir, yoksulluk ve sosyal olarak devletin müdahalesini oluşturan bir kısır döngü meydana gelmektedir. Bilhassa seçim zamanlarında siyasi alanda gündemde yer almakta ve popülist politikaların aracı durumuna gelmektedir. Gerçekçi teorilerle ve popülizmden uzak bir tutum içerisinde olan ülkelerde yoksulluğun giderilmesinde kurumlar arasında eşgüdümün ve işbirliğinin artırılması önemli rol oynamaktadır<sup>30</sup>. Sosyal imkanlar yoksulluğunun, yoksullukların sadece maddi yönüyle değil, aynı anda insani gelişimin gerek duyduğu ihtiyaçlara ne oranda eriştiğine göre ele alınmaktadır.

Yoksullukla ilgili terimler mutlak-görelî olan yoksulluk, geçici, kırsal alan ve kentsel yoksulluk, insani ve yeni yoksulluk olarak sıralanmaktadır. Sosyal imkanlar yoksulluğu ise aşağıdaki maddelerin gerçekleşmesi halinde giderilmektedir<sup>31</sup>;

1. Hane içinde ve haneler arasında sosyal dayanışmanın bulunması.
2. Hazineye ait arazilerin genel yerleşim olanağı sağlanması.
3. Sosyal yardımların yaygınlaşması.
4. Çağdaş olanaklara çok kolay ulaşım sağlanması.
5. Kentlerde eğitim, sağlık imkanlarına ve sosyal olanaklara kolay ulaşılabilmesi.

<sup>29</sup> Işık ve Pınarcıoğlu, a.g.e., s. 1012.

<sup>30</sup> Mahmut Akpınar vd., "Sosyal Yardımların Yerel Düzeyde Sunulması: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2012, Cilt: 4, Sayı: 3, 21-28, s. 27.

<sup>31</sup> T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Kentleşme Şûrası 2009 Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar, Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu, Ankara, Nisan 2009, 1-112, s. 47.

6. Yerel yönetim birimlerinin sosyal politika uygulanmasında yetkinliğinin ve kaynağının olması.

7. Belediye yapılarının sosyal projelere ağırlık vermesi.

8. Bölgesel büyüme planların hayata geçirilmesi.

9. STK ve özel sektörlerin sosyal yardımların kampanyalarını yürütmesi

#### **1.1.5.8. Kentsel Yoksulluk**

Kırsal ve kentsel alanlarda yaşamını sürdüren insanlar türlü türlü problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Parasal ölçüm metotları problemleri yeterli bir şekilde tespit edememektedir. Kent alanlarında insanlar aynı ulaşım, sosyal ve fiziksel refah seviyesini, sağlık, kira ve enerjinin kırsal yerlere göre daha yüksek maliyetlere katlanmaktadırlar. Diğer taraftan artan suç oranları ve sosyal gerilimler, kötü çevre şartları, eşitsizlik ve eşitsizliğin bilincine varmanın meydana getirdiği sosyal ve psikolojik problemler, kayıt dışı şartlarda hayatın getirdiği düşük statü problemleri kentsel yoksulluğun ölçülmesinde kolay bir şekilde sayısal hale getirilemeyen olgular olarak görünmektedir<sup>32</sup>. Kent yoksulluğu Dünya Bankası'na göre; istihdam imkanlarına ve gelirlere sınırlı erişimlerin, az ve güvencesi olmayan barınmayla beraber hizmetin, şiddetin, sağlıksız çevrenin, sosyal koruma mercilerinin sınırlı olması veya hiç bulunmaması, eğitimde ve sağlıkta sınırlı erişimin olması biçiminde tanımlanmaktadır.

Kente bağlı yoksulluğun kırsal alan yoksulluğundan daha yoğun yaşandığı görülmektedir. Yoksulluk kırsal kesimlerde ve kentsel alanlarda kendini daha fazla hissettirmektedir. Büyük kentlerde toprak ve ona bağlı üretimlerden yoksun kitlenin ekonomik hayata etkili bir biçimde katılamaması durumunda kent yoksulu şeklinde hayatlarını sürdürdükleri görülmektedir. Tarım alanında teknolojinin kullanılmasıyla ortaya çıkan işsizlik sorunu sonucunda mağduriyet yaşayan kitleler, büyük kentlere göç etmektedir. Kente yeni katılmış ve genellikle vasıfsız nitelikteki yeni çalışanların istihdamında sorunlar yaşanmaktadır. Küresel boyut alana rekabetin şiddetli biçimde hissedildiği zamanda kente yeni katılanların önemli sorunu işsizlik olmaktadır. Sermayelerden yoksun olma durumunda kendi işlerini kurmakta zorlanılmakta ve sonucunda kentsel yoksulluk artış göstermektedir. Niteliksiz çalışan, hayatlarını devam ettirmek için genellikle marjinal işlerde çalışma olanağı bulabilmektedir. Marjinal mesleklerin sağlamış olduğu gelir seviyesi, asgari geçim sınırı ve yoksulluk

---

<sup>32</sup> Tuna Alemdar vd., Kırsal Yoksulluk Ölçüm Sorunu ve Türkiye, *Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*, Konya, 2012, 322-329, s. 328.

sınırı altında kaldığından bu alandaki kişiler ve aileler temel ihtiyaçlardan yoksun kalmaktadır<sup>33</sup>.

#### 1.1.5.9. Tüketim Harcamasına Göre Yoksulluk

Devlet, yardım sistemini yerel çapta kurarak, en uç bölgelere kadar yurttaşlarına hizmet vermesi, ihtiyaçları gidermeye çalışması gibi etkenler hem örgütlenmesini hem de yoksulluğu azaltmaya yönelik girişimlerini doğru yönde ilerletmektedir. İhtiyaç sahiplerinin gereksinimlerinin karşılanması için meydana getirilen örgütlerin yürütülmesindeki çok başlılık ve dağınıklığı kaynak israfına ve yardımların tekrar edilmesine neden olmaktadır. Yaşanan sorunların halledilmesi için kurumlar arasında ortak bir veri tabanının olması ve bilgi paylaşımının olması yeniden yapılacak ödemeleri ve kaynak israfını engelleyebilecek nitelikte taşımaktadır<sup>34</sup>.

TÜİK yoksulluk çalışmasında, eşdeğer olan kişi başına düşen tüketim harcamaları değerinin %50'si görel yoksulluk sınırı olarak tanımlanmaktadır. Görel yoksulluğun oranları ise, eşdeğer birey başına düşen tüketim harcamaları, görel yoksulluğun altında olan hane halkı nüfusunun, toplam nüfusun içindeki oranı olarak hesaplanmaktadır. Tüketim harcamasına göre yoksulluğun yayıldığı alan daha geniş olması nedeniyle daha reel bir durum ortaya konması muhtemel olmaktadır. Mutlak yoksulluk olgusunu yoksulluk payı olarak kullanma eksikliği, bu payın yalnızca gıda tüketimini dikkate alıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Görel yoksulluk kavramının kullanım eksikliği ise bireyin başına düşen ortalama gelirin esas alınması, yani kişinin yaşam kalitesi hakkında yeteri kadar bilgi vermemesinden kaynaklanmaktadır. Mutlak yoksulluk terimini kullanmanın faydası, toplumdaki gıdaların giderine göre en düşük hayat kalitesi ortaya çıkarmaktadır. Görel yoksulluğu kullanmak, gelir dağılımının eşitsizliğini açık biçimde gözler önüne sermektedir. Tüketim harcaması esas alınarak gerçekleştirilen hesaplamada ise bütün tüketim hesaba katılarak mutlak ve görel yoksulluk kavramlarının boyutları belirlenebilmektedir. Çünkü toplumların ortalama tüketimlerinin seviyesinin altında kalan, en dezavantajlı kesimler olmaktadır<sup>35</sup>.

Yoksulluğun sınırı, kabul edilen en düşük seviyedeki tüketim düzeyi olmaktadır. Tüketime endeksli olan fakirliğin çizgisi; kişisel gıdanın asgari kalitesini almak için gerekli harcamanın miktarına kadar gelirler ile değişen ve kişinin o toplumun gündelik

<sup>33</sup> Ramazan Şengül, "Türkiye'de Kentsel Yoksulluk: Gebze Örneği", 2007, 353-374, s. 353, [http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/ES-Muharrem-%C5%9EENG%C3%9CL-Ramazan-T%C3%9CRK%C4%B0YE%E2%80%99DE-KENTSEL-YOKSULLUK-GEBZE-%C3%96\\_RNE\\_%C4%B0.pdf](http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/ES-Muharrem-%C5%9EENG%C3%9CL-Ramazan-T%C3%9CRK%C4%B0YE%E2%80%99DE-KENTSEL-YOKSULLUK-GEBZE-%C3%96_RNE_%C4%B0.pdf) (Erişim Tarihi: 13.11.2018).

<sup>34</sup> Akpınar vd., a.g.e., s. 27.

<sup>35</sup> T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, a.g.e., s. 11.

hayatını ve mülkiyetini belirten miktarı ifade etmektedir. Ülkelerin çoğunda yoksulluk derecesi genel olarak tüketim, kalori tabanlı yoksulluğun çizgisi ile ölçülmektedir. Besin ihtiyacına dayalı yoksulluğun sınırında, bütün nüfusa önerilen bir bireyin ortalama kalorisinin altında olan bir hanenin halkları yoksul adı ile tanımlanmaktadır. Aynı ülke içinde bölgeden bölgeye göre cinsiyet farklılığı, yaş gruplarının değişimi, yaşanan bölge, etnik özellik ve üretimle tüketimin ilişkisi içinde konularında ayrıma tabi tutulması gerekmektedir. Sosyal farklılık göstergeleri de yoksulların içinde bulunduğu durumu ortaya koymaktadır<sup>36</sup>.

#### 1.1.5.10. Ultra Yoksulluk

Ultra yoksulluk; Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Dünya Bankası tarafından tespit edilen yoksulluk ölçütlerini; günde alınması gerekli görülen asgari kalori miktarı olan 2400 kalorisinin yalnızca %80 oranını karşılayanları ultra yoksulluk kapsamında değerlendirmektedirler<sup>37</sup>. Dünya Bankası'nın ultra yoksulluk kavramı ise, ultra yoksulun yerine olağanüstü yoksulluk terimini kullanmakta olup ekonomi kaynaklarını minimum gıdada ve enerjide ihtiyaçlarını gidermeye yetmeyen kişileri olağanüstü yoksul şeklinde tanımlamaktadır.

Son zamanlarda yaşanan tartışmalarda, yoksulluğun yalnızca tanımlanarak yoksullukla başa çıkılamayacağı, yoksulluğu bütün yönleriyle incelemek amacıyla yoksulluğun, yoğunluğunun, derinliğinin ve süresinin tespit edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO) ve Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı (FAO) Dünya Bankasının tespit ettiği mutlak yoksulluk teorisini dikkate alarak yoksulluğun yoğunluğunun belirlenebilmesi için ultra yoksulluk kavramını ortaya atmaktadır. Ultra yoksulluk gelirisinin tümünü harcamasına rağmen, mutlak yoksulluk ölçütünde baz alınan günlük kalori miktarının sadece %80'ini karşılayan kesim şeklinde tanımlanmaktadır<sup>38</sup>. Ultra yoksulluğa göre, gelirlerinin hepsini harcadığı durumda, mutlak yoksulluğa göre belirlenen günlük minimum kalorisinin sadece % 80'ini karşılayanlar ultra yoksul kavramıyla açıklanmaktadır.

---

<sup>36</sup> Recep Dumanlı, *Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları*, DPT Yayınları, Ankara, 1996, ss. 10-11.

<sup>37</sup> Recep Dumanlı, *Yoksullukla Mücadelede Yeni ve Etkin Bir Sistemin Kurulmasında Düzenleme Yapılması Gereği*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, 1995, s. 18.

<sup>38</sup> DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı/Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu/Yoksullukla Mücadele, *Alt Komisyonu Raporu*, DPT, Ankara, 2000, 1-95, ss. 14- 15.

### 1.1.5.11. Açlık

Son zamanlarda kalkınma aşamasının en önemli noktalarından bir tanesi olan açlık, ekonominin mühim çalışma sahalarından biri olmaktadır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra geniş ölçüde yankı bulan küreselleşme dahilinde büyük refah artışıyla beraber en zengin çağını yaşadığı söylenen dünyamızda açlık hem gelişmiş ülkelerde hem de az gelişmiş ülkelerde en önemli problemlerden biri durumuna gelmiştir. İki milyar beş yüz milyon kişi Dünya Bankası tarafından günde 2 ABD doları şeklinde tespit edilen açlık sınırının altında yaşarken, bir milyar iki yüz milyon kişi de 1 ABD doları şeklinde tespit edilen açlık sınırının altında hayatlarını devam ettirmektedir. Açlığın dünya çapında var olmasıyla Türkiye’de de görmezden gelinemeyecek sosyolojik bir gerçek niteliği taşımakta ve açlık, hızlı bir şekilde çözülmesi gereken birincil sorunlar konumuna geldiği ifade edilmektedir<sup>39</sup>. Gelişen teknolojik modern çağ ile beraber gelişimi en üst seviye olan ülkelerde bile açlık baş edilmesi gerek ilk sorunlardan birini teşkil etmektedir.

Mutlak açlık sınırının hesap edilmesinde yalnızca gıda harcamalarını dikkate alan asgari temel besin maddelerinden meydana gelen gıda sepetinin maliyeti ile hesaplanmaktadır. Bütün nüfus için tavsiye edilen kişi başına günlük alınması gerekli görülen kalori miktarı temel alınarak, bu kaloringin altında alan bireyler bir yoksulluk sınırı oluşturmaktadırlar. Mutlak yoksulluk sınırı gıda harcamalarının yanında temel ihtiyaçları da sağlık, eğitim, giyim, barınma gibi dikkate alınarak hesaplanabilir. Günümüzde pek çok az gelişmiş ülkelerde bu teori yani Temel İhtiyaçlar Teorisini temel ölçü olarak almakta ve açlık sınırını hesaplamaktadırlar<sup>40</sup>. Yoksullukla beraber ülkelerin savaştığı sosyaş bir sorun olan açlığın hesaplanmasında birçok kriter bulunmaktadır.

### 1.1.6. Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) Yoksulluk Tanımlaması

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’e göre yoksulluk genel anlamda insan ihtiyaçlarının giderilememesi olarak tanımlanmaktadır. TÜİK, yoksulluğu geniş anlamda yoksulluk ve geniş anlamda yoksulluk olarak ikiye ayırmaktadır. Ancak tanımlamada genel bir çerçeve de çizmektedir. Dar anlamda yoksulluktan, barınma olanağının olmaması ve açlıktan ölme durumunun yaşanması anlaşılmaktadır. Geniş anlamda yoksulluktan ise, barınma, giyim ve başlıca gıda ihtiyaçlarının giderilmesinin yanında genel olarak toplumsal hayat standartlarının altına düşmeme

<sup>39</sup> Özge Arpacıoğlu ve Metin Yıldırım, “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2011, Cilt: 4, Sayı: 2, 60-76, s. 60.

<sup>40</sup> Arpacıoğlu ve Yıldırım, a.g.e., s. 62.

anlaşılmaktadır. Yoksulluğun olası bir tanımı, vatandaşların çoğu vatandaştan daha yoksul olma durumu olduğu söylenebilir<sup>41</sup>. TÜİK'e göre yoksulluk seviyesini tespit ederken kullandığı yöntemler; açlık sınırının belirlenmesinde gıda yoksulluğunu, gıdaların ve gıdanın dışındaki yoksulluk, kişi başı günlük 1, 2,15 ve 4,3 doların altındaki yoksulluğu ve harcamayı esas alan göreceli yoksulluk olarak tanımlamaktadır.

Türkiye'de kişi başına düşen gelir ortalama olarak 2540 dolar iken gelişmiş ülkelere bakıldığında ise 20 bin doları aştığı görülmektedir. Türkiye'de yoksulluğun %40 gibi düşük bir ortalamanın sosyolojik sonuçlarının ise daha çarpıcı olduğu görülmektedir. Öncelikle bu etki yaşam standartlarının dünya çapındaki düşüklüğünü de ortaya koyan önemli bir nokta olarak görülmektedir. Batı ülkelerinin yaşam standartlarının Türkiye'ye göre 9-10 kat daha yüksektir. Dünya çapında bakıldığında kişi başına tüketilen kâğıttan, diş macununa, kişi başına düşen doktor vb. tahmini olarak üç yüz kriter üzerinden gerçekleştirilen bir araştırmada 173 ülke içinden Türkiye 85. sırada yer almaktadır<sup>42</sup>.

Türkiye'de kent nüfusunun ortalama olarak yedi milyon civarı mutlak yoksulluğun sınırında hayatını sürdürmektedir. Toplam nüfus kentte yaşayan nüfusla kıyaslandığında bu oran ortalama olarak 7 kişiden birine karşılık gelmektedir. Kent nüfusunun %35 oranına sahip kısmın yıllık olarak 1000 doların altında kullanabilecekleri bir gelire sahip olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Yıllık olan 1000 dolarlık gelir demek günde 3 doların altında bir geliri ifade etmektedir. Sonuç olarak Türkiye'de kentlerde yaşayan nüfusun her üç kişiden biri yoksulluk sınırında yaşamını devam ettirebildiği sonucu çıkarılmaktadır<sup>43</sup>. TÜİK verilerine göre toplam nüfus içerisinde her 7 kişiden biri yoksulluk sınırı altında yer almaktadır.

---

<sup>41</sup> Gerrı Richard Lipsey, *İktisat-1*, (Çeviren: Ömer Faruk Batırel ve Osman Zekayi Orhan), Bilim-Teknik Yayınevi, İstanbul, 2004, s.60.

<sup>42</sup> İsmail Doğan, Türkiye Yoksulluğunun Sosyo-Kültürel Zemini, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları, *Yoksulluk Sempozyumu*, 2003, Cilt: 1, 1-20, s. 19.

<sup>43</sup> Meryem Koray ve Hülya Alev, "Yoksulluk ve Yoksunluk Konusunda Bütünlükçü Bir İnsan Hakları Yaklaşımının Gerekliliği", *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, (Derleyen: Yasemin Özdek), TODAİE Yayını, Ankara, 2002, s. 179.



## 1.2. YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ

Karmaşık ve çok yönlü bir olay olmasından dolayı yoksulluğun ölçülmesi kolay görünmemektedir. Yoksulluğun doğasını ve büyüklüğünü net bir şekilde anlayabilmek amacıyla yoksulluğu tanımlayan çeşitli şartları ortaya koyan göstergelerden yararlanmak kaydıyla tüm görünenlerin nicel olarak ölçülmesi ve ortaya çıkarılması gerekmektedir. Yoksulluğu ölçmede yapılacak ilk girişim hangi kesimin yoksul olarak ele alınacağıdır. İlk olarak güvenilir varsayımlar aracılığıyla yoksul kişiler tanımlanmalı ve daha alt seviyede yer alanların yoksul olarak kabul edilecekleri asgari sınırın (yoksulluk sınırı gibi) belirlenmesi gerekmektedir. Hane halkı büyüklüğü, gelir elde ettikleri kaynaklar, sağlık ve eğitim hizmetlerinden faydalanma halleri, ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya maruz kalıp kalmadıkları benzeri sınırlarla yoksullarla alakalı bilgilerin elde edilmesi gerekmektedir<sup>44</sup>. Dünyadaki mevcut nüfusun büyük çoğunluğunun derinden etkilenmekte olduğu yoksullukla mücadelenin etkin olması adına temel önceliklerden biri yoksulluk durumuna neden olan faktörlerin iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

Yoksulluk ölçümlerinin yapıldığı son yıllarda geniş bir kesim tarafından kabul edilen yönelim, yoksulluğun yalnızca bir kriter ile ölçülemeyeceğinden tüketim harcamalarına ve gelire yönelik verilerle beraber eğitim, sağlık ve diğer sosyo-ekonomik belirtilerin birleşik göstergeler şeklinde kullanımı dahil edilmektedir. Aslında tüketim ve gelir öğelerinden yola çıkılarak yoksulluğu tanımlamada ve yoksulluğa yönelik stratejilerin geliştirilmesinde yetersiz olmasından daha geniş yoksulluk göstergeleri arama gayretlerinin uzun bir geçmişi bulunmaktadır. Ölüm oranı, yaşam beklentisi, kötü beslenme, bebek ölüm oranı, okuryazarlık oranı, kişi başına düşen toprak oranı benzeri göstergeler refah ve yoksulluk göstergeleri olarak değerlendirilmeye başlanmıştır<sup>45</sup>.

### 1.2.1. Yoksulluk Sınırı

Kavram olarak yoksulluk sınırı, yoksulluğu ölçmede başlıca kavramlar arasında yer almaktadır. İnsanın hayatını devam ettirebilmesi için giderilmesi zorunlu olan ihtiyaçlarının asgari seviyesini belirleyen sınır yoksulluğu ölçmede yoksul sıfatını tanımlamada önemli rol oynamaktadır. Yoksulluk sınırı genel anlamda üç türlü tanımlı

---

<sup>44</sup> Aktan, a.g.e., s. 18.

<sup>45</sup> Fikret Şenses, *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk–Kavramlar, Nedenler, Politikalar ve Temel Eğilimler*, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2006, s. 37.

bulunmaktadır. Özel, görel ve mutlak yoksulluk şeklinde sıralanabilir<sup>46</sup>. Dünya Bankası hesapladığına göre mutlak yoksulluğun sınırı, gelişmişlik seviyesine göre ülkelerden ülkelere göre farklılık göstermektedir.

Yoksullukla alakalı bütün incelemelerde ortak nokta olarak yoksulluk sınırının bulunması karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluk sınırının asıl hedefi yoksul olmayan ile yoksul olanın belirlenmesi veya diğer bir deyişle, yoksul kesimin toplam nüfus içinde sahip olduğu oranın tespit edilmesine yönelik olmaktadır. Yoksulluk sınırı birtakım ülkelerde kamu kesimince yapılacak transfer harcamaları için referans kaynağı olarak kullanılmaktadır. Buna göre sahip oldukları gelirin yoksulluk sınırının altında yer alanlar belirli transferlerden faydalanma şansına sahip olmaktadır. Yoksulluk sınırının belirlenememesinin mali etkisi önemli konuma gelmektedir. Yoksulluk sınırının yüksek belirlendiği ölçüde artan kamu transfer harcamalarını gidermek için o oranda yüksek bir kaynağa ihtiyaç duyulmaktadır<sup>47</sup>. Ülkelere göre yoksulluk sınırının giderilmesi bazı faktörleri gerektirmekte, bunun için ülkeler referans kaynaklarını temin etme durumunda kalmaktadır.

1880'lerde Londra'da yoksul nüfusu tespit etmeye çalışan Charles Booth tarafından yoksulluk sınırı ilk defa oluşturulmuştur. Daha sonra York şehri için 1899 yılında yaptığı çalışmada Rowntree, kendi yoksulluk sınırını, yeterli beslenme ve diğer zorunlu harcamaları gidermeye yetecek gelir şeklinde ifade etmiştir. Rowntree'nin yaptığı çalışmasında Booth'un yaptığı yoksulluk sınırı tanımlamasına atıfta bulunmuştur. Bu yüzden yoksulluk sınırı teriminin ilk olarak Booth tarafından kullanıldığı söylenebilir<sup>48</sup>.

Ulusal yoksulluk sınırını tespit eden pek çok ülke yoksulluk sınırını, kişisel geliri temel ölçüt olarak tespit etmektedir. Genelde bu biçimde tespit edilen yoksulluk sınırları yaşamak adına ihtiyaç duyulan oranda gıda maliyetini gidermeye yeterli asgari gelir üzerinden tespit edilmektedir. İnsani Yoksulluk teorisi de temel ihtiyaçlar ile bağıntılıdır. Bu kapsamda yoksulluk sınırı, yaşam için gereken gıdanın yanında, kişinin yoksulluk sınırının altında yer almamasını sağlayacak temel eğitim, sağlık ve istihdam gibi ölçütleri de göz önünde bulundurmaktadır. İnsani yoksulluk endeksinin değeri, okuma yazma bilmeyen yetişkinlerin oranı, 40 yaşına kadar yaşamdan

---

<sup>46</sup> Zeynep Ökten ve Tancan Kale "Türkiye'de Bölgesel Yoksulluğun Yapısı ve Yoksulluğa Karşı Politikalar", *Amme İdaresi Dergisi*, 2009, Cilt: 42, Sayı: 3, 59-91, s. 63.

<sup>47</sup> Aktan, a. g. e., s. 19.

<sup>48</sup> Alan Gillie, "The Origin of the Poverty Line", *Economic History Review*, Volume: 49, No. 4, 1996, s. 11.

beklentisi bulunmayan nüfus oranı, sağlıklı içme suyuna, sağlık hizmetlerine erişim imkanı olmayan nüfus; ulusal yoksulluk sınırına bağlı bir şekilde hesap edilmiş yoksulluk sınırının altında hayatını sürdüren nüfus temel bilgilerine dayanarak hesap edilmektedir<sup>49</sup>. Yoksulluk sınırı bireysel geliri temel almakta olup, temel gıda oranlarının giderilmesinde asgari geçim ücreti ile de ölçülmektedir.

### 1.2.2. Kafa Sayısı Oranı

Kafa sayısının oranı (HC), gelir açığı (IG) ve Gini katsayısının dahil edildiği denklem<sup>50</sup>:

$$SI= IG \times HC \times (1+GI) \quad (1.1)$$

şeklinde gösterilmektedir. Sen Endeksi, en yoksul olanların gelirlerini sınıra daha yakın olanların gelirlerine göre daha ağır bir şekilde hesap edilmektedir. Elde edilen gelir 0 (sıfır) olarak ifade edilirse ki bu mümkün olmamakla birlikte veya elde edilen bilgiler hane halkını yoksul kesime dahil ediyorsa, Sen endeksi yoksulluğun yoğunluğunu ve derinliğini tespit etme yönünden doğru sonuçlar doğurmayacaktır. Ülkeler arasında yoksulluğu kıyaslamada Sen endeksi yararlı bir ölçüm olmaktadır. Çünkü düşük gelir dağılımını, yoğunluğunu ve görülme oranını yalnızca bir göstergede birleştirmektedir. Geleneksel endeksler ise, yoksulluğu ölçmede kullanılan değerlerden birini veya diğerlerini tespit etmekte başarısız olmakta ve ülkeler arasında yoksulluk düzeyinin kıyaslamasında eksik bilgiler vermektedir. Ülkelerarası düşük gelir gruplarına ve net vergilere yapılacak transferlerin etkilerini incelemede önemli bir konu olarak görülmekte ve yoksulluğun bir veya öteki bileşenleri için farklı değişimlerle sonuçlanmaktadır.

Sen'in güçlü eleştirilerine karşın kafa sayısı endeksinin geniş bir kesim tarafından kullanılmasının asıl nedeni, yoksulluğun ölçülmesi gibi kamunun büyük oranda ilgi duyduğu bir konuda diğer ölçümlerin anlaşılmasının zorluğundan kaynaklanmaktadır. Sen ile bağlantısı kurulan bir başka eleştiri ise yoksulluk ölçümlerinde genellikle gelirin gösterge olarak kullanılmasıdır. Refah kavramının dar olduğu ve bebek ölümleri, okuryazarlık, yaşam beklentisi şeklindeki gelir dışındaki sosyal göstergelerin kullanılmasının daha iyi olacağı iddia edilmektedir<sup>51</sup>.

<sup>49</sup> Nilay Çabuk, "Güney Doğu Anadolu'da Yoksulluğun Sosyal Göstergeleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2003, Cilt: 43, Sayı: 2, 41- 65, ss. 46-47.

<sup>50</sup> David Jesuit, and Timothy Smeeding, *Smeeding, Poverty Levels In The Developed World*, LIS Working Paper, July, 2002, s. 33.

<sup>51</sup> Martin Ravallion, "Issues in Measuring and Modelling Poverty", *Economic Journal*, 1996, Volume: 106, No: 438, 1328-1343, s. 1334.

### 1.2.3. Yoksulluk Açığı Endeksi

Yoksulluk açığı endeksi, yoksulluğun derinliğini tespit edebilmek ve yoksulluk seviyesinin yoksulluk sınırına olan hassasiyetini azaltabilmek için yoksul kesimin gelirleri / harcamalarının yoksulluk sınırından uzaklığının ortalamasının yoksulluk sınırı olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk açığı endeksinde de kafa sayısı oranı ve gelir dağılımını gözden kaçırmakta ve yoksulların sayısına önem vermemektedir<sup>52</sup>.

Yoksullar arasındaki Gelir Eşitsizliği Katsayısı (G) şeklinde gösterilen iki farklı ölçüm geliştirilmektedir. Yoksulluk Açığı Oranı, yoksul kesimin yoksulluk seviyesinin üzerine çıkmaları amacıyla gereken ortalama gelir seviyesini gösteren ya da yoksulluk seviyesine göre yoksulun ortalama gelir düşüklüğünü açıklayan bir derinlik ölçütü şeklinde ifade edilmektedir. Yoksulluk açığının giderek artması, yoksulluğun daha çok şiddetlendiğini, derinleştiğini göstermektedir. Yoksulluk Açığı Oranı, yoksulluğun derinliğini yansıtmakla beraber yoksullar arasındaki gelir eşitsizliğinde yaşanan değişimlere karşı duyarlı davranmamaktadır. Yoksullar arasındaki gelir eşitsizliğini betimlemek amacıyla bir gelir eşitsizliği ölçütüne ihtiyaç duyulmaktadır. Gini Katsayısı gelir eşitsizliğini giderebilecek en uygun ölçüt olarak görülmektedir. Yoksullar arasında gelir eşitsizliğinde artışın meydana gelmesi, yeterli bir şekilde beslenemeyenlerden iyi haldeki yoksullara, yoksullar arasında gelir dengesizliğini yükselte bir gelir transferini gösterirken, yoksulluğun şiddetinin arttığını da göstermektedir. Yoksul kesimin ortalama yoksulluk açığı oranı "I" ile gösterilmektedir. Yoksulların ortalama gelirlerinin yoksulluk sınırından uzaklığını ölçmektedir<sup>53</sup>.

$$I = \sum_{ö \in S(z)} z - y_i / q_z \quad (1.2.)$$

Z : Yoksulluk sınırı

q<sub>z</sub> : Yoksulluk sınırı altında yer alan nüfus

y<sub>i</sub> : i'nci yoksulun gelir düzeyi

Katlanılabilir hayat için gereken seçeneklerin ve fırsatların bulunmaması şeklinde tanımlanan yoksulluk türüdür. Yoksulluk açığı endeksi, gelir ile alakası kurulamayan, temiz su kaynaklarına, sağlık hizmetlerine, uzun yaşam süresine ve eğitim hizmetlerine sahip olup olmadığı gibi değişkenler kullanılarak ölçülmektedir.

<sup>52</sup> Şenses, a.g.e., s. 30.

<sup>53</sup> Özcan Dağdemir, *Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi: 1987–1994, Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara, 2002, s. 31.

1997 yılından sonra Birleşmiş Milletler tarafından hesaplanan endekstir. Gelişmekte olan ülkeler açısından hesaplanma kriterleri ise aşağıdaki gibi yapılmaktadır<sup>54</sup>.

1. 40 yaşın altındaki nüfusun oranı
2. Okur-yazar olmayanların oranı
3. Temiz içme suyunu elde edemeyenlerin oranı
4. Temel sağlık hizmetlerinden mahrum olanların oranı
5. 5 yaşın altında olup yeterli derecede beslenemeyen çocuk oranı.

#### 1.2.4. Sen'in Yoksulluk Endeksi

Yoksullardan herhangi birinin gelirinde bir düşüş oluştuğunda yoksulluk ölçütünde bir yükselme meydana gelmektedir. Diğer bir deyişle yoksulların durumunda yaşanan bir kötüleşme, yoksulluk oranının yükselmesine yol açmaktadır. Diğer yönden zengin bir kişi tarafından yoksul olanlara gelir transferi gerçekleştiğinde yoksulluk ölçütünde bir düşüş meydana gelmektedir. Yoksulluk ölçütü zengin kesimin gelirleri üzerine hiçbir değişiklik göstermemekte, yalnızca yoksul kesimin durumları üzerine odaklanmaktadır. Yoksullar arasına tam olarak eşitsizliğin mevcut olması durumunda ( $G_p=1$ ), Endeks Kafa Sayısı Yoksulluk Endeksine eşitlenirken yoksullar arasında tam olarak eşitlik mevcutsa ( $G_p=0$ ), Endeks Gelir Açığı Endeksine eşit olduğu anlaşılmaktadır. Kafa Sayısı Oranı, Sen Endeksi, Gini Katsayısı ve Gelir Açığı Oranının birleştirilmesiyle ortaya çıkarılan ve yoksullar arasındaki gelir dağılımını, yoksulların sayısını ve yoksulluğun büyüklüğünü önemseyen bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır. H, Kafa Sayısı Oranını; I, Gelir Açığı Oranını ve  $G_p$ , yoksullar arası gelir dağılımını, yani Gini Katsayısını göstermesi şartıyla<sup>55</sup>;

$$S = H I + H (1 - I) G_p \quad (1.3)$$

#### 1.2.5. Foster, Greer ve Thorbecke Endeksi (FGT)

Yoksullardan toplanan bilgilerin birleştirilmesiyle alakalı olarak literatürde pek çok endeks önerilmektedir. Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, akademisyenler ve Ulusal İstatistik Ofisleri tarafından çoğunlukla kullanılan endeksler dikkati çekenler arasında yer almaktadırlar. Tek boyuta sahip uzayda kullanılan değişkenin gelir ( $x$ ) olduğu varsayıldığında FGT endeksi aşağıdaki şekilde gösterilebilir<sup>56</sup>:

$$FGT_\alpha = \left(\frac{1}{n}\right) \sum_i (g_i)^\alpha \quad (1.4)$$

<sup>54</sup> Yücel Karaman, Yoksulluk Tanımları ve Endeksleri, <https://ekonomihukuk.com/buyume-kalkinma/yoksulluk-tanimlari-ve-endeksleri/> (Erişim Tarihi: 09.04.2018).

<sup>55</sup> Amartya Sen, *On Economic Inequality*, Enlarged edition with a substantial annexe On Economic Inequality after a Quarter Century, Oxford: Clarendon Press, 1997, s. 29.

<sup>56</sup> James Foster, Joel Greer and Erik Thorbecke, "A class of Decomposable Poverty Measures", *Econometrica*, 1984, Volume: 52, No: 3, 761-765, p. 136.

Burada  $g_i$ ,  $i$  şahsı için (yoksulluk sınırına göre) normal hale getirilmiş gelir açığı göstermekte;  $a$ , endekse yönelik değişkeni ifade etmektedir.  $\alpha$ 'nın çeşitli değerleri için FGT endeksi aşağıda gösterildiği gibi adlandırılmaktadır

$\alpha = 0$  için, FGT Yoksulluk Oranı (Kafa Sayısı Oranı)

$\alpha = 1$  için, FGT Yoksulluk Açığı

$\alpha = 2$  için, FGT Yoksulluk Açığı Karesi

1.4'te gösterilen denklemde verilen normal hale getirilmiş gelir açığı,  $g_i = (Z_u - x_i^*)/Z_u$  ile formülü şeklinde ifade edilmektedir. Mevcut  $x$  gelir dağılımının kullanılmasıyla, geliri yoksulluk seviyesinin altında yer alan kişilerin geliri kendi gelirlerine, üstünde yer alan kişilerin gelirleri ise yoksulluk seviyesine eşit hale getirilerek sansürlenmiş gelir dağılımı  $x^*$  elde edilmektedir. Matematiksel açıdan  $x^*$ ,

$$x_i^* = x_i \text{ eğer } x_i < Z_u \quad (1.5)$$

$$x_i^* = Z_u \text{ eğer } x_i \geq Z_u \quad (1.6)$$

şeklinde de gösterilebilir.

Kafa sayısı oranı ile yoksulluk açığı endeksine yöneltilecek temel eleştirileri bertaraf etmek ve ilk iki savın şartlarını gerçekleştirmek dışında iki konu üzerinde daha katkı sağlamıştır. İlki, endeksin toplam yoksulluğun farklı alt gruplara ayırabilme niteliği ile alakalıdır. Bu endeks sayesinde, yoksul olan kesim kesin hatlarla ayrılmış, farklı bölgesel ya da sosyoekonomik gruplara ayrılabilir. Bunlara yönelik yoksulluk oranları tek tek hesaplanarak ve alt kesime yönelik endeksler alt kesimin nüfus oranlarıyla ağırlıklandırılmakta ve toplandığında ise toplam yoksulluk oranını vermektedir. Böylelikle yoksul olanların sayısının yanı sıra, değişik kesimler arasındaki göreceli yoğunluğu ve derinliğine yönelik bilgiler elde edilmektedir. Yoksulluğun (diğer alt kesimlerde stabil iken) bir alt kesime düşme sonucunda toplam yoksullukta düşmenin yaşanması şartını (ilk sav) doğrulamaktadır. Bir diğer katısı ise, yoksul kesimlerin gelirlerindeki yükselmelerin diğer kesimlerdeki yükselmelerle karşılaştırıldığında daha fazla yarar sağlayacağı yaklaşımıyla yoksulluğa yönelik tepkinin seviyesine bağlı olarak yükselen bir yoksulluk tepkisi katsayısına sahip olması ve bölüşüm problemlerine duyarlı olmasıdır<sup>57</sup>.

---

<sup>57</sup> Şenses, a.g.e., s. 18-19.

### 1.3. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KALKINMA PROGRAMI (UNDP) YOKSULLUK ENDEKSLERİ

#### 1.3.1. İnsani Gelişme Endeksi (HDI)

Kalkınma kavramı, İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren uzun bir dönem boyunca sadece ekonomik performansla ifade edilmeye çalışılmış ve genelde iktisatçılar üretim büyümesi ve gelir alanına odaklanmışlardır. Bir ülkede kalkınmanın tespit edilmesinde iktisadi büyüme belli başlı gösterege şeklinde kabul edilmektedir. Çoğu iktisatçı kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH)'nin görel iktisadi performansın kıyaslanabilir ve güvenilir bir ölçme yaptığına ek olarak yaşam koşulları, eğitim ve sağlık gibi kalkınmanın iktisadi sayılmayan esasları da dahil olmakla birlikte yeterli bir gösterege aracı olduğunu ifade etmektedir. Geçen yirmi yıllık sürede kalkınmanın ne olduğunu anlaşılabilmesi amacıyla gelirden başka pek çok sosyal gösteregelerin dikkate alınması gerektiğini ortaya atan düşünceler bulunmaktadır. İnsani Kalkınma Endeksi (Human Development Index-HDI), Birleşmiş Milletler Programı (United Nations Development Programme-UNDP) bu kapsamda farklı endeksler geliştirerek, yıllık İnsani Kalkınma Raporlarında (Human Development Report-HDR) her sene yayınlamaya başlamıştır<sup>58</sup>. İnsani Gelişme Endeksinde esas amaç, kalkınma analizlerinin sahasını genişletilmesini sağlamak olmaktadır. İnsani gelişme endeksinin kolay yöntemlerle hesaplanabilir olması, endeksin kullanımındaki alanları daha da yaygın duruma getirmektedir.

1990 yılında Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan ilk raporda, insani gelişmeyi, insanların seçme olanaklarının artma süreci şeklinde ifade etmektedir. Seçme olanaklarından birinin gelir olmasıyla beraber yalnız başına yetersiz görülmektedir. İnsani gelişme konusu, insana yapılan gıda, sağlık vb. yatırımlar olarak görülmekte ve yatırımın şeklini göstermesinin yanında gelir dağılımını yansıtmamaktadır. Eğitimli ve sağlıklı insanlar verimli iş gücü meydana getirmede ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde katkı sağlamaktadır. Önemli olarak görülen büyümenin rakamsal olarak değeri olmakta, yeterli kaynakların bulunmaması halinde büyümenin olması imkânsız görünmektedir<sup>59</sup>.

Ekonomik gelişme, tüketimi ve geliri baz alarak kalkınmayı kişi başına düşen milli gelir artışı üzerinden tanımlayıp tespit etmektedir. Gelir merkezli bir gelişme

<sup>58</sup> Şevket Tüylüoğlu ve Burak Karalı, "İnsani Kalkınma Endeksi ve Türkiye İçin Değerlendirilmesi", *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2006, Cilt: 1, Sayı: 12, 53-88, s. 54.

<sup>59</sup> Robert W. Cox, *Globalization, Multilateralism and Democracy*, Academic Council on the United Nations System, 1992. s. 224.

anlayışını yetersiz gören insani gelişme yaklaşımı kişileri kültürel, ekonomik, siyasal ya da toplumsal bütün tercih ve alternatiflerinin geniş tutulmasını vurgulayarak kalkınmanın odağına insanı yerleştirmektedir. Bu yaklaşımda bireylerin gelirlerindeki yükselme gelişme yönünden önemli bir öge, bir ön şart olarak kabul edilmektedir. Tek başına gelir seviyesinin iyileşmesinin gerçek refahı tespit etmede yetersiz olduğu bilinmektedir. Eğitimin, sağlık hizmetlerinin ve toplumsal güvenlik vb. yükselmesinin ise yaşam kalitesine ve yaşam kalitesinin yükselmesine direkt olarak fayda sağladığı ifade edilmektedir<sup>60</sup>. Türkiye'deki raporların kapsamında ülkelerin arasındaki sıralamalara yönelik yükselişin ve düşüşlerin, o dönemlerdeki kazanımları ve başarısızlıkları, bununla beraber endeksteki ülkelerin sayısına, hesaplamanın yöntem kapsamına, varsayım ve değişime bağlı şekilde değişiklik sergilemektedir.

### 1.3.2. İnsani Yoksulluk Endeksi (HPI)

Yetişkin okuryazarlığı, yaşam beklentisi ve kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasılayı (GSYİH) da kapsayan çeşitli göstergelerle beraber, Türkiye için bir İnsani Yoksulluk Endeksi (HPI) ve bir İnsani Gelişim Endeksi (HDI) kullanılmaktadır. HPI ve HDI endeksleri, katma değer haritalarımız ve özel yatırımlarımız ile benzerlik göstermektedir. Benzerliğin şaşırtıcı olmaması, özel yatırımcıların marjinal üretkenliği fazla olan alanlara yatırım yapma istemelerinden kaynaklanmaktadır. HDI emeğin marjinal üretkenliği için ideal bir ölçü olarak görüleceğinden, yüksek orandaki benzerliğin olması şaşırtıcı değil, beklenen bir benzerlik olmaktadır<sup>61</sup>. İnsani yoksulluğun ülkelerin arasındaki karşılaştırılabilir duruma gelen göstergelere, insani yoksulluk endeksi denilmektedir. İnsani yoksulluk endeksinin, hayat süresinde kısalığı, temel eğitimde, kamu ve özel kaynaklardaki erişimin eksikliğini temel yoksunluğun göstergelerini kullanarak ülkelerde ve bölgelerde insani yoksulluğun düzeyini kıyaslama imkanı sunmaktadır.

1997'de Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) kapsamında ilk kez ortaya atılan insani yoksulluk, bazı kişilerin insani bir hayatı yaşama olanağına sahip olmamasını ifade eden bir kavram şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Yoksulluğu değerlendirebilmek ve belirleyebilmek amacıyla insani gelişme kavramı, yoksulluğun önlenmesinde ise insani gelişim endeksi (human development index-HDI) kavramları kullanılmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma programı kapsamında

<sup>60</sup> Neslihan Sam, "Yoksulluğa Bir Yaklaşım Biçimi: Kapasite Yaklaşımı", *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2008, Cilt: XXVII, Sayı: 1, 59-70, s. 65.

<sup>61</sup> Menevis Öğüt and Funda Barbaros, *Regional Development Inequalities in Turkey: An Assessment on the Distribution of Investment Incentives*, VII. METU Conference in Economics, Ankara, September 6-9, 2003, s. 6.



gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler için farklı insani yoksulluk ölçüleri belirlenmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde üç ölçüden hareket edilerek hesap edilmektedir. İki yaşam süresiyle alakalıdır. Kırk yaş baz alınarak, bu yaşın altında yer alan yaşam süresini insani yoksulluk hali olarak değerlendirilmektedir. Ölçütlerden ikincisi ise eğitime yöneliktir. Eğitim olanakların mahrum durumu insani yoksulluğun önemli ölçütlerinden biri arasında yer almaktadır. Son ölçüt ise sosyal ve ekonomik olanaklarla ilgili olarak geliştirilmiştir. Sosyal ve ekonomik olanaklardan mahrum olma durumu üç temel gösterge çerçevesinde şekillenmektedir. Birincisi, sağlıklı içme suyunu elde edemeyen nüfusun oranı, ikincisi başlıca sağlık olanaklarından mahrum olan nüfus oranı ve beş yaşın altında olup yeterli bir şekilde beslenemeyen nüfusun oranı olarak sayılmaktadır. İnsani Yoksulluk endeksinin gelişmiş ülkeler için ölçütlerine bakıldığında ise; ilki yaşam süresiyle alakalı kriter gösterilmektedir. Altmış yaşın altında yer alanların yaşam beklentisi oranı gelişmiş ülkelerin ölçütlerinden biri olmakta ve ikincisi eğitim ile ilgili yakından bağlantılı olmaktadır. OECD tarafından belirlenen fonksiyonel cahillik yüzdesi, üçüncü olarak da ideal bir hayat standardı sayılmaktadır. Yoksulluk sınırının altında hayatını sürdürenlerin yüzdesi ve son olarak sosyal açıdan dışlanma; uzun dönemde işsiz kalanların yüzdesidir<sup>62</sup>.

### 1.3.3. Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi (GDI)

Toplumsal cinsiyet üzerinden gelişme endeksinin değeri 1.000'e eşit çıkması insanların temel becerilerinin cinsiyet zemininde eşitliği de gerçekleştirerek geliştirmeyi tamamladıkları anlamına gelmektedir. Hiçbir ülkede bu orana rastlanamamıştır. Günümüz dünya hayatında hiçbir toplum erkeklerini geliştirdikleri kadar kadınlarını geliştirememiştir. Tablo 1'de yer alan GDI'yi meydana getiren bileşenlerin değerleri en düşük ve en yüksek değere sahip ülkelerle birlikte Türkiye de gösterilmektedir. Her bir ülkede insani gelişme endeksi değeri, GDI'deki endeks değerinden yüksek çıkmaktadır. Cinsiyet temelli eşitsizlikler ülkelerin gelir seviyesiyle ilişkisi bulunmamaktadır. Ülkelerin eşitsizliği gidermedeki kararlılığı, ülkelerin zengin olmasından daha fazla önem atfedildiği görülmektedir<sup>63</sup>. Toplumsal cinsiyet bazında gelişme endeksine göre, ülkeler zengin olmaktan ziyade erkeklerini geliştirdiği kadar kadınlarını da geliştirmeyi başaramamaktadır.

---

<sup>62</sup> Esfender Korkmaz ve Burhan Baloğlu, *Mikrokredi Modeli Yoluyla Yoksulluğun Azaltılması: İstanbul Örneği*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2004, s. 148.

<sup>63</sup> UNDP Human Development Report, New York, Oxford University Press, 1995, s. 88.

**Tablo-1** GDI'yi Oluşturan Bileşenlerin Değerleri En Yüksek ve En Düşük Değere Sahip Ülkeler ve Türkiye

Sıralama	En Üst Ülke-1992	En Üst Ülke-2001	En Alt Ülke-1992	En Alt Ülke-2001	Türkiye 1992	Türkiye 2001
Ülke Adı	İsveç	Norveç	Afganistan	Nijer	Türkiye	Türkiye
Doğumda Yaşam Beklentisi Yıl-Kadın	81,1	81,7	44	45,9	68,6	72,8
Doğumda Yaşam Beklentisi Yıl-Erkek	58,4	75,8	43	45,3	64,5	67,6
Erişkin Okuryazar Oranı 6 yaş ve üzeri- % Kadın	99	100	12,07	8,9	70,1	77,2
Erişkin Okuryazar Oranı 6 yaş ve üzeri- % Erkek	99	100	44,1	24	90,6	93,7
Kişi Başına Tahmini Gelir-USD veya gelirin yüzdesi-Kadın	%41.6	23,317 USD	%7.1	646 USD	%30.2	3,717 USD
Kişi Başına Tahmini Gelir-USD veya gelirin yüzdesi-Erkek	%58.4	36,043 USD	%92.9	1,129 USD	%69.8	8,028 USD
İnsani Gelişme Endeksi Sırası	1	1	130	175	71	96
Toplumsal Cinsiyete Bağlı İnsani Gelişme Endeksi Sırası	1	1	130	144	45	81

Tablo incelendiğinde sayısal verilerin daha çok gelişmiş ülkelerin lehine yönelik değerlere sahip olduğu görülürken, gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkeler için ise aleyhinde olduğu görülmektedir. İnsani Gelişme Endeksi ve Toplumsal Cinsiyete Bağlı İnsani Gelişme Endeksi karşılaştırıldığında, gelişmiş ülkelerin ilk sıralarda olmasının yanında gelişmekte olan ülkelerin ise sıralamadaki yerlerinin düşük olduğu görülmektedir. Görüntünün arkasındaki nedenlere bakıldığında ise ülkeler arasında oluşan eğitim, sağlık, yaşam standartları vb. farklılıklardan kaynaklandığı söylenebilir. Türkiye'nin de gelişmekte olan ülkeler içerisinde yer aldığı düşünüldüğünde ve tablodan da anlaşılacağı üzere erkeklerdeki erişkin okuryazarlık oranı dışındaki oranlarda genelde orta derecedeki oranlara sahip olduğu görülmektedir.

## 1.4. DÜNYADA YOKSULLUK GÖSTERGELERİ

Nüfusun hızla artışı kentsel alanlarda daha yoğun şekilde gerçekleştiğinden, yoksulluk problemleri daha belirgin görülmektedir. Yoksulluğun sorunlarını kentler için önemli hale getiren faktör, dünyanın nüfusunun neredeyse yüzde ellisinin kentsel alanlarda yaşaması olmaktadır. 1980'li senelerden itibaren sermayelerin hareketlerinin serbestisine yönelik ekonominin gelişen politikaları kent ekonomisinin merkezine dönüşmüş ve nüfusun yoğunlaşmasına sebep olarak gösterilmektedir. Kentlerdeki halkın, ortalama gelirin zorunlu harcama sınırının altında olması kentsel yoksulluğun kişiler bakımından görünümünü ifade etmektedir. Yoksulluk kavramı, az gelişmiş ülkelere has bir olgu olmamakla birlikte gelişmiş ülkelerin de sorunlarını teşkil etmektedir. Dünyada çapında yoksulluğun boyutunu görebilmek adına ulusal veya uluslararası seviyede gelir dağılımının araştırmalarını gerçekleştiren istatistik kurumlarının faaliyetleri son derece önemli olmaktadır<sup>64</sup>. Yoksulluk problemi gelişmemiş ülkelerle beraber gelişmiş ülkelerin de sorunlarından biri olmakta ve kentleşme oranının artması yoksulluğun beslenmesine neden olmaktadır.

### 1.4.1 Gelire Dayalı Refah Göstergeleri

İnsani gelişim endeksi açısından yalnızca gelire bağlı bir refahı göstermenin aracı olmasının yanında insanın ömrü ve sahip olduğu eğitimin gelir ile bir araya getirerek daha geniş bir bakış açısı sunmaktadır. Gelire dayalı refah göstergesinin bileşenleri siyasi, sosyal, hukuki ve diğer ekonomik değerler eklenerek geliştirilmesi için önü açık bırakılmaktadır. Diğer taraftan insani gelişim endeksi, bileşenlerine ayrılmasıyla politika analizlerini de kapsamaktadır<sup>65</sup>. İnsani gelişim endeksinin sunduğu geniş bilgilerle beraber gelire dayalı refah göstergelerinin çeşitliliği artmaktadır.

Ekonomilerde kalkınmanın odak noktasında insan ve onun mutluluğu bulunmaktadır. İnsan ve mutluluğun merkeze alınmasından dolayı refah göstergeleri yalnızca kişi başına düşen gelir şeklindeki maddi değerleri kapsamamakta, sağlık, eğitim, sosyal yaşam ve çevre gibi toplumsal kalkınmanın tüm yönlerini içeren yeni ölçüm değerleri kullanılmaya başlanmıştır. TÜİK tarafından ortaya atılan yeni ölçüm birimlerinden biri de illerde yaşam endeksi olmaktadır. İllerde bulunan yaşam

---

<sup>64</sup> Muharrem Es ve Ramazan Şengül, "Türkiye'de Kentsel Yoksulluk: Gebze Örneği", *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 2007, ss. 356-357.

<sup>65</sup> A.Halis Akder, "Means to Closing Gaps: Disaggregated Human Development Index", *Occasional* 1994, s. 141, [http://hdr.undp.org/docs/publications/ocational\\_papers/oc18a.htm](http://hdr.undp.org/docs/publications/ocational_papers/oc18a.htm), accessed (Erişim Tarihi: 22.05.2018).

endeksinde çalışma hayatı, konut, sağlık, gelir ve servet, çevre, eğitim, sivil katılım, güvenlik, alt yapı hizmetlerine erişim, yaşam memnuniyeti ve sosyal yaşam olmak üzere hayatın 11 kriterinden meydana gelmektedir<sup>66</sup>. TÜİK'in kamuoyuna sunduğu bilgilere göre çok fazla gelire dayalı refah göstergesi bulunmakta ve bunlar çevre, eğitim, siyasi yapı ve hizmetlerden meydana gelebilir.

Dünyasında bütün ekonomiler için büyük öneme sahip bir konu olan refahın ölçülmesi aracılığıyla, alakalı olan ülkelerde toplumsal gelişmenin ne ölçüde gerçekleştiği konusunda bilgi edinilmektedir. Bugün iktisadi ilerlemenin gelir değişkenine bağlı bir şekilde tek boyutla ölçülmesi yaklaşımı bırakılmış ve ülke gelirlerinin beraberinde gelişmenin çeşitli boyutlarında gerçekleştirdiği başarıları gösteren endeksler iktisadi ilerlemenin tespit edilmesi için kullanılmaya başlanmıştır. Toplumsal gelişmeyi çeşitli boyutlarda gösterme olanağına sahip olan bu endeksler, aynı zamanda toplumun yer aldığı refah düzeyinin ölçüsü şeklinde de değerlendirilmektedir. Ülkeler veya bölgeler arasında refah düzeylerini kıyaslamayı sağlayan bu endeksler aracılığıyla politika aktörlerinin başarıları daha kolay bir şekilde analiz edilebilmektedir<sup>67</sup>. Ülkelerin başta ekonomik olmak üzere her açıdan çeşitli bilgilerini tespit eden endeksler modern sistemlerle beraber gelişim ve refah göstergelerini de belirlemektedir.

Yeterli gelirin varlığı yoksulluk için bir son değil; sona erdirilmesi için bir vasıta. Gelir ölçütünün, okuma yazma, yoksulluğun yaşam beklentisi, kamu mallarına erişim ve aynı zamanda özgürlük ve güvenlik şekillerini göstermediği ve sınırlı bir refah göstergesi olduğu ifade edilmektedir. Gelirin beşeri ve diğer kapasitelerin elde edilmesindeki önemi göz ardı edilemezse de kapasite yoksunluğu veya insani yoksunluk olarak ifade edilen yoksulluk, gelirin az olmadığı hallerde de meydana gelebilir<sup>68</sup>.

---

<sup>66</sup> Orhan Kandemir ve Murat Kürkcü, "Bir Refah Göstergesi Olan "Yaşam Endeksi" Bağlamında TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop) Bölgesinin Analizi", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2016, Sayı: 14, 22-35, s. 22.

<sup>67</sup> Sevda Akar, "Türkiye'de Daha İyi Yaşam Endeksi: OECD Ülkeleri İle Karşılaştırma", *Journal of Life Economics*, 2014, Volume: 1, Issue: 1, 1-12, s. 13.

<sup>68</sup> UNDP, "Human Development Report", 1996 (çevrimiçi) <http://www.undp.org.tr/GoZlem2.aspx?WebSayfaNo=4527> (Erişim Tarihi: 1.05.2018).

#### 1.4.2. Gelir Dışı Refah Göstergeleri

Refah yokluğunun, yeterli olmayan gelir, eğitim ve sağlık şartlarında, güvenlik problemlerinin bulunduğu ve siyasi özgürlüklerin sınırlandığı yerlerde ve kişilerin kendine olan güvenleri hakkında yetersizliklerin olması halinde yükseleceği dile getirilmektedir. Bununla beraber refahın elde edilmesi, ortalama gelir seviyesinde meydana gelen yükselme olarak değil, salgın hastalıklardan veya doğal afetlerden benzeri olası tehlikelerden halkın korunması, sağlık hizmetlerinde iyileştirme veya yeterli derecede okul sayısını artırma gibi girişimlerle destek verilmesi gereken bir süreç olarak görülmekte ve bir çeşit psikolojik hal şeklinde tanımlanmaktadır. Bu yüzden refah demek iyi durumda olmak anlamına gelmektedir. Başlıca kriterleri ise, okuryazar olmak, iyi bir şekilde beslenmek, toplumsal yaşama katılma, ortalama hayat süresinin uzunluğu ve seçme özgürlüğünün bulunması şeklinde sıralanabilir<sup>69</sup>. Gelir dışı refah göstergeleri, kısaca halkın psikolojik bakımdan iyiliğini ifade etmekte ve bunun eğitim, sağlık gibi sosyal kurumlarla gerçekleştirilmesini kapsamaktadır.

Dünya Bankası genellikle yoksulluğu parasal açıdan gelir olarak tanımlarken, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın konularından biri olan yoksulluk, insani gelişmenin zorunlu fırsatlardan biri olarak gösterilmektedir. Hayat boyunca sağlık, yaratıcılıkla dolu hayat, ortalama yaşam standardı, özgürlük kavramı, özgüven, saygınlıktan mahrumiyet şeklinde tanımlanıp kavramın maddi tanımla kısıtlanmaması belirtilmektedir. Ülke içinde milli gelirin artışının yüksek olduğu o ülkenin gelişmiş ülke tanımıyla adlandırılması için yeterli sayılmamaktadır. Ekonomik bakımdan gelişmişlik, iktisadi büyümeden ziyade kalkınmayla özdeşleşen bir olgu olmaktadır. Ülkeler arası gelişmişlik seviyesi için analiz yapılırken gelir seviyelerine göre hesaplanan endekslere ek getirilmektedir. Getirilen endeksler; okur ve yazar olma, okullaşma payı, ortalama yaşam, eğitim ve sağlık alanları gibi beşerî niteliklerin değerlendirmeye girdiği insani gelişmişlik ve insani yoksulluk endeksleri kullanılmaktadır<sup>70</sup>. Gelir dışı refah göstergeleri ülkelerin gelişmişlik seviyesine göre içerik ve kalite bakımından değişiklik göstermektedir. İnsnaların özgürlük ve benlik algısı, eğitim hakları ve sağlık alanının gelişmişliği de buna örnek verilebilir.

---

<sup>69</sup> Amartya Sen ve John Muellbauer, *The Standard of Living*, Cambridge University Press, New York, 1987, ss. 69-70.

<sup>70</sup> Şaduman Okumuş, *Dünyada ve Türkiye'de Mikro Finansman ve Yoksulluğun Azaltılması-Teori ve Uygulamalar*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları Sosyal Araştırmalar, İstanbul, 2010, s. 77.

### 1.4.3. Diğer Yoksulluk Göstergeleri

Bölgesel eşitsizliği ya da gelir eşitsizliği ölçmek amacıyla Gini katsayısı, Lorenz eğrisi, görelî ortalama, aralık, mutlak sapma, Kuznets katsayısı, görelî varyans, Theil endeksi ve genel entropi, varyans ve değişme katsayısı, Dalton ölçütü, logaritmik standart sapma ve Atkinson endeksi gibi pek çok ölçüt bulunmaktadır<sup>71</sup>.

Uluslararası kıyaslamalarda, yoksulluk belirtileri açısından iyi bir durumu bulunmayan Türkiye, gelirin aşırı şekilde adaletsiz dağıtıldığı ülkeler içerisinde bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de yoksulluk, ülke sorunlarının başında gelmektedir. Bir taraftan ulusal gelirin pay edilmesindeki düşüklük diğer taraftan gelirin adaletsiz bir şekilde dağıtılması, yakın zamanlarda üst üste ortaya çıkan ekonomik krizler, politikadaki başarısızlık yoksulluğun daha kötü hale gelmesine sebep olurken, bu konuda hızlı bir şekilde tedbirler alınması gerektiği öncelik kazanmıştır. 1980’li yıllarda Türkiye açısından önemli yapısal dönüşümlerin yaşandığı bir dönemdir. 24 Ocak 1980’de yürürlüğe giren yeni ekonomi programıyla beraber toplumsal ve ekonomik alanda köklü değişimler yaşanırken, 1990’lı yıllarda ard arda yaşanan krizlerden sonra işsizlik oranında yükselme yaşanmış ve ekonomi küçülmüştür. Neo-liberal politikalar, küreselleşme süreci ve ekonomik krizlerin zincirlenmiş etkileri ülkedeki gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemeye, toplumsal kesimdeki uçurumun artmasına ve yoksulluk oranının yükselmesine sebep olmaktadır. Ek olarak Türkiye’nin gelir dağılımının eşit dağıtıldığı bir ülke kategorisinden çıkıp, yoksul ile zengin arasındaki farkın uçurum diye ifade edilmesine neden olacak seviyelere ulaştığı bir ülke konumuna gelmiştir<sup>72</sup>. Yoksulluk, Türkiye’nin farkı dönemlerinde ekonomik krizlerden dolayı farklı boyutlar kazanmıştır ve gelirlerin eşit dağılımının söz konusu olmamasından dolayı yoksul ve zengin kesim arasındaki uçurum gelişmiştir.

#### 1.4.3.1. Gini Katsayısı

Gini katsayısı, kişisel gelir dağılımını ölçmek için en çok kullanılan metotlardan biri sayılmakta ve gelir eşitsizliğinin bir katsayı şeklinde göstermektedir. Gini katsayısı, Lorenz eğrisiyle ilişkili olup Lorenz eğrisiyle köşegen arasında bulunan alanın, köşegenin altında bulunan toplam alan oranına eşitliği bulunmaktadır. Gini

---

<sup>71</sup> Pere Riera and Nájera Tonatiuh, *Distributional, Cost-Benefit Analysis as an Integrated Tool to Assess Fiscal Policies in Efficiency and Equity Terms. Financial Instruments of Forest Policy Proceedings of the International Conference*, EFI Proceedings No: 42, Finland, 2001, 7-14, p.110.

<sup>72</sup> Özge Arpacıoğlu ve Metin Yıldırım, “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2011, Cilt: 4, Sayı: 2, 60-76, ss. 67-68.

katsayısının azalması eşitsizliğin düştüğünü, yükselmesi ise eşitsizliğin arttığını ifade etmektedir. Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değişen değerlere sahiptir. Herkesin eşit olarak gelir elde etmesi halinde Gini katsayısı 0 değerini gösterirken, gelirlerde eşitsizlik durumu yani sadece bir kişi tarafından elde ediliyorsa Gini katsayısı değerini göstermektedir. Gini katsayısının aldığı değerler gelir seviyesinin büyüklüğüne değil de farklı gelir seviyeleri arasında kalan kişilerin sayısı ile alakalı bir durumdur<sup>73</sup>. Gini katsayısının, yüzdelerle dilimleme yöntemiyle, değişimlerin aralığını ve değişimlerin katsayısını, gelirlerin eşitsizliğini ölçebilmek için kullanılan temel ölçme tekniklerinden biri olduğu bilinmektedir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1970'li yılların başlangıcına kadarki yaklaşık 30 yıl boyunca iktisadi gelişmeye ve büyümeye ile aynı doğrultuda gelir dağılımında pek çok ülke için olumlu denilebilecek gelişmeler yaşanmıştır. 30 yıllık süre içinde gelişmiş ülkeler için Gini katsayısının düştüğü görülmekte, gelişmekte olan ülkelerde ise bazen dalgalanmaların meydana gelmesinin yanında olumlu değişimlerin yaşandığı görülmüştür<sup>74</sup>. Bununla beraber ülkelerin birinde gelirlerin eşitsizliğini belirlemenin amacı; gelirin dağılımında oluşan değişimin ve diğer ülkelere göre durumun değerlendirilip, zenginle yoksul arasında oluşan farka dikkat çekip, devletin gelir eşitsizliğini önleyici politikalar uygulamasını teşvik etmektedir.

Gini Katsayısı, gelir grupları arasında yer alan gelir transferlerinden etkilenmektedir. Objektif bir istatistiksel bir tespit olmasına rağmen alt ve üst gelir seviyesindeki yığılmaları dikkate almamaktadır. Bu sebeple gelişmekte olan ülkelerde yığılmanın alt gelir kesimlerde yoğun bir şekilde görülmesi ile gelişmiş ülkelerdeki yığılmanın orta kesimlerde daha yoğun bir şekilde görülmesi Gini katsayılarının kıyaslanması halinde elde edilen veriler dikkatli bir şekilde yorumlanması gerekir<sup>75</sup>. Yoksulluk oranlarının, Gini katsayısında tek başına kullanılması bakımından birtakım sakıncalar barındırması gelir dağılımının analizlerinde önemli eksikleri gidermektedir.

Gelir eşitsizliğini tespit etmede geniş bir şekilde kullanılan Gini katsayısı, Lorenz eğrisi üzerinden hesaplanmaktadır. Lorenz eğrisinin 45 derecelik mutlak eşitlik doğrusuyla Lorenz eğrisi arasında bulunan alanın, mutlak eşitlik doğrusunun altında yer alan üçgenin alanına oranlanmasıdır. Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değişen

---

<sup>73</sup> Fatih Doğanoglu ve Aslan Gülcü, "Gelir Eşitsizliği Ölçümünde Kullanılan Yöntemler", **Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2001, Cilt: 2, Sayı: 1, 47-65, s. 98.

<sup>74</sup> Ramaswamy Meenatchi Sundrum, **Income Distribution in Less Developed Countries**, Routledge, 1992, s. 100.

<sup>75</sup> Aktan ve Vura, a.g.e., s. 16.

değerleri almaktadır. Katsayısının düşük olması gelir eşitsizliğinin azaldığını, yükselmesi ise arttığını ifade etmektedir<sup>76</sup>.

#### 1.4.3.2. Lorenz Eğrisi

Lorenz eğrisi, gelirin yüzde olarak paylaşılma şeklini ifade etmektedir. Lorenz eğrisinde dikey ekseninde nüfusun sahip olduğu gelir birikmiş olarak gösterilmekte, yatay ekseninde ise nüfus yer almaktadır. Lorenz eğrisinde mutlak bir eşitliğin olması halinde gelir dağılımından alakalı olan nüfus dilimlerinin gelirden eşit bir şekilde pay aldıkları anlamına gelmekte, grafik üzerinde yaşanan durum mutlak eşitlik doğrusuyla gösterilmektedir. Başka bir şekilde söylemek gerekirse, nüfusun yüzdelerle dilimleriyle gelirin yüzdelerle dilimleri arasında yaşanan eşitlik durumunun var olması, mutlak eşitlik doğrusuyla Lorenz eğrisi birbiri ile çakışmakta ve 45 dereceye sahip bir doğru halini almaktadır. Gelirin paylaşılmasında eşitsizliğin var olması durumunda ise Lorenz eğrisi mutlak eşitlik çizgisinden sağa doğru kayarak uzaklaşmaya başlar<sup>77</sup>. Lorenz eğrisi, millî gelir oranının, onu barındıran nüfusun arasındaki dağılımlarını göstermek için geliştirilmiş olan bir ölçme aracını ifade etmektedir. Lorenz eğrisini, millî gelirden belli bir birikimi olan payı ile onu elde bulunduran birikimli pay arasında yer alan ilişkinin incelenmesi olmaktadır.

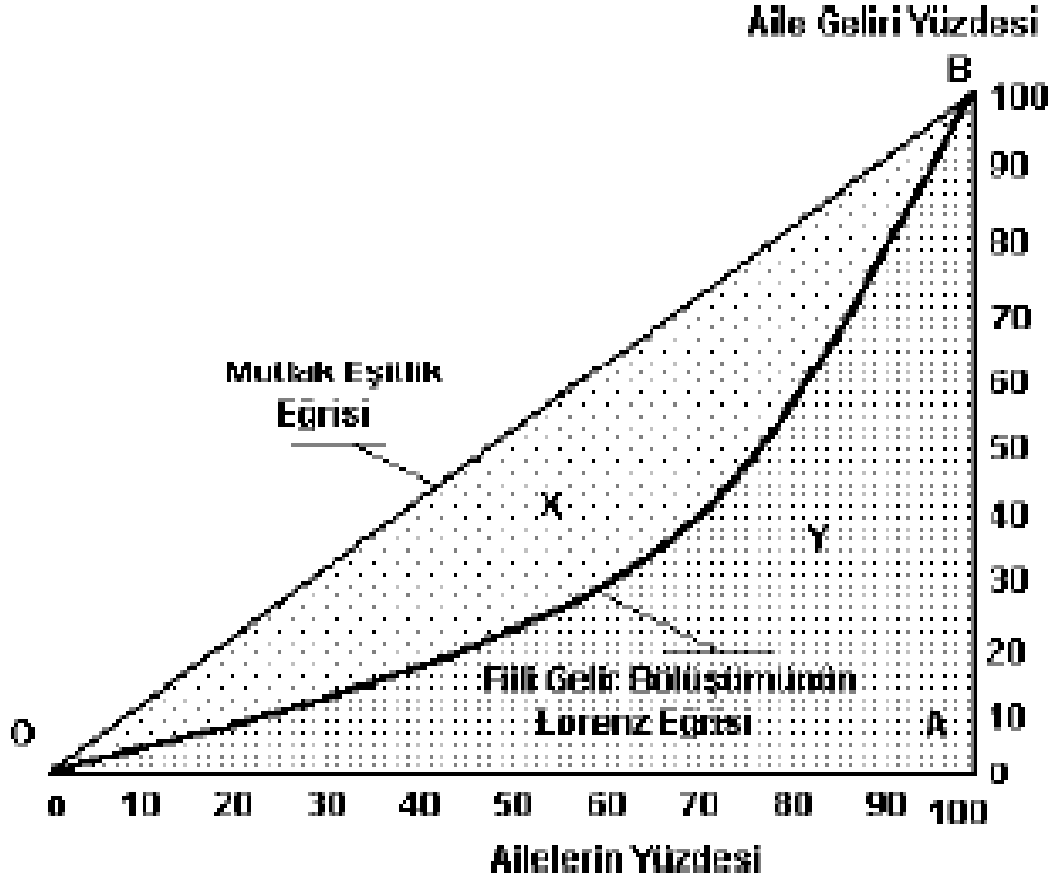
Gelir dağılımı hesaplamalarında geniş bir şekilde kullanılan Lorenz eğrisi gelir dağılımındaki eşitsizliği grafiğe aktararak göstermektedir. Grafiğin yatay ekseninde hane halkı ya da kişi nüfusunun birikimli yüzde payları gösterilirken, dikey ekseninde ise hane halkının ya da kişilerin sahip oldukları gelirin birikimli yüzde payları gösterilmektedir. Bu şekildeki bir Lorenz eğrisi aşağıda yer almaktadır. Grafikte gösterilen (OB) doğrusu üzerinde bulunan her noktada nüfus yüzdesiyle bu nüfusa denk gelen gelir yüzdeleri eşittir. Milli gelirin tüm kişilere eşit olarak dağıtıldığı, yani hane halkının ya da kişilerin nüfus içerisindeki yüzde paylarının gelirden elde ettikleri yüzde paylara eşit olduğu bu noktalardan meydana gelen ve eksenlerle 45 derecelik açıya sahip olan OB doğrusu mutlak eşitlik eğrisi diye adlandırılmaktadır. OAB eğrisinde milli gelirin en yüksek olduğu noktada eşit bir şekilde dağıtılmadığını ifade etmektedir. OB arasındaki iki eğri arasında bulunan bütün diğer eğriler Lorenz eğrisi olarak adlandırılır ve milli gelir dağılımı açısından konuya dahil olabilecek diğer gelir bölüşüm ihtimallerini göstermektedirler. Lorenz eğrileri mutlak eşitlik doğrusundan uzaklaşmasıyla milli gelirin dağılımındaki eşitsizliği artırırken, eğrinin mutlak eşitlik

<sup>76</sup> David N. Hyman, *Public Finance*, The Dryden Press, Chicago, 1983, p. 100.

<sup>77</sup> Doğanoğlu ve Gülcü, a.g.e., s. 98.



doğrusuna yaklaşmasıyla da milli gelir dağılımındaki eşitsizlikte azalma meydana gelecektir<sup>78</sup>. Lorenz eğrisinin çizilmesinde bir karedeki yatay eksene nüfustaki birikimli payı, dikey eksene nüfustaki belli bir oran içindeki gelirlerin birikimli oranı kaydedilmektedir. Eşit şekilde birikimli olan nüfus payının millî gelir ile sağlanan birikimli pay işaretlendiği zaman Lorenz eğrisi bulunmaktadır.



Şekil-1 Lorenz Eğrisi

Şekildeki Lorenz eğrisi ele alındığında dikey eksen de hane halkı gelirinin yüzdeliği yer alırken dikey eksen de ise hane halkının nüfus içerisindeki yüzdeliği yer almaktadır. Hane halkının gelir yüzdeliği ile nüfus içerisindeki yüzdeliğinin uç noktalarını yani O ve B noktalarını birleştiren doğruya mutlak eşitlik doğrusu denilmektedir. Yine bu uç noktalardan başlayıp ve eksenlerde yer alan hane halkının toplam olarak elde edilen gelirden aldıkları pay dağılımının gerçekleştirilmesiyle Lorenz eğrisi oluşmaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi gelir dağılımının eşit ya da eşit olmayan bir şekilde dağılımını gösteren Lorenz eğrisi, mutlak eşitlik doğrusuna yani X olarak belirlenen alanın daralması sonucunda gelir dağılımındaki eşitsizlik

<sup>78</sup> Aktan ve Vural, a.g.e., s. 19.

durumu azalacaktır. Y olarak gösterilen alanda meydana gelen daralma ise gelir dağılımındaki eşitliği bozacaktır. Lorenz eğrisine uç noktalardan bakıldığında ise, yani Lorenz eğrisi ile mutlak eşitlik doğrusunun çakışması halinde gelir dağılımının tam eşit bir şekilde dağılıma sahip olacaktır. Aksi durumda yani Lorenz eğrisinin A noktası ile birleşmesiyle de tam eşitsiz bir gelir dağılımı meydana gelecektir<sup>79</sup>.

#### 1.4.3.3. Kuznets Katsayısı

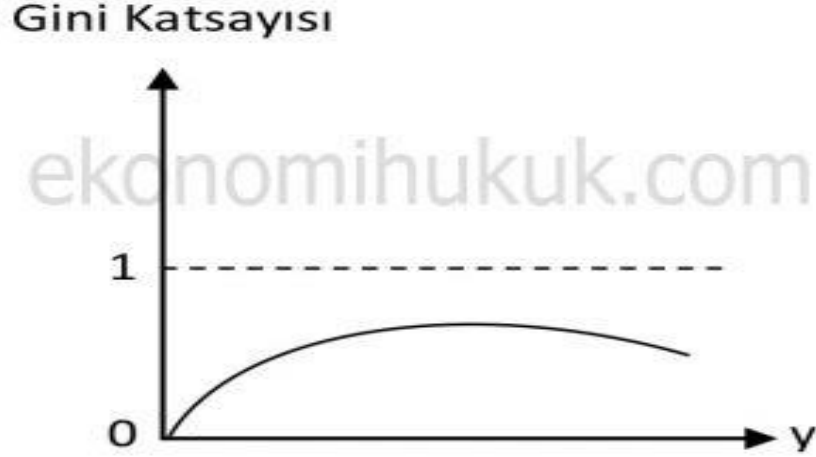
Beş ülke bilgilerini kullanarak gerçekleştirdiği çalışma ekonomik büyüme ile gelir dağılımı arasında bir bağlantının var olduğunu ortaya atan Rus asıllı Amerikalı iktisatçı Kuznets (1955), analizine göre gelir seviyesinin artması öncelikle eşitsizliği arttırmakta daha sonra düşürmektedir. Analizdeki olay ters U teorisi olarak bilinmekte, gelir dağılımını ve seviyesini ortaya koyan eğriye Kuznets eğrisi denilmektedir. Kuznets bu bağlantıyı tarım sektöründen tarım dışı sektörler için gerçekleşen istihdam akışıyla açıklamaya çalışmıştır. Tarım dışındaki sektörlerde verimlilik tarım sektörüne göre daha yüksek bir orana sahiptir. Göçün yaşanmasıyla üretim artacak ve gelir dağılımında bozukluklar meydana gelecektir. Yaşanan gelir artışı sonraki dönemlerde dağılımın iyileşmesine kaynaklık edecektir<sup>80</sup>. Yoksulluk göstergelerinden biri olan Kuznets Katsayısı, tıpkı Gini Katsayısı gibi sektörler bazında sınıflandırılmakta olan bir ölçüt kabul edilmektedir. Katsayının 0 ile 1 arasındaki değerlerden birini almakta ve yalnızca iki sektörün olduğu bir ekonomide uygulanmaktadır.

Simon Kuznets kalkınma programı üzerine yapmış olduğu çalışmasında toplam gelirdeki artış sonucu ortaya çıkan ticaret, üretim, tüketim ve gelir dağılımı verilerini ve ekonomik gelişmenin yapısal değişimini araştırmaktadır. Kuznets'e göre model, büyümede önemli olan ulusal gelir düzeyinde tasarruf ve yatırımların oranının önemli derecede artmasının gerekliliğidir. Büyüme düzeyinin ilk aşamasında gelir düzeyinde artış görülürken gelir dağılımının da bozulma görülmekte fakat daha sonraki durumlarda ise gelir dağılımında düzelme görüleceğini savunmaktadır. Kuznets eğrisinin Gini katsayısı ve kişi başına düşen gelir düzeyinin gösterildiği ters U eğrisi olarak ifade edilen durum şekil 2'de gösterilmektedir. Bu grafiğe göre ülkedeki gelir seviyesi büyüme süreciyle artış gösterirken gelir dağılımı önce bozulup daha sonraki aşamada ise gelir dağılımında iyileşme görülmektedir. Ekonominin büyümesi ile birlikte çevreye vermiş oldukları zarar arasındaki ilişki ise çevresel kuznets eğrisi

<sup>79</sup> Aktan ve Vural, a.g.e., s. 20.

<sup>80</sup> Süleyman Özmucur *Türkiye'de Gelir Dağılımı Vergi Yükü ve Makroekonomik Göstergeler*, Boğaziçi Üniversitesi, Yayın No: 582, İstanbul, 1996, s. 13.

olarak adlandırılmaktadır. Kuznets'in ters U eğrisindeki gibi aynı şekildedir. Henüz gelişmemiş ülkelerin ekonomik gelişmesi attıkça ilk başlarda çevreye verilen zarar artmakta, gelişme arttıkça ise verilen zararın azalacağı yönünde bir ilişki görülmektedir<sup>81</sup>.



Şekil-2 Kuznets Ters U Eğrisi

#### 1.4.3.4. Pareto Katsayısı

Pareto katsayısı, belli bir gelir seviyesiyle bu geliri ya da daha çoğuna sahip olanların sayısı açısından belirli bir ilişkinin bulunduğu varsayımına dayanmaktadır. Pareto katsayısı, gelir seviyesi arttıkça kişilerin üst gelir kategorisine geçme ihtimalinin nasıl arttığını yaklaşık bir oranını gösteren ölçü şeklinde de yorumlanabilir<sup>82</sup>. Pareto katsayısının, belirli olan gelir düzeyleriyle bu gelirleri veya daha çoğunu elde eden kişi sayısının arasındaki belli ilişkiden doğduğu varsayımına bağlanmaktadır.

İtalyan iktisatçı Pareto tarafından ortaya atılan yaklaşıma göre belirli bir gelir seviyesiyle bu geliri elde edenler arasında bir bağlantının bulunduğunu ve kişilerin gelir seviyelerinin artmasıyla üst gelir konumuna geçme olasılıklarının nasıl yükseldiğini ifade eden bir teori olarak bilinmektedir<sup>83</sup>.

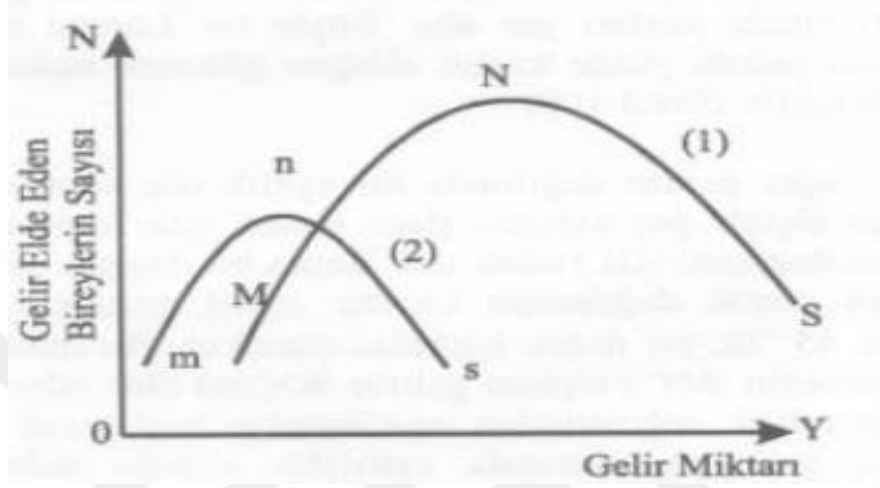
Pareto, gelir dağılımının kişilerin farklı yeteneklere sahip olmalarından dolayı kişiler arasında eşit bir gelir dağılımının gerçekleşemeyeceğini iddia etmektedir. Bu

<sup>81</sup> Ekonomihukuk, "Lorenz Eğrisi-Gini Katsayısı-Kuznets Ters U Eğrisi-Az Gelişmişliğin Özellikleri", <https://ekonomihukuk.com/buyume-kalkinma/az-gelismis-ulkelerin-ozellikleri/> (Erişim Tarihi : 05.05.2018).

<sup>82</sup> Doğanolu ve Gülcü, a.g.e., s. 98.

<sup>83</sup> Cem Doğan ve Murat Tek, "Türkiye'de Gelir Dağılımının Toplanma Oranı Yöntemiyle Analizi", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2007, Cilt: 3, Yıl: 3, Sayı: 2, 93-119, s. 98.

bir kanun niteliğinde olup, değişmezliği bulunmaktadır. Gelir dağılımı, refah maksimizasyonuna etki etmeyen bir veri halidir. Gelir dağılımındaki eşitsizliği ve fakirliği kıyaslayarak göstermek adına, aşağıda yer alan şekilde iki Pareto dağılım eğrisi gösterilmektedir<sup>84</sup>. İtalyan iktisatçılardan olan Vilfredo Pareto'nun yazdığı teoride belirli gelir düzeyinin yanı sıra geliri bulunanlar arasındaki ilişkinin ve bireylerin gelir seviyesi arttıkça diğer bir üst gelirin grubuna girme olasılığını açıklayan teori olmaktadır.



**Şekil-3** Pareto Gelir Dağılımı<sup>85</sup>

Şekil 3'te yer alan Pareto gelir dağılımına bakıldığında, dikey ekseninde gelir elde edenlerin sayısı, dikey ekseninde ise gelir miktarı yer almaktadır. Pareto eğrilerinin dar ya da yayvan olması gelir elde edenler ile gelir miktarıyla ilgili bir durumdur. Şekilde örnek üzerinden gitmek gerekirse, gelir elde eden kişi sayısının çok olması ve gelir miktarının fazla olması sonucunda şekilde yer alan (1) numaralı eğride olduğu gibi şekilde yer alan (2) numaralı eğri ile kıyaslandığında daha yayvan olduğu görülmektedir. (2) numaralı eğriye bakıldığında hem gelir elde eden kişilerin sayısının az olması hem de gelir miktarının az olmasından dolayı eğri daha dar bir görünüm arz etmektedir. (1) ve (2) numaralı eğriler kıyaslandığında; gelir elde edenlerin kişilerin sayısındaki ufak bir değişme (1) numaralı eğride gelir miktarında büyük bir oranda değişmeye karşılık gelirken, aynı değişme (2) numaralı eğrinin gelir miktarında ufak bir değişme meydana getirecektir. (1) numaralı eğrideki gelir dağılımı eşitsizliğinin (2) numaralı eğriye göre daha fazla olduğu söylenebilir. Tabii ki burada gelir elde edenlerin farklı farklı yeteneklere sahip olmaları göz ardı edilemez.

<sup>84</sup> "Pareto Gelir Dağılım Formülü", [http://www.ekodialog.com/Konular/pareto\\_gelir\\_dagilimi.html](http://www.ekodialog.com/Konular/pareto_gelir_dagilimi.html) (Erişim Tarihi: 16.04.2018).

<sup>85</sup> Pareto Gelir Dağılım Formülü, a.g.e.

Gini katsayısında olduğu gibi Kuznets katsayısı da sektörlere göre gruplandırılmış bir Lorenz eğrisi ölçütü arasında yer almaktadır. Katsayısı 0 ile 1 arasındaki değerlere karşılık gelmekte ve yalnızca iki sektöre sahip bir ekonomide yürütülebilir. Sektörel ortalamanın ülke ortalamasına eşit olması halinde katsayı sıfır değerine eşit olur. Üretimin tamamı yalnızca bir sektör aracılığıyla yürütülmesi ve bu sektörün istihdamdaki hissesi hiçbir önem arz etmiyorsa katsayı değeri 1'e karşılık gelecektir<sup>86</sup>.



---

<sup>86</sup> DPT-Devlet Planlama Teşkilatı Gelir Dağılımı ve Politikaları. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1994, s. 16.

## İKİNCİ BÖLÜM

### DÜNYA BANKASI KREDİLERİNE KURAMSAL YAKLAŞIM

#### 2.1. DÜNYA BANKASI YATIRIM (PROJE) KREDİLERİ

##### 2.1.1. Program Uyum Kredileri (APL)

Program Uyum Kredileri (APL), uzun dönemli kalınma faaliyetlerinin her aşamasında destek veren kredilerdir. Program uyum kredileri aşağıdaki kriterleri kapsamaktadır<sup>87</sup>;

1. Uzun dönemleri kapsayan kalkınma programlarına yönelik aşamalarını,
2. Destek verilen aşamalar için alakalı olan sektörlerin politikalarını,
3. Yenilenen harcamalar ve sektör yatırımları için tespit edilen önceliklerle ilgili anlaşmalarını.

##### 2.1.2. Acil İyileştirme Kredileri (ERL)

Acil yardım kredileri (ERL) sivil karışıklık, doğal afetler ya da savaş gibi olağanüstü durumlara maruz kalan ve bunun bir neticesi olarak, ekonomisinde büyük oranda zararın meydana geldiği borçlu ülkelerin en kısa zamanda varlıklarını ve üretim kapasitelerinin baştan düzenlenmesine destek vermeye yönelik krediler olmaktadır. ERL yeniden yapılandırma ile ilgili yönetim ve uygulama şekillerinin kuvvetlendirilmesini ve gelecekte meydana gelmesi olası acil durumların etkilerinin asgari seviyelere indirilmesi ya da meydana gelmesini önleyebilecek erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesine destek vermektedir<sup>88</sup>. Acil iyileştirme kredileri olağanüstü derecede ülkelerin etkilendiği afetler ve felaketler karşısında sağlanmaktadır.

Türkiye’de Şubat 2010’dan itibaren Dünya Bankası tarafından finansman sağlanan 202 projeden 5’ini ERL oluşturmaktadır. Kuş Gribi Mücadele ve Hazırlık Projesi yürürlükte olduğu zamanda geriye kalan 4 proje iptal edilmiştir. ERL projelerine yönelik veriler<sup>89</sup>.

---

<sup>87</sup> World Bank, “World Bank Lending Instruments Resources for Development Impact”, **Second Printing**, July, 2001, s. 55.

<sup>88</sup> Loan Services Group, “World Bank Debt Servicing Handbook” World Bank, Washington D.C, March 2005, s. 65.

<sup>89</sup> Projects and Operations, <http://web.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 12.4.2018).

### 2.1.3. Hazırlık Kredileri (LIL)

Hazırlık Kredileri (LIL) genellikle, küçük ölçekteki pilot yatırımları ve kapasite geliştirmeye ilişkin projelere destek verilmesine ilişkin sağlanan kredilerden oluşmaktadır. LIL tarafından destek verilen projelerin başarılı olması halinde, mevcut projelerin daha kapsamlı projelere dönüştürülerek, kazanılan bilgi ve tecrübelerden yarar elde edilmektedir<sup>90</sup>. Acil iyileştirme kredilerinin aksine küçük ölçekli projelere kaynak sağlamak amacıyla, hazırlık kredileri küçük projelerin daha kapsamlı hale gelmesinde katkı sunmaktadır.

LIL, miktarı 5 Milyon ABD Dolarını geçmemekte ve genellikle bankanın öteki yatırım kredilerinden daha kısa zamanda olmak kaydıyla 2-3 yıllık dönemde uygulanmaktadır. LIL kredileri, alınan derslerden sonuç elde etmek maksadıyla, etkili değerlendirme ve izleme sistemini kapsamaktadır. LIL, yeni teorileri denemek amacıyla genellikle işe başlamak için yeni üyelere kullanılmaktadır. LIL kredileri<sup>91</sup>;

1. Kurumlar arası ortaklıkta güven vermesi,
2. Kurumsal kapasitenin denenmesi,
3. Büyük projelerin oluşturulmasında pilot yaklaşımlar,
4. Yerel çaptaki kalkınma girişimlerine destek vermesi,
5. Esnek planlamaya ihtiyaç duyan projelerin faaliyete geçirilmesi gibi alanlarda rol oynamaktadır.

### 2.1.4. Teknik Yardım Kredileri (TAL)

Teknik Yardım Kredileri (TAL), üyeliği bulunan ülkelere verilen ve ilgili kurumların kapasitelerini kuvvetlendirme hedeflerine ilişkin olan krediler olarak tanımlanabilir. TAL aynı zamanda kamu kesimi reformu ve yatırımların hazırlanması, yürütülmesi ve sonrası ile ilgili personel yönetimi yöntemleri, düzenleme ve önemli kurumlarda fiziksel, teknik veya finansal kaynak alanlarını odaklanabilir<sup>92</sup>. Üye ülkeler için daha çok teknik ve yatırımların hazırlanması aşamasında katkı sunan krediler olarak ifade edilmektedir.

---

<sup>90</sup> Okan Tünsoy, Dünya Bankası'nın Yapısı ve Kredi Verme Türleri, Hazine Müsteşarlığı, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Ankara, 2005, 1-37, s. 57 (Yayımlanmamış Etüt Raporu).

<sup>91</sup> World Bank, a.g.e., s. 57.

<sup>92</sup> Loan Services Group, a.g.e., s. 67.

### 2.1.5. Aracı Kurum Kredileri (FIL)

Aracı Kurum Kredileri (FIL), reel sektördeki yatırım gereksinimlerini gidermeye ilişkin olarak yerel mali kuruluşlara uzun dönemde kaynak temin eden krediler şeklinde tanımlanabilir. FIL, finans alanında rekabetin geliştirilmesi ilişkin tedbirlerin alınması, faiz politikaları, sübvansiyonlar gibi benzeri alanlardaki finansal sektör reformlarına destek vermektedir<sup>93</sup>. Küresel rekabet ortamının daha çok gelişmesi için genellikle yerel işletmelere sağlanan krediler olmaktadır.

### 2.1.6. Özel Yatırım Kredileri (SIL)

Özel Yatırım Kredileri (SIL) danışmanlık hizmetlerinin yanında eğitim ve yönetim programlarına da finansman olmaktadır. SIL büyük çaptaki projeler kullanılmak amacıyla esnek bir kredi verme vasıtası olmaktadır. Özel yatırım kredileri özel bir yatırım için, ekonomik, finansal, kurumsal ve çevresel açıdan uygulanabilirliğine destek vermeye yardımcı olmaktadır. SIL, yatırımların verimliliğine etkide bulunacak politika reformlarına da destek vermektedir<sup>94</sup>. Verimli olan yatırımların artmasına ve danışmanlık hizmetlerinin başta finansal olmak kaydıyla birçok açıdan kaynak sağlayan kredi çeşidi olmaktadır.

### 2.1.7. Uyum Kredileri

Banka aracılığıyla kullanılan uyum kredilerinin başlıca nitelikleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır<sup>95</sup>;

1. Uyum kredileri, IDA ve IBRA üyeliğine sahip ülkenin yürütebileceği genel bir programa destek olmak amacıyla verilmektedir ( Yatırım kredisi ise; bir ya da daha fazla kurumun, yol, baraj, hastane inşası ya da eğitim kalitesinin iyileştirilmesi gibi belli başlı projeleri finanse etmeye ilişkindir).

2. Kredi verilecek olan ülkenin, politik ve kurumsal reform girişimlerinin ve makroekonomik idarenin, fon destekleyicilerinin beklentilerini giderecek seviyede olması beklenmektedir.

3. Uyum kredileri, ülkede bulunan bütün sektörleri veya belirli bir sektörün tümünü alakadar eden ve genelde var olan sistemin değiştirilmesini içeren uygulamalara destek vermek amacıyla açılmaktadır.

4. Genel anlamda uyum kredilerinin süreçleri, yatırım (proje) kredilerindeki süreçlerden farklı yapıdadır. Ancak birbirini takip eden bölümlerde de görüleceği gibi

<sup>93</sup> Loan Services Group, a.g.e., s. 68.

<sup>94</sup> Tünsoy, a.g.e., s. 53.

<sup>95</sup> Tünsoy, a.g.e., ss. 62-63.



hazırlanması, müzakere edilmesi, onaylanması ve denetim yönünden aralarında pek çok fark bulunmamaktadır.

Uyum kredileri, IMF stand-by düzenlemesiyle büyük oranda benzerlik gösteren antlaşma metinlerine dayalı bir şekilde açılmaktadır. Genelde IMF stand-by düzenlemelerinden ve uzatılmış fon kolaylıklarından sonra uygulamaya konulmaktadır. Vadelendirme burada da yer almaktadır. Belli başlı amaçlar, dilimler arasında paylaştırılıp, bu amaçların gerçekleştirilmesine bağlı olarak dilimlere karşılık gelen miktarların serbest bırakılması tercih edilmektedir<sup>96</sup>.

1980'li yılların başında Türkiye'de ekonominin ve ülkenin yeniden yapılandırılması, dünya bankası ile arasında imzalanan 5 yapısal uyum kredisi ile başlatılmaktadır. Anlaşmalar sonucu getirilen önemli düzenlemelerin başında, enerji sisteminde özelleştirme, öncelik olarak altyapı projelerine önem verilmesi, ihracatın geliştirilmesi ve kamu yatırımlarında bulunan KİT'lerin azaltılması, finansal sermaye hareketlerinin altyapılarındaki hazırlık ve bu hazırlık için sermaye ve para piyasalarının işletilmesi ve kurulması, tarımda ilaç, gübre, makine, tohum gibi girdilerde devlet tekelinin kalkması gibi hususlar sıralanabilir. Sektörel alanda uyum kredileri için dünya bankası ile anlaşmalar imzalama yoluna gidilmektedir. Enerji, finans ve tarım alanında 1985'ten sonra sektörel uyum kredileri imzalanmıştır. Yeniden yapılanma gayesiyle aynı dönemlerde isimlerinde sektörel uyum bulunmasa da sağlık, eğitim ve yerel yönetimlerde proje kredisi anlaşma sağlama yoluna gidilmektedir. 2000'li yıllarında IMF ve Dünya Bankası destekli program ve bu programa uygun ekonomik reform projesi, kamu ve mali sektörü uyum projesince uygulanan yapısal düzenlemenin devam ettirileceği görülmektedir. Telekomünikasyon ve enerji gibi altyapı sektörlerinde özelleştirilmenin hızlandırılması, bankacılık sisteminin yeniden düzenlenmesi, kamu sektörüne özel bütüncül bir iyileştirme gerçekleştirilmesi ve mali kesim gibi sorunlar görülmektedir<sup>97</sup>. IMF ve Dünya Bankası tarafından Türkiye'ye sağlanan krediler genel itibariyle bölgesel yatırım projeleri ve eğitim, sağlık alanının gibi insani yaşam alanlarını kapsamaktadır.

Krediler herhangi bir üye ülkenin yürüteceği genel bir projeyi desteklemek amacıyla açılmaktadır. Proje, belli bir sektörün tümünü veya ülkenin tamamını

---

<sup>96</sup> Mahfi Eğilmez, *Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası Grubu ve Türkiye*, Dünya Bankası Yayınları No: 2, 1996, 64-123, s. 63.

<sup>97</sup> Alkan Soyak, *Ulusaldan Uluslar Üstüne İktisadi Planlama ve Türkiye Deneyimi*, 2. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2006, s. 6.

ilgilendiren ve çoğunlukla mevcut sistemin tümünden değiştirilmesini tasarlayan projelerdir. Krediler IMF Stand – By organizasyonuna benzeyen kredi anlaşmalarıyla verilmektedir. Belirlenen hedefler parçalara ayrılır ve hedeflere ulaşıldıkça da bu parçalar serbest bırakılabilir. Krediler, sektörel uyum kredileri ve yapısal uyum kredileri olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Sektörel uyum kredileri belli bir sektörü ilgilendiren, yapısal uyum kredileri ise tüm ülkeyi ilgilendiren kredilerdir. Yapısal uyum kredilerinde, ülkenin ekonomik sistemindeki düzenlemelere yönelik olarak verilmektedir. Üye ülkelerin yürütebileceği bir projeye destek vermek amacı ile uyum kredileri açılmaktadır<sup>98</sup>. Ülkelerin projelerini desteklemek amacıyla sağlanan krediler yapısal ve uyum kredileri olup, bölgesel kalkınma veya ülkenin ekonomisini iyileştirmeye yönelik hedefler taşımaktadır.

### 2.1.7.1. Uyum Kredilerinin Özellikleri

Yatırım kredilerinden ayrı olarak Dünya Bankası'nın uyum kredileri üye ülkenin yürüteceği genel bir programa destek vermek üzere verilmektedir. Yatırım kredileri, bir ya da birkaç kurumun, yol, baraj, eğitim hizmetlerinin iyileştirilmesi ya da hastane yapımı gibi belli başlı projelerini finanse etme hedefine ilişkin olmasına rağmen, uyum kredileri, ülkenin bütününe veya bir sektörün bütününe ilgilendiren ve genelde var olan sistemin değiştirilmesini öngören programları desteklemek amacıyla açılır<sup>99</sup>. Uyum kredileri diğer kredilerin aksine ülkenin hepsini kapsayacak yenilik hizmetlerini finanse etmek için sağlanamakta olup, bazı durumlarda da bir sektörü tümünden kapsayabilmektedir.

Uyum kredileri süreci yönünden proje kredilerinin süreçlerinden farklılık arz etse de hazırlanma, oylanma ve denetim yönünden aralarında pek çok benzerlik bulunmaktadır. Uyum kredisi antlaşma metinleri, IMF'nin stand-by düzenlemelerine benzeyen kredi antlaşma metinlerini andırmaktadır. Genelde taksitlendirme burada da yer almaktadır. Ülkelere verilen kredilerle beraber belirli hedefler verilmekte ve hedeflerin gerçekleştirilmesi durumunda kredi dilimleri serbest bırakılmaktadır<sup>100</sup>.

Bu hedeflerle Banka, değişen istikrar ve kalkınma anlayışından hareket ile 1980'de, var olan uluslararası konjonktüre de uygun bir şekilde ödemeler dengesi istikrarıyla iç kaynak mobilizasyonu ve dışa açık kalkınma amaçlarını da içeren

<sup>98</sup> Ekodialog, "Özgün Ekonomi ve Makale Arşivi", Borsa, 2005, [https://www.ekodialog.com/uluslararası\\_ekonomi/uluslararası-imar-ve-kalkınma-bankasi.html](https://www.ekodialog.com/uluslararası_ekonomi/uluslararası-imar-ve-kalkınma-bankasi.html) (Erişim Tarihi: 10.05.2018).

<sup>99</sup> Eğilmez, a.g.e., s. 78.

<sup>100</sup> Rıdvan Karluk, *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, Turhan Kitabevi, 4 Baskı, Ankara, Şubat 1998, s. 78.

Yapısal Uyum Kredilerini (Structural Adjustment Loans-SAL) ile bunların türevi konumunda olan sektörel bazda uyum için verilen Sektörel Uyum Kredilerini (Sectoral Adjustment Loans) kullanıma sunmaktadır. Bu kredilerde, özel bir yatırımı desteklemek yerine program dahilindeki yapısal reformları desteklemeyi amaç edinmiştir. Yapısal uyum kredileri aracılığıyla makro-ekonomik istikrarsızlığı gidermede rol alarak, kaynak dağılımını etkin kılarak büyümenin tekrar gerçekleştirilmesine aracılık edilmektedir. Söz konusu reformların ve hedeflerin başarıya ulaşması için, hedeflerin gerçekleştirilmesine bağlı olarak verilen fonların dilimleri serbest bırakılmaktadır<sup>101</sup>. Yapısal ve sektörel uyum kredilerinde temel amaç kalkınma ve ülkelerin ekonomisinde büyümeyi sağlamak olduğundan dolayı verilen kredilerin dilimleri harcama noktasında rahat davranılmaktadır.

### 2.1.7.2. Yapısal Uyum Kredileri

Yapısal uyum kredileri, gelişmekte olan ülkelerin, piyasaya siyasi yönden dahil olmalarını düşürme, üretim kapasitesini artırma ve ticaret serbestliğine yönelik yapısal değişimi içeren programlar için açılmaktadırlar. Yapısal uyum kredileri, yalnız başına açılabileceği gibi IMF aracılığıyla destek verilen ekonomik programların Dünya Bankası tarafından da destek verilmesi amacıyla da açılabilirler<sup>102</sup>. ABD'nin, İngiltere'nin, Almanya'nın gelişmiş ülkelerden olduğu, kendilerinin iç dinamikleriyle uyguladıkları neoliberal iktisat politikasını, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin mali yardımlar için danıştığı DB ve IMF gibi uluslararası işletmeler zorlamayla yapısal uyum programı uygulamaktadır.

IMF ve Dünya Bankası programları çerçevesinde, kararlılık ve yapısal uyum kredileri, belirli bir ülkeye şartlılık ilkesi çerçevesinde parçalara bölünme şartı ile verilmektedir. IMF, şartlılık gerekliliğini 1950'li yıllarından itibaren IMF kararlılık programlarını bir takım koşullara bağladığı görülmektedir. Devletler eğer kendilerine önerilen siyaset tedbirlerini yerine getirecekleri hususunda uzlaşma sağladıkları takdirde, kredi alabilmektedirler. IMF başlangıçta ilgili ülkelerin programlarını performanslarına göre izlemektedir. Mali programlama, IMF'nin gelişmekte olan ülkelerdeki programların pratik ve teorik biçimi olarak tanımlanabilir. Mali programlama 1950 yılından buyana koşulluluk prensibinin özüdür. Mali programlama merkez bankası, ödemeler dengesinin sermaye ve cari hesapları, ulusal harcama ve kazanç, bankacılık sistemi ve kamusal hesaplamaların bir sisteme bağlandığı bir

<sup>101</sup> Elçin Güraslan, Uluslar Arası Finansal Kuruluşlar ve Mali Reform Önerileri: Türkiye Deneyimi, Adana, 2005, ss. 23-24 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).

<sup>102</sup> Eğilmez, a.g.e., s. 79.

hesabı arz etmektedir. Entegre, merkez bankasının ve fonların hesap gelirinin mali haritasının içine denilmektedir<sup>103</sup>. Dünya Bankası ve IMF'nin genel olarak gelişmekte olan ülkelere sağladığı sektörel ve uyum kredileri şart olarak koşulan siyasi tedbirlerden sonra verilmektedir.

1980 yılından itibaren Dünya Bankası tarafından meydana getirilen standart bir yapısal uyum programı aracılığıyla az gelişmiş ülkelerde ekonomi politikalarına yön verilmesinde önemli rol oynanmıştır. Dünya Bankası'nın yapısal uyum programı, kamu ve özel sektörün karşılıklı dengesi, ithalat sınırlandırmalarının kaldırılması, pazarın işlevi, ihracatın teşvik edilmesi, KİT'lerin özelleştirilmesi, desteklemelerin son bulması, karşılaştırmalı üstünlüklere yönelik bir büyüme stratejisinin takip edilmesi gibi önerileri kapsıyordu. Retoriğin arka plana ve tedbirlerin dayandırıldığı teorik argümanlara rağmen, bu çeşit politikaların başlıca iki amacı bulunmaktadır: İlki, Dünya Bankası, IMF, devletlere ve özel ticari bankalara olan borçların düzenli bir şekilde ödemelerini gerçekleştirmek, bir diğeri de az gelişmiş ülkelerin ihraç edilen ürünlerin fiyatlarını daha da aşağı çekerek, kaynak transferini arttırmaktadır<sup>104</sup>. Az gelişmiş ülkelere standart halde olan yapısal ve uyum kredileri az gelişmiş ülkelerin ekonomi politikalarında önemli rol üstlenmekte olup, az gelişmiş ülkelerin ihracatına müdahalede bulunmaktadır.

Yapısal uyum kredilerinin amacı; geliri düşük AGÜ'lerin Dünya Bankası işbirliği ile ödemelerdeki sorunların giderilmesi için düşük faizli kredilerin verilmesidir. Kredideki bu kolaylıktan faydalanacak ülkeler Dünya Bankası ve IMF'nin işbirliği ile hazırladıkları 3 yıllık bir orta vadeli yapısal uyum programını IMF'ye onaylatmak zorundadırlar. Üye ülkeler yine IMF ile Stand Bye organizasyonuna benzer bir Yapısal Uyum Kolaylığı organize etmek zorundadırlar. IMF'nin Dünya Bankası işbirliği ile Mart 1986 ayında Yapısal Uyum kolaylığı (Structural Adjustmen Facility-SAF) ve Aralık 1987'de ise Artırılmış Yapısal Uyum Kolaylığı (Enhanced Structural Adjustment Facility-ESAF) organizasyonlarının devreye girdirilmesi ile ve Mart 1989'da iki kurumun görüşmeleriyle somutlaşmaktadır. Yapısal Uyum Kolaylığı 1986 Mart ayında özel hesap açma yolunun oluşturulduğu söylenebilir<sup>105</sup>. Az gelişmiş ülkelere verilen

---

<sup>103</sup> Hüseyin Şen, "The IMF and World Bank Approaches to Macroeconomic Management In Developing Countries", *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1999, Cilt: 5, Sayı: 1, 367-378, ss. 373-374.

<sup>104</sup> Fikret Başkaya ve Aydın Ördök, *Ekonomik Kurumlar ve Kavramlar Sözlüğü Eleştirel Bir Giriş*, İstanbul, Ekim 2008, ss. 79-80.

<sup>105</sup> Sinan Sönmez, *Dünya Ekonomisinde Dönüşüm*, İmge Kitabevi, Ankara, 1998, s. 4.

düşük fazili kredilerin işbirlikleri IMF ve Dünya Bankası'na onaylatılmak durumunda olmaktadır.

## 2.2. DÜNYA BANKASI KREDİ KURUMLARI VE YOKSULLUK

### 2.2.1. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD)

Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD- International Bank for Reconstruction and Development) 1944'te bir araya gelen Bretton-Woods Konferansında kurulmasına karar verildi. Sonuç olarak Bretton-Woods Konferansı'nda yer alan 44 ülkenin IBRD Ana Sözleşmesini parafe edip, üye olan ülkelerden 41 tanesinin onay vermesiyle 27 Aralık 1945'te yürürlüğe konulmuştur. Çalışmalarını ise 25 Haziran 1946'da başlatmıştır. Bankanın merkezi Washington'da yer almaktadır. IBRD'nin güdümünde faaliyetleri değişik açılardan tamamlamak adına sonraki yıllarda Uluslararası Finansman Kurumu (IFC), Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA) ve Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA) kurulmakla beraber tümü Dünya Bankası Grubu (World Bank Group) adındaki bir kuruluşlar topluluğunu meydana getirmektedir<sup>106</sup>.

IBRD'nin başlıca iki hedefi bulunmaktadır. Bu hedefler<sup>107</sup>;

1. II. Dünya Savaşı'nın neden olduğu zararın karşılanması ve savaşta çöken ekonomilerin baştan imar ve inşasına yardımcı olması (geçici bir hedef veya görev).
2. IBRD'ye üye olan ülkelerde verimlilik ve üretimi arttırmaya, kaynakların geliştirilmesine ve asıl olarak da az gelişmiş ülkelerin kalkınma gayretlerine yardımcı olmak (devamlı bir hedef veya görev).

Bretton Woods anlaşması ile kurulan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankasının kuruluş amaçlarını, İkinci Dünya Savaşı'nda zayıf Batı Avrupa ülkelerinin tekrar yapılandırılması ve az gelişmiş ülkelerin kalkınmasına ilişkin finansal yardımda bulunmak şeklinde belirtmiştir. IBRD, DB grubu içinde en geniş amaç yelpazesine, en çok ülke sayısına ve en çok çalışanı bünyesinde barından bir kurum olmaktadır. IBRD kurumu orta gelir sınıfında yer alan ülkelere ya da düşük gelir sınıfında yer alan fakat yüksek kredibilitesi bulunan ülkelere borç imkanı sunmakta, ayrıca danışmanlık hizmeti ve teknik hizmetleri de sunmaktadır. IBRD'den borç alma kapasitesine sahip ülkeler, aldıkları bu borç, özel sermaye piyasalarına oranla daha yüksek miktarlarda ve daha uzun dönemli borç alma imkanını elde etmektedirler. IBRD, sunmuş olduğu teknik hizmetler çerçevesinde kalkınmalarına destek olacağı ülkelere teknik kurullar

<sup>106</sup> Nevzat Güran ve İsmail Aktürk, Uluslararası İktisadi Kuruluşlar, Isparta, 1999, s. 83.

<sup>107</sup> Muhammed Karataş ve Nursen Vatansever, "Uluslararası Ekonomik ve Mali Kuruluşlar", *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, 2001, Cilt: 1, Sayı: 3, 1-26, s. 12.

gönderip, gönderilen kurullar buldukları ülkelerde yatırım programları oluşturarak yatırımda önceliğe sahip sektörlerin tespit edilmesini sağlamaktadırlar. IBRD'nin danışmanlık hizmeti çerçevesinde banka personellerinin bir kısmı üye olan ülkelerin hükümetlerine ekonomik politikaların uygulanmasına ilişkin danışmanlık hizmetlerini de vermektedirler<sup>108</sup>.

IMF ile beraber kurulan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), Birleşmiş Milletler Para Konferansının gerçekleştirildiği Temmuz 1944 tarihinden sonra 25 Haziran 1946 tarihinde faaliyete başlamıştır<sup>109</sup>.

Dünya Bankası ve IMF başlıca uluslararası finans kuruluşlarından sayılmaktadır. Bu kuruluş, 1 Temmuz 1944 tarihinde ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında yapılan bir konferansla dile getirilmektedir. Kaynaklarda Bretton Woods konferansı olarak adlandırılan bu toplantı, Rusya'nın da içinde bulunduğu 44 ülkenin veya hükümetin resmi olmayan uzmanların katılımıyla oluşmaktadır. Konferansta, İkinci Dünya Savaşında çeşitli ülkelerde ve özellikle Avrupa'da verdiği ağır tahribatın onarılması için proje sunulmaktadır. İhtiyaç hissedilen uzun vadeli maliyeti sağlayacak bir IBRD (Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası) ile uluslararası ödemelerde kısa süren mali sıkıntıları finanse edecek ve bu sıkıntıları ortadan kaldıracak bir IMF (Uluslararası Para Fonu)'nin kurulması için bir proje öngörülmektedir. Öngörülen bu projelerin hükümetlerin onayından geçmesi ile 1945 yılından sonra Dünya Bankası kurulurken 1946'da ise Uluslararası Para Fonu kurulmaktadır<sup>110</sup>. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere genel ekonomi kapsamında ya da sektörel bazda uyum kredileri sağlayan Dünya Bankası 2. Dünya Savaşı sonrası kurulması düşünülmüştür.

### 2.2.2. Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA)

Dünya Bankası Grubu kapsamında yer alan bir başka kuruluş da Uluslararası Kalkınma Birliği'dir. Uluslararası Kalkınma Birliği (International Development Association, IDA), 1960 yılında kurulmuş olup Dünya Bankası'nın bir çeşit kalkınma kurumu konumunda yer almaktadır. En yoksul ülkelere var olan yoksulluk derecesinin düşürülmesi amacıyla hem düşük faizli hem de faizsiz kredi imkanı vererek yoksulluğu

---

<sup>108</sup> Raymond Mikesell, *The Emergence of World Bank as a Development Institution*, (Derleyen: Alk Acheson), (Editör: Bretton Woods Revisited, Palgrave Macmillan, Evaluations of The International Monetary Fund and The International Bank for Reconstruction and Development içinde, University of Toronto Press, London, 1972, p. 22.

<sup>109</sup> Eğilmez, a.g.e., s. 24.

<sup>110</sup> İlhan Ozturk, "Dünya Bankası Politikaları", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2006, Cilt: 3, Sayı: 1, 36-53, s. 39.

az da olsa düşürmeyi planlamaktadır. IDA, günümüz dünyasında 81 en yoksul ülkelerden ve bunun 39'u Afrika ülkesi olmak üzere en büyük yardım ve ekonomik finansman kaynağını oluşturmaktadır. IBRD, gelişmekte olan orta gelir kategorisindeki ülkelere teknik yardımlar ve sermaye yatırımı sağlarken, IDA dünyadaki en yoksul ülkelere uzun dönemi kapsayan kredilerle yardım etmektedir<sup>111</sup>. Yoksul ülkelere düşük fazili kredi sağlayan IDA Dünya Bankası kapsamında kurulmuş olup, yoksullukla mücadele amacı taşımaktadır.

1960'ta kurulan Uluslararası Kalkınma Birliği (International Development Association IDA) genel olarak, üye olan ülkelerin en yoksul grubunun kalkınma gayretlerine gereksinim duyduğu finansmanı sağlamak adına meydana getirilmiş bir kurum olmaktadır. Kuruluş hedefi, ana sözleşmesinin ilk maddesini özetlemek gerekirse üyeliği bulunan ülkeler arasında en az gelişmiş seviyeye sahip olanlara, yaşam standartlarını ve verimliliği yükseltmek üzere kalkınma hedeflerine katkı sağlayacak kredileri, üye ülkelerin ödemeler dengesinde büyük bir külfet oluşturmayacak şartlarla sağlamak şeklinde dile getirmektedir<sup>112</sup>. IDA kendi üyesi olan ülkelere en az gelişmiş olan ülkeye uygun şartlarda yardım yapmayı hedeflemektedir.

Uluslararası Kalkınma Birliği 1960 yılında dış kapital kullanma yeteneğine sahip, aldığı kredilerin geri ödenmesinde sorun yaşayan gelişmekte olan ülkelere finansal açıdan kolaylık sağlamak amacıyla kurulmuştur. Gelişmekte olan ülkelere faiz oranı, vade ve geri ödeme koşulları hakkında kolaylıklar sunmaktadır. Dünya Bankası'na üyeliği bulunan tüm ülkeler, Uluslararası Kalkınma Birliği'ne katılabilir. Uluslararası Kalkınma Birliği tarafından verilen krediler elli yıl süreliğine verilmektedir. Verilen kredilerde faiz ödemelerine yönelik herhangi bir durum bulunmamaktadır<sup>113</sup>. Dünya Bankası'na üye olan ülkeler Uluslararası Kalkınma Birliği'nin de doğal üyesi olup, elli yıllık krediler alabilme imkanını barındırmaktadır.

IDA'nın başlıca amaçları; sağlık, eğitim, beslenme ve su imkanlarını elde etmeyle alakalı ülkelerarası ve ülke içindeki farklılıkları gidermek olmaktadır. IDA aynı zamanda kişilerin bilgi ve becerilerinin artırılmasına yardımcı olarak daha çok kişinin iktisadi hayata katılmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. IDA bu amaçlarını gerçekleştirebilmek adına yoksul ülkelere on yıl geri ödemesiz, sıfır faizli ve 35-40 yıl

---

<sup>111</sup> Özgür Tonus ve Nazım Çatalbaş, *Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2942, Açıköğretim Fakültesi Yayını , No: 1898, Eskişehir, 2013, s. 90.

<sup>112</sup> Mahfi Eğilmez, *IMF, Dünya Bankası ve Türkiye*, Creative Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 7.

<sup>113</sup> İker Parasız, *Uluslararası Para Sistemi*, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa, 1986, s. 108.

vadeyle borç imkanı sunmaktadır. IDA borç finansman gereksiniminin büyük bir çoğunluğunu yüksek gelir sınıfında yer alan üye olan ülkelerin yardımlarıyla elde etmektedir. Ayrıca IBRD'nin net pozitif gelirinin bir bölümü ve IDA'dan borçlanan ülkelerin geri ödemeleri de IDA'nın finansman kaynaklarını meydana getirmektedir. IDA'ya ait fonlar üç yıl içerisinde bir kez arttırılmaktadır. 168 ülkeyi üye olarak bünyesinde barındıran Uluslararası Kalkınma Birliği kuruluşundan bu yana 108 ülkeye 170 milyar dolar üzerinde fon kaynağı sağlamıştır. 2006 yılına gelindiğinde 59 ülkede yeni oluşturulan 167 projeyi finanse ederek 9,5 milyar dolar oranındaki kaynağını seferber etmiştir<sup>114</sup>. IDA kurulduğu yıldan bu yana, binlerce dolar proje yardımında bulunmuş olup, az gelişmiş ülkelere on yıl boyunca sıfır faizli kredi imkanlarını da barındırmaktadır. IDA'nın sağladığı bu kolaylıklar ile ülkelerin insani yaşam standartları arttırılmaya çalışılmaktadır.

IDA, klasik kredilere nazaran daha ılımlı finansman kaynaklarını elde etmek amacıyla kurulmuş ve bu kuruluş resmi kredilerden ziyade özel ticari banka kredilerinin idare edilmesini üstlenmiştir. İlk başlarda ikinci düzeyde öneme sahip olan bu fonksiyon, 1970'lerde birincil olarak önem arz eden konuma yükselmiştir<sup>115</sup>.

Dünya Bankası'nın sanki bir şubesiymiş gibi çalışmaya başlayan IDA, Banka sermayesinde en çok payı bulunan sanayileşmiş ülkelerin sundukları ödeneklerle en düşük gelir sınıfında bulunan az gelişmiş ülkelere düşük faiz üzerinden kredi verme vazifesini üstlenmiştir. Dünya Bankası için IDA'nın kurulması önem arz etmektedir. Bu yüzden borç alan ülkelerin ödeme güçleri önemsizdir borç verilmeye başlanmıştır. Bilhassa bazı Asya ve pek çok Afrika ülkelerinin gelecekte borçlarını ifa edememe potansiyelinin bulunması IDA'nın kurulmasında etkili olan faktörlerden biridir. Bankanın hayır kurumu işlevi bulunmadığından dolayı ücretsiz kredi vermemekte; finansman ihtiyaçlarının giderilmesinde, bu ülkelerde temel zenginlik kaynağı olarak hammadde potansiyeli dikkate alınmaktadır. Hammaddenin üretilmesi, talep ve fiyatın gelişimi hakkındaki değerlendirme mali desteği tespit etmektedir<sup>116</sup>. Dünya Bankası'na ait bir şube şeklinde çalışan IDA, gelişmiş

---

<sup>114</sup> World Bank, World Development Report 2006, Equity and Development, Oxford University Press, pp. 23-24.

<sup>115</sup> Ayman Güler Birgül, **Yeni sağ ve Devletin Değişimi Yapısal Uyarılama Politikaları**, TODAİE, Yayını, No: 266, 1996.

Yayını, No: 266, Ankara, s. 27.

<sup>116</sup> Sinan Sönmez, **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm, Sömürgecilikten Küreselleşmeye**, 1. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1998, s. 25.



sanayileşmiş zengin ülkelerden aldığı krediler ile az gelişmiş ülkelere katkı sunmaktadır.

### 2.2.3. Uluslararası Finansman Kurumu (IFC)

IFC, asıl kuruluş hedefini, Ana sözleşmesinin ilk maddesinde Dünya Bankası'nın üye olan ülkelere ilişkin faaliyetlerine destek vermek amacıyla, üye ülkelerde, çoğunlukla daha az gelişmiş bölgelere öncelik verilmiştir. Az gelişmiş bölgelere öncelik verilmesi ile verimli özel kesimde yer alan kuruluşların büyümesini özendirerek ekonomik kalkınmaya daha çok katkı sağlamak olarak belirtmiştir<sup>117</sup>. IFC asıl amacını, Dünya Bankası'na üye olan ülkelerin kalkınmasında uyum ve sektörel kredilerin sağlanması noktasında genellikle az gelişmiş bölgelere destek sağlamaktadır.

1956'da teşkilat haline getirilen Uluslararası Finansman Kurumu'nun başlıca hedefi, Dünya Bankası'na ilaveten, özel yatırımcılarla bunlarında da olduğu kamu girişimlerinin bilhassa gelişmekte olan ülkelerdeki verimli yatırımlara destek vermektir. Bu doğrultuda alakalı olan hükümetlerden geri ödeme garantisinde bulunmadan özel girişim kuruluşlarına fon sağlamakta, yabancı ve yerel yatırımcıları bir çatı altında toplayarak yabancı sermayenin gelişmesine olanak tanıyacak bir ortamın meydana getirilmesine çalışmakta ve bunlarla alakalı danışmanlık yapmaktadır. IDA'dan farklı olan IFC, daha çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin özel yatırımlarını finanse etmektedir<sup>118</sup>. IFC, yabancı ve yerel yatırımcıların ortak bir çatıda toplanmasına yardımcı olmanın yanı sıra az gelişmiş ülkelerin özel yatırım çabalarını desteklemektedir.

Uluslararası Finansman Kurumu, sermaye içine katılım veya kredi şeklindeki finansman etkinliklerinin yanında; proje yapımı, yatırım öncesi planlama, şirketlerin yeniden düzenlenmesini destekleme, proje sonrası destek, sermaye piyasalarının geliştirilmesi ve yabancı yatırım danışmanlık hizmeti şeklindeki hizmetleri sunmaktadır. 1956'da teşkilat haline getirilen Uluslararası Finansman Kurumu'nun başlıca hedefi, Dünya Bankası'na ilaveten, özel yatırımcılarla bunlarında da olduğu kamu girişimlerinin bilhassa gelişmekte olan ülkelerdeki verimli yatırımlara destek vermektir. Bu doğrultuda ortaya çıkan olaylarla ilgili olan hükümetlerden geri ödeme garantisinde bulunmadan özel girişim kuruluşlarına fon sağlamakta, yabancı ve yerel

<sup>117</sup> Eğilmez, a.g.e., s. 9.

<sup>118</sup> Ridvan Karluk, *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, 5. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002, s. 93.

yatırımcıları bir çatı altında toplayarak yabancı sermayenin gelişmesine olanak tanıyacak bir ortamın meydana getirilmesine çalışmakta ve bunlarla alakalı danışmanlık yapmaktadır. Uluslararası Kalkınma Birliği'nden farklı olan IFC, daha çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin özel yatırımlarını finanse etmektedir<sup>119</sup>. Ülkelerin özel yatırımcılarına gerekli desteklerin sağlanması ile ülke kalkınmasını bütün bölgelerde hızlandırma amacı taşımaktadır.

Uluslararası Finansman Kurumu'nun kuruluş hedefinin, gelişmekte olan ülkelerdeki özel yatırımların özendirilmesi olması, kurumun önemini net bir şekilde ortaya koymaktadır. IFC, sermayeye katılım veya kredi gibi finansman etkinliklerinin beraberinde; yatırım öncesi planlama, projelerin yapılması, proje sonrasında destek verilmesi, şirketlerin tekrardan düzenlenmesini desteklemesi, sermaye piyasalarını geliştirmede yardımcı olma ve yabancı yatırım danışmanlık hizmeti şeklinde teknik yardımlarla GOÜ'lere ilişkin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını özendirilmektedir. Özellikle 1980'lerin ikinci yarısıyla beraber IFC'nin etkinlikleri DYSY'nin özendirilmesi üzerine ağırlık kazanmaya başlamıştır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının her türüsünü özendirmeye çalışan IFC'nin özendirmeleri; sektörel özendirmeler, proje geliştirme ve eşleştirmenin kombinasyonları üzerine yoğunlaşmaktadır. İlgili araştırmalarını daimî olarak geliştirme çabasında bulunan IFC'nin yeni etkinliklerinden bir tanesi de daha küçük çaplı projeleri kapsamı altına alması şeklinde ifade edilebilir<sup>120</sup>.

#### 2.2.4. Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA)

1985'te Kuruluş Antlaşmasına imza atan ve 1988'de faaliyetlerine başlayan Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (Multilateral Investment Guarantee Agency MIGA) gelişen ülkeler için yabancı sermaye yatırımlarını, ticaretle alakalı olmayan tehlikelere karşı garantiye alarak, korumak maksadıyla kurulmuştur<sup>121</sup>. Dünya Bankası'nın ve IMF'nin sağladığı diğer kredilerin aksine MIGA, sanayileşmiş ve ekonomik kalkınmasını tamamlamış ülkelerin sermaye yatırımlarına fon sağlamaktadır.

Gelişmiş olan ülkelere yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını yükseltmek ve düzenlemek maksadıyla Dünya Bankası'nın bir yan örgütlenmesi olarak 1988'in Nisan ayında kurulmuştur. Ajansın perde arkasındaki kurulma mantığı

<sup>119</sup> Karluk, a.g.e., s. 93.

<sup>120</sup> Dunn Paxton; *Dünya Gelişmesinde Dinamik Güçler*, Derleyen: MTO Türkiye Milli Komitesi, MTO Yayın No:3, Ankara 1987, s. 248.

<sup>121</sup> Safiye Kaya, "Dünya Bankası ve Dünya Bankası Kredilerinin Denetimi", *Sayıştay Dergisi*, 2003, Cilt: 3, Sayı: 42, 3-42, s. 11.

GOÜ'lere ilişkin DYSY'nin politik ve ticari riskler yüzünden bir türlü istenilen düzeylerin elde edilememesi ve GOÜ'lere olan geleneksel dış finansman akışının zaman içerisinde daha sınırlı duruma gelmesi nedeniyle alternatif finansmanların bu açıkları gidermede ikame edici şekilde düşünülmesidir. MIGA, kalkınma adına özel yatırımları özendirmeyi, DYSY'nin ticari olmayan tehditlere yönelik olarak sigortalamayı, üyelerine danışmanlık ve özendirme hizmetlerinde bulunarak GOÜ'de cezbedici bir yatırım ortamını sağlamayı kendisine misyon edinmiştir<sup>122</sup>.

MIGA'nın temel hedefi, gelişmekte olan ülkelerin yabancı sermaye yatırımlarını döviz sınırlamalarıyla çevrilgenlik koşullarında ortaya çıkan değişiklikler nedeniyle meydana gelen transfer zorluklarına, millileştirme, siyasi istikrarsızlık ve yatırım antlaşmalarının bozulmasından dolayı karşı karşıya kalınan ticari olmayan tehlikelere yönelik korumada bulunmaktır. Bu hedefi gerçekleştirmek adına MIGA, ticari olmayan tehlikelere yönelik yatırımcılara garantiler sunmakta, yabancı yatırımlarla alakalı politika, prosedür ve programların meydana getirilmesi ve yürütülmesinde gelişmekte olan üye ülkelerin hükümetlerine danışmanlık sunmakta ve ilgili olan hükümetler ile uluslararası iş dünyası arasındaki diyaloga destek vermektedir<sup>123</sup>. MIGA gelişmekte olan ülkelerin ticari faaliyetlerinde yabancı yatırımların desteklenmesini sağlayarak ticari kaygıların giderilmesini hedeflemektedir:

MIGA'nın temel hedefi, gelişmekte olan ülkelerin yabancı sermaye yatırımlarını döviz sınırlamalarıyla çevrilgenlik koşullarında ortaya çıkan değişiklikler nedeniyle meydana gelen transfer zorluklarına, millileştirme, siyasi istikrarsızlık ve yatırım antlaşmalarının bozulmasından dolayı karşı karşıya kalınan ticari olmayan tehlikelere yönelik korumada bulunmaktır. MIGA bu hedefi gerçekleştirmek adına, ticari olmayan tehlikelere yönelik yatırımcılara garantiler sunmaktadır. Yabancı yatırımlarla alakalı politika, prosedür ve programların meydana getirilmesi ve yürütülmesinde gelişmekte olan üye ülkelerin hükümetlerine danışmanlık sunmakta ve ilgili olan hükümetler ile uluslararası iş dünyası arasındaki diyaloga destek vermektedir. MIGA'nın görevleri; kalkınma için ticari olmayan tehlikelere karşı ilgilileri sigortalamak, özel yatırımları özendirmek, üyelerine danışmanlık ve teşvik hizmetlerinde bulunmak olarak sıralanabilir<sup>124</sup>.

---

<sup>122</sup> Dunn, a.g.e., ss. 248-249.

<sup>123</sup> Güran ve Aktürk, a.g.e., s. 94.

<sup>124</sup> Güran ve Aktürk, a.g.e., s. 94.

### 2.2.5. Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi (ICSID)

Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (International Centre for Settlement of Investment Disputes ICSID), 1965'te kendisinde üyeliği bulunan bir ülke ile bir diğer üye olan ülkenin kurumu ya da kişileri arasında meydana gelebilecek yatırım anlaşmazlıklarının çözüm mercii olarak kurulmuştur. Genelde yabancı yatırımcılar ile ev sahibi ülke arasında meydana gelen herhangi bir uyuşmazlık halinde mahkemeye başvuruda bulunarak yargı kararının gözetmek, yerel hukukun milli menfaatleri dikkate almasından dolayı yatırımcıların tercih etmedikleri bir yol olmaktadır. Bu yüzden bir hakeme başvuruda bulunarak müşterek kesin bir hakem kararı alınıp, o karara riayet etmek ya da uzlaştırmacı bir otorite karşısında uzlaşmayı denemek, yabancı yatırımcılar açısından daha ideal bulunmaktadır. ICSID, yabancı yatırımcıların bu dileklerine kayıtsız kalmamaktadırlar<sup>125</sup>. ICSID, kendi bünyesinde üye olan ülkeler ile yabancı yatırımcıların arasında meydana gelen anlaşmazlık durumlarında devreye girmekte olup, gerektiği halde mahkeme ve hakem heyetleri devreye girmektedir.

Üye olan bir devlet ile bir diğer üye devletin bir yurttaşı veya yurttaşları arasında ortaya çıkan yatırım uyuşmazlıklarında hakemlik ve arabuluculuk hizmetlerini gerçekleştirmek amacıyla, Dünya Bankası'nın desteği ve girişimiyle 14 Ekim 1966'da oluşturulan ICSID, mali ve hukuki açıdan Dünya Bankası'ndan bağımsız, başka bir uluslararası teşkilat olmaktadır. Fakat Dünya Bankası'yla bulunan yakın ilişkisinden dolayı bazen Dünya Bankası Grubu kapsamında da değerlendirildiği olmuştur<sup>126</sup>. ICSID, üyeliği bulunan bir ülke ile bir diğer ülkenin vatandaşı veya kurumları arasında meydana gelebilecek anlaşmazlıkların çözülmesine yardım edecek bir düzeni kurmak amacıyla oluşturulmuştur. ICSID'in faaliyetlerinin ağırlık kazandığı alan uluslararası tahkim olmaktadır<sup>127</sup>. Üye devletlerarasındaki kişi veya yatırım uyuşmazlıklarında devreye giren ICSID, Dünya Bankası'nın mali ve hukuki açıdan bir bağlantısı bulunmamaktadır.

---

<sup>125</sup> Kaya ve Denetçi, a.g.e., s. 13.

<sup>126</sup> Nevzat Güran ve İsmail Aktürk, *Uluslararası İktisadi Kuruluşlar*, Besinci Baskı, Tuğra Ofset, Isparta, 2001, s. 95.

<sup>127</sup> Subject: Re: Legal Jurisdiction over the World Bank From: myoarin-ga on 16 Nov 2005 06.51 PST <http://www.worldbank.org/icsid/about/about.htm> (Erişim Tarihi: 30.04.2018).

## 2.3. DÜNYA BANKASI KREDİLERİNİN KURAMSAL DAYANAKLARI

### 2.3.1. Harrod-Domar Modeli

Uzun dönemde gelişen bir ekonominin tam istihdam düzeyinde kalabilmesi için harcanan çabalar, 1940 yıllarında dinamik büyüme modelinin meydana getirildiği R. Harrod ve E. D. Domar'ın araştırmalarında yer almaktadır. Her iki modelde de yatırımın büyümede temel belirleyici olması ve yatırım seviyesinin tespit edilmesinde girişimci kesimin beklentilerinin tespit edici olması yönünden Keynes'in büyüme teorisini takip etmektedir. Bu sebeple literatürde geliştirilen model Harrod-Domar modeli olarak bilinmektedir. Modelin mekanizması sabit katsayılı bir üretim fonksiyonuyla gösterilmektedir. Ekonomide sabit katsayılı bir teknoloji mevcutsa,  $Y$  üretiminden bir parti üretebilmek için  $\alpha$  parti işgücü ( $L$ ) ve  $v$  parti sermayeye ( $K$ ) ihtiyaç duyuluyorsa, böyle bir üretimin fonksiyonu:  $[Y = \min (K/v, L/ \alpha)]$  şeklinde gösterilebilir.  $\alpha$  emek ihtiyacının toplam hasılaya oranı ve  $v$  ise sermaye-hasıla katsayısıdır. Teknolojik gelişme ve işgücünün büyüme hızı sabit kabul edilmekte ve dışsal bir şekilde tespit edilmektedir. Belirtilen katsayıların sabit olma varsayımı, belirli bir orandaki üretim için sermaye ve emeğin ancak sabit oranlarda birleşiminin gerekliliğini meydana getirmektedir. Bu kapsamda Harrod-Domar modelinde sermaye-hasıla katsayısının dışsal bir şekilde tespit edilmesine karşın, ekonomik büyüme bu katsayı üzerinden tespit edildiğinden büyüme içsel bir durumu gelmektedir<sup>128</sup>. Keynes'in büyüme teorisini takip eden Harrod-Domar Modeli, dinamik büyüme için yatırımların seviyesinin tespit edilmesine önem vermişlerdir.

Klasik iktisat düşüncesinde ekonomik açıdan büyüme, makineleşme, sermaye birikimi ve iş bölümü üzerinden değerlendirilmektedir. Bu çerçevede ekonomik büyüme üretimde artışı meydana getiren teknolojik gelişmeler ile ilişkilendirilmektedir. Büyümeye kaynak oluşturan tasarruflar, buna bağlı bir olarak sermaye birikimi ve yatırımlardır. Bir ekonomide gelirin artması beraberinde tasarrufları da arttırmakta ve kar maksadıyla tasarruflar yatırımlara yönlendirilmektedir. Tam rekabet piyasası şartlarında, sermayenin daha verimli bir şekilde değerlendirilmesiyle kar oranının artması ve maliyetlerin azalmasına imkan sağlamaktadır. Kar oranının artması sonucunda yatırımlarda ve sermaye birikiminde artış meydana gelecek, nihai olarak ekonomik büyüme yaşanabilir. 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nden itibaren Keynes liderliğinde ekonomik durgunluğun ortadan kaldırılması ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesine ilişkin maliye ve para politikalarının kullanılması gündeme gelmiştir.

---

<sup>128</sup> William H. Branson, *Makro İktisat Teorisi ve Politikası*, (çev. İbrahim Kanyılmaz, 2. Baskı, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1995, s. 20.

Keynes aracılığıyla başlayan teorik araştırmalar Harrod ve Domar'ın çalışmaları üzerinden devam etmiştir<sup>129</sup>.

Harrod-Domar modeli Roy F. Harrod (1939) ve Evsey D. Domar (1946) tarafından yürütülen birbirinden farklı iki çalışmaya dayanmaktadır. Yürütülen iki çalışmanın benzer yönlerinin farklı yönlerinden daha çok olduğu için model Harrod-Domar Modeli şeklinde adlandırılmaktadır. Harrod-Domar modeli, tek mal iki faktörlü bir piyasa kapsamında gerçekleştirilmiştir. Ekonomi alanında tüketim ve yatırım alanında kullanılabilecek tek malın üretimi sağlanmaktadır. Ekonomide para bulunmadığı için para üzerinden belirlenebilecek fiyatlar da bulunmamaktadır. Devlet, bu model içerisinde ekonomik faaliyetleri gerçekleştirmemektedir. Ekonomik kararların tümü özel karar mercileri tarafından verilmektedir. Kapalı bir ekonomi söz konusudur. Başka bir şekilde söylemek gerekirse finansal ve ticari açıklık bulunmamaktadır<sup>130</sup>. Birbiriyle çok fazla benzer olduğundan dolayı birlikte anılan modelde, devlet ekonomiye karışmamakta ve ekonomik faaliyetleri özel kurumlar belirlemektedir.

### 2.3.2. İkili Açık Model

60'lı yılların ortalarından 70'li yılların ortalarına kadarki sürede Chenerry'nin ikili açık modeli, Banka'nın yaklaşımında etkili olmaya başlamış olduğu ve proje yardımlarının yürürlüğe konulduğu göze çarpmaktadır. 70'li yılların başlangıcından sonra ekonomik büyümenin getirdiği nimetlerin toplum arasında dağıtımı konusu gündeme taşınmıştır. Böyle bir değişikliğin yaşanmasında hiç şüphesiz Chenerry'nin görüşleri büyük etkide bulunmuştur. Chenerry gibi benzer görüşe sahip olanlar için ekonomik büyümenin sosyal yönden tarafsızlığı bulunmamaktadır. Yani ortaya farklı sosyal etkiler çıkabilir. Büyüme, yüksek gelir elde edenlerin lehine, düşük gelir elde edenlerin ise aleyhine neticeler vermekte, gelir dağılımında eşitsizlik giderek yükselmektedir. Bu yüzden gelir dağılımı, kalkınma ve büyüme politikalarına dahil edilmesi gerekmektedir<sup>131</sup>. Chenerry gibi ekonomistlere göre, değişen ekonomik sistem ile beraber oluşan hızlı büyüme gelir dağılımının dengesizliğini artırmakta ve

---

<sup>129</sup> Ahmet İncekara ve Ferda Tatoğlu, *Türkiye Ekonomisinde Son Yıllarda Yaşanan Yüksek Oranlı Büyüme Rakamlarının İç Piyasa zerindeki Etkileri*, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası, Türkiye Ekonomisi Yayınları, Yayın, 2008, Sayı: 56, ss. 64-65.

<sup>130</sup> Türkan Turan, *İktisadi Büyüme Teorisine Giriş*, Yalın yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 65.

<sup>131</sup> Sinan Sönmez, *Dünya Ekonomisinde Dönüşüm*, Sömürgecilikten Küreselleşmeye, 2. Baskı. Ankara: İMGE Kitapevi, 2005, s. 53.

böylece yüksek gelir elde edenle düşük gelir elde edenler arasında uçurum oluşmaktadır.

AGÜ'lerin gelişmesindeki yapısal engelleri ortaya koyan İkili Açık Model'e göre, bir ekonomide yatırım ile tasarruf ve ihracat ile ithalat arasındaki açıklar büyümeye mani olmaktadır. Yapısal değişim teorisinin önemli temsilcilerinden A. M. Strout ve Hollis B. Chenery tarafından ortaya konulan modelin asıl dayanak noktası, dış kaynakların bir yönden iç tasarruflara ilave kaynak şeklinde katkıda bulunması, diğer yönden de ülkenin döviz açığını giderme olarak iki önemli rolü bulunmaktadır<sup>132</sup>.

### 2.3.3. Yeniden Bölüşüm Yaklaşımı

Rekabet üzerinden gerçekleştirilen serbest piyasa ekonomisindeki bölüşüm, üretim gerçekleştirilirken sağlanmaktadır. Üretimde yer alan emek ücret almakta, finans kapital faiz ve toprak üzerinden rant elde edilmektedir. Kâr olarak kalan bakiye girişimciye bırakılmaktadır. Üretim adına yapılan harcamalar hizmetlerin ve malların maliyetine girmekte ve tüketiciler tarafından bedeli ödenmektedir. Ekonomik denge, üretim = tüketim eşitliği üzerinden sağlanmakta ve bu denge tasarruflar tarafından bozulmaktadır. Fakat tasarruflar yatırıma yönlendirildiği sürece geride tüketilmeyen gelir kalmamakta ve dinamik denge daimi olarak yeniden sağlanarak sistemin düzgün bir şekilde çalışması gerçekleştirilmektedir. Ekonomi tarafından sağlanan bölüşüm kuralı insanları rahatsız etmektedir. Ancak sermayeyi elinde bulunduranlar üretimden daha fazla pay almaktadırlar. İnsan hayali herkesin eşit bir şekilde üretimden pay elde etmesini arzulamaktadır. Bu yüzden yeniden bölüşüm teorileri geliştirilmektedir. Eski ve en tutarlı görüş Robin Hood'un yaptığı gibi zengin olanlardan alıp fakirlere vermek. Bu sebeple devlete birtakım görevler düşmektedir. Yüksek gelir elde edenlerden daha fazla vergi alarak, az gelir elde edenlere ek gelir kapısı sağlamak adına geliri tekrar bölüştürmek mümkün hale gelmektedir. Basitmiş gibi algılanan bu politikayı hiçbir devletin gerçekleştirdiği görünmemektedir<sup>133</sup>. Sermayeyi elinde bulunduran kesim gelişen ekonomik sistem içerisinde daha fazla pay aldıkça, kazançların adil şekilde yeniden bölüşümü gündeme gelmektedir.

Grossman ve Helpman teknoloji alanında yaşanan değişmelerin ekonomik büyüme ve ticaret politikası üzerinde olumlu yönde bir etkinin olduğunu

---

<sup>132</sup> Tülay Ceylan, "Ekonomik Kalkınmada Bir Finans Aracı Olarak Dış Borçlar ve Türkiye'de Planlı Dönemde Dış Borçların Gelişimi", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, 1990, s. 52 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).

<sup>133</sup> Şinasi Kara, "Yeniden Dönüşüm Teorisi", <http://www.karadenizekonomi.com/yeniden-bolusum-teorisi-361-12.html> (Erişim Tarihi: 16.04.2018).

savunmaktadırlar. Yazarlar ise teknolojik gelişme aracılığıyla ürünlerin gelişmesi dış ticaret alanında karşılaştırmalı bir üstünlük elde edilmesini sağlamakta ve dünya ticaretinde bir yükselmeyi ortaya çıkartmaktadır<sup>134</sup>.

1970'lerin başlarında ekonomik büyümenin getirdiği faydaların toplum arasında dağıtımı yeniden gündeme taşınmış ve Yeniden Bölüşüm Yaklaşımı'na verilen önem artmıştır. Dünya Bankası'nın da kabullendiği Yeniden Bölüşüm Yaklaşımı yoksulluğu düşürmek amacıyla kalkınmanın nasıl daha etkin bir şekilde geliştirilebileceğine yönelik düşünce stilini değiştirmiştir. Kalkınma iktisadında eşitlik öğesinin ön plana çıkarılması, geleneksel kalkınma iktisadındaki gelişmeyle yoksulluğun yok olacağı, yani her şeyin beraber yürüdüğü ve daha da öneli olanın gelir bölüşümünün görece eşit bir şekilde gerçekleşeceğine yapılan vurgu geçerliliğini yitirmiştir. Gelişme ile gelir bölüşümünün eşitsiz olması ya da yoksulluğun ortadan kaldırılması yönünde GOÜ'lerde elde edilen tecrübeler, bu ülkelerde gelir bölüşümünün geçen her günde daha fazla bozulduğu, sağlık ve eğitim hizmetlerinin daha kötü hal aldığı, işsizliğin arttığını ortaya koymuştur. Bu da sistemin vicdanı konumunda yer alan bazı düşünürlerin ve uluslararası kurumların, yoksulluğu asgari düzeye indirmek amacıyla çeşitli gelişme stratejilerini tespit etmelerine sebep olmuştur<sup>135</sup>. Yeniden bölüşüm yaklaşımına önem veren Dünya Bankası'na göre yoksulluk oranının düşürülmesinde etkili olup, kalkınmada eşitlik düşüncesi yer almaktadır.

#### 2.3.4. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi

Karşılaştırmalı üstünlükler yaklaşımı, toplam ticaret içerisinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ticaretinin payının zaman içinde artacağını söylese de 1965-2000 verileri söyleneni doğrulamamaktadır. Dünya ticaretini, nitelikli-niteliksiz emek veya sermaye-emek ayrımıyla ifade etmek zor görünmektedir. Çünkü dünya ticareti genellikle gelişmişlik durumları birbirine benzeyen ülkeler arasında gerçekleşmekte ve endüstri- içi ticaret şeklini yansıtmaktadır<sup>136</sup>. Ülkelerin kaynaklarında bol olan üretimi geliştirip ihraç etmesini öngören yaklaşımda bunun aksine dünya ticareti benzer ülkeler arasında yapılmaktadır.

---

<sup>134</sup> Gene Grossman and Elhanan Helpman, "Product Development and International Trade", *The Journal of Political Economy*, 1989, Volume: 97, No. 6, p. 1261-1283, p. 69.

<sup>135</sup> Fuat Ercan, *Gelişme Yazını Açısından Modern Kapitalizm ve Azgelişmişlik*, 1. Basım, İstanbul: Sarmal Yayınları, 1998, s.54.

<sup>136</sup> Yusuf Bayraktutan "Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2003, Cilt: 4, Sayı: 2, 175-186, s. 181.



Karşılaştırmalı üstünlükler yaklaşımının, belirtilen asıl eksiği, İsveçli iki iktisatçının katkılarına konu olan: bir ülke hangi üretim alanında zenginliği varsa, üretimi o alanda yoğun bir şekilde gerçekleştirecek mallarda karşılaştırmalı üstünlüğü elde edecektir. Dolayısıyla uzmanlaşacağı malları ihraç ederken, kıt olan mallarını da ithal etmiştir<sup>137</sup>.

Grossman ve Helpman teknoloji alanında ortaya çıkan değişimlerin ekonomik büyüme ve ticaret politikası üzerine pozitif etkiye sahip olduğunu savunmaktadırlar. Yazarlara göre, teknolojik gelişmeyle beraber gelişen ürünler dış ticaret sahasında karşılaştırmalı bir üstünlük elde etmesini sağlamakta ve dünya ticaretinde bir yükselme ortaya koymaktadır<sup>138</sup>. Ülkelerin üretimde zenginliği olan mallarda üretime yoğunlaşarak gelişen teknolojik ve dış ticaret ile karşılaştırmalı üstünlük elde edebilmektedir.

Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi, bir ülkenin diğer bir ülke ile kıyaslandığında pek çok malın üretilmesinde daha verimli olması durumunda, hangi maldaki üretimin görece olarak daha az maliyetle üretiliyorsa o mal üzerinde uzmanlaşması gerektiğini ifade etmektedir. Uluslararası ticaretin temel noktası karşılaştırmalı maliyet fırsatlarıyla ilişkilendirildiğinde; bu şekildeki bir uzmanlaşmanın, büyümeyi ve dış ticareti olumlu yönde etkileyeceği ileri sürülmektedir. Grossman ve Helpman teknoloji alanında ortaya çıkan değişimlerin ekonomik büyüme ve ticaret politikası üzerine pozitif etkiye sahip olduğunu savunmaktadırlar. Yazarlara göre, teknolojik gelişmeyle beraber gelişen ürünler dış ticaret sahasında karşılaştırmalı bir üstünlük elde etmesini sağlamakta ve dünya ticaretinde bir yükselme ortaya koymaktadır<sup>139</sup>. Herhangi bir ülkenin bir malın maliyetini en aza indirip, geliştirerek üretimini sağlıyorsa, uzmanlık haline getiriyorsa bu yaklaşıma göre hareket ediyor denilmektedir.

---

<sup>137</sup> Eli Filip Heckscher, *The Effect of Foreign Trade on the Distribution of Income*, Readings in the Theory of International Trade, George Allen and Unwin, London, 1966, 175-186, s. 178.

<sup>138</sup> Grossman and Helpman, a.g.e., p. 69.

<sup>139</sup> Grossman and Helpman, a.g.e., p. 70.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### DÜNYA BANKASI, TÜRKİYE İLİŞKİLERİ VE YOKSULLUKLA MÜCADELE FAALİYETLERİ

Bu bölümde 1945-1980 dönemleri arasında Dünya Bankası ve Türkiye başlığı altında; Türkiye'nin 1945 sonrası dönemde Dünya Bankası sistemine entegrasyon süreci, 1950 sonrasında Dünya Bankası'nın faaliyetleri, 1950-1980 dönemleri arasında Türkiye'nin dış borçlanması, 1950-1980 dönemleri arasında Dünya Bankası ile Türkiye ilişkileri irdelenecektir.

#### 3.1. 1945-1980 DÖNEMLERİ ARASINDA DÜNYA BANKASI VE TÜRKİYE İLİŞKİSİ

Kapitalistleşen ve merkezileşen devlet örgütlenmeleriyle beraber, modern devletlerin yasama, yürütme ve yargı gücünden yürütmeye ait bürokrasi kavramına ya da yönetim aygıtlarına kamu yönetimi denilmektedir. Türkiye'de kamu yönetimi dönem dönem incelenmiş ve ortaya çıkan dönemlerin belirli bir döneme oturtulması da milli politikalar ve uluslararası pek çok belirleyici ile ortaya konulmuştur. 1945-1980 dönemleri arası, yönetsel reform dönemi olarak tanımlanmaktadır. 1980'den sonraki dönem ise yapısal anlamda uyarılma süreci olarak tanımlanmıştır<sup>140</sup>.

##### 3.1.1. Türkiye'nin 1945 Sonrası Dönemde Dünya Bankası Sistemine Entegrasyon Süreci

1945 yılından sonra, üretici sermayenin küreselleşmesi eğiliminden sonra, en önemli engel savaş sonunda Avrupa kıtasında SSCB odaklı sosyalist yanlı bloğun oluşması gösterilmektedir. Çin'de sosyalist yapı rejiminin kurulmasından ve siyasi bağımsızlığı kazanacak olan sömürgelerin sosyalist yapıya uymaları asıl tehlike olarak görülmüştür. 1930'dan sonra tekrar büyük bunalımların çıkmasının düşünülmesi de geçerliliğini korumaktadır. Batı Avrupa'ya mensup ülkeler, İkinci Dünya Savaşı öncesinde olduğu gibi gümrük engellerini yükseltip, ticari bağlarını çift taraflı anlaşmalarla başlatmışlardır. ABD gümrük engellerine önlem olarak, Marshall Planı'nı çıkarmıştır. ABD dönemin dışişleri bakanı George Marshall'ın adını alan plan 1947 senesinde açıklanmıştır. Planın hedefi Avrupa'nın tekrar kurulumu olarak belirtilmiştir. 1948-51 yıllarında OEEC Avrupa Ekonomik İş Birliği Örgütü üyeleri olan on altı devlete 12,3 milyar dolar fon aktarılmıştır<sup>141</sup>.

<sup>140</sup> Birgül A. Güler, *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi*, İmge Yayınları, Ankara, 2005, s. 404.

<sup>141</sup> Gülistan Yarkin, "Türkiye'deki İçe Dönük Sermaye Birikim Sürecinde Dünya Bankası'nın Rolü", *Praksis*, 2011, Sayı: 23, 139-172, s. 139.

### 3.1.1.1. Dünya Bankası'nın Barker Raporu

Türkiye'nin talebi üzerine Dünya Bankası'na hazırlatılan rapora heyetin başkanın isminden hareket edilerek Barker Raporu denilmiştir. Rapor, ekonomik durumu değil, milli eğitim kurumu, sağlık ve kamu yönetimleri sorunlarını incelemiştir. Dünya Bankası'nın raporu işlevlerine göre uzun süreli gelişme politikalarını saptamaktadır. CHP hükümeti tarafından hazırlanması istenen rapor tamamlandığında görev başında Demokrat Parti bulunmaktaydı. ABD'nin Türkiye'ye karşı politikasını o dönemin her iki partisi de onaylamaktaydı. Yöntem açısından benzerlik gösteren ve önerilen politika ile büyük bir oranda aynı özelliklere sahip olan rapora göre Türkiye kalkınmak için tarım sektörüne öncelik vermeliydi. Ekonomi politikalarının hepsinde özellikle sanayi alanında rapora göre kamusal kesimin ağırlığı fazla olmakta ve bunun azaltılması gerekmekteydi. Raporların her ikisinde Türkiye'de bulunan hukuk devletini, çağdaş eğitim sistemini, etkili işleyen kamu yönetim kurumlarının ve sanayinin kazanımlarını yok saymaktadır. Raporların içeriğine göre Türkiye az gelişmiş ülkelerin düzeyinde görülmektedir<sup>142</sup>. CHP tarafından hazırlatılması istenen raporda, Türkiye'nin sürekli bir ekonomik büyüme sağlaması için tarımsal sektöre önem vermesi ve yatırım yapması gerektiği vurgulanmaktaydı.

Dünya Bankası bünyesinden talep edilmiş olan bir uzman eşliğinde oluşturulan heyet Türkiye'ye 14 Mayıs'tan sonra gelmiş ve yapılan tetkikler sonucunda hazırlanan rapor, Barker Raporu olarak tanımlanmıştır. Dünya Bankası'nın başkanı E. Black 15 Mayıs 1951'de Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a yazmış olduğu mektubun yanında Barker Heyet raporunu da göndermiştir. Barker Raporunun özet şekli, aynı süreçte Washington ve Ankara'da da basın toplantıları yapılarak halka açıklanmıştır. Sözü edilen raporun anayasa ve hükümete ait politikaların üstünde bir statüye sahip olacağı tüm taraflar tarafından kabul edilmiş ve hükümetin de Barker Raporu'nda yer alan bütün önerilere bağlılığını sürdürmesi istenmiştir. Barker Raporu, yeni hükümet tarafından ABD ve Dünya Bankası ile olan ilişkilerin olumsuz yönde etkilenmemesi için askıya alınmıştır<sup>143</sup>. Dönemin Türkiye hükümeti tarafından, hazırlanan Barker Raporu'nun ülkedeki anayasa ve politikalardan daha üstün olduğu Ankara'da yapılan toplantıyla belirtmiştir.

---

<sup>142</sup> Yakup Kepenek, "Ekonomi Politikasında Aks Kayması", *Geçmişten Geleceğe Türkiye Ekonomisi*, (Tanul Bora: Editör), 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, ss 45-46.

<sup>143</sup> "Kemalizm 1938", Barker Raporu, <http://www.kemalizm1938.org/barkerraporu.htm> (Erişim Tarihi: 12.11.2018).

Barker Raporu tarım alanının önemine yapmış olduğu vurgu, uluslararası pazarlarda tarım ürününe olan istek artışına neden olmuştur. Demokrat Parti'nin temsil ettiği toprakların sahipleri ile ticaret burjuvazisi mensuplarının taleplerine paralel görülmektedir. Barker Raporu beklentisinden kesin olarak anlaşılacağı gibi Dünya Bankası Türk hükümetlerinin Türkiye'de faaliyet alan ekonomik gelişmenin birincil aktörü olarak belirlenmektedir. Özel sektörlerin geliştirilmesi süresinde ilk görevin devlete düştüğü öne sürülmektedir. Barker Raporu, öncelikle geliştirilmesi gereken alanı tarım olarak belirtse de birikim modellerinde devlete özel sektörleri güçlendirme ve geliştirme rolü vermiştir. 1960'lı senelere hâkim yönelim halindeki içe dönük sermayenin birikimi şekli Türkiye devletinin üstlendiği rolle aynılık göstermektedir<sup>144</sup>.

Raporda ifade edilen yardımlara karşılık ülke gelişme hızından diğer tüm yatırımlara belirli sınırlar getirilmekteydi. Ekonomik açıdan bağımsızlığın kaybedilmesi anlamına gelen talepler bulunmaktaydı. Devletin ekonomik idareye dolaylı olarak el koyması Amerikalı idareciler tarafından teklif edilmekteydi. Menderes tarafından kabul edilmeyen raporu Dünya Bankası uzun bir süre için Türkiye hükümetine kabul ettirmeye çalıştı. Türkiye devletinin her kredi isteği sırasında öne sürülmekteydi. Başvekil bu hususta Türkiye devletinin duruşundan taviz vermemiştir. Barker Raporu'nun Türkiye tarafından kabul edilmemesi olumlu sonuçlar doğurmaktaydı. Raporun öngöründe bulunduğu sonuçlar ve Türkiye'nin ekonomik büyümesi arasında fark bulunmaktadır<sup>145</sup>. Ekonomik açıdan Avrupa ülkelerine bağımlı olmayı kabul eden raporu dönemin başbakanı Adnan Menderes kabul etmemiş, buna rağmen Dünya Bankası bu raporu kabul ettirmek için her fırsatı kullanmıştır.

### 3.1.1.2. Dünya Bankası'nın Chenery Raporu ve Kriz Göstergeleri

Tarım ürünlerinin üretim alanları sınıra ulaşması ve Kore Savaşı gelişmelerinin sonlanması, Türkiye'de ticaretle ilgilenen burjuvazisinin ihraç etmekte olduğu tarımsal ürünlere talebin azalmasıyla sonuçlanmıştır. Tarımsal üretimin ve ihracatın azalmaya başlamış olması ve Gayri Safi Millî Hasıla'da azalma gerçekleşmiştir. Ekonomik enflasyonda tehlikeli artışla birlikte krizin göstergeleri ortaya çıkmıştır. Kriz ortamında Chenery Raporu Türkiye için devreye girmektedir. Chenery Raporu'nun ilk olarak söylediği şey tüketim ürünlerinin üretilmesi olmakta, Barker Raporu'nun ilk saha olarak belirlediği tarımdan farklı olmaktadır. Tarım alanının öncelikli olmaktan çıkması,

<sup>144</sup> Yarkin, a.g.e., s. 148.

<sup>145</sup> Erdal Şen, *Bir Yiğit Vardı*, (Editör: Salih Gülen), Yitik Hazine Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 410-411.

Demokrat Parti'ye destek veren toprak sahiplerinin ekonomik çıkarlarıyla ters düşmektedir. Tarım alanı ilk gelişme sahası olmaktan çıksa da Rapor'da, tarımsal üretimin fazlasının ihracatının artması için limanların yetersizliğinin iyileştirilmesi önerilmektedir. Limanların iyileştirilmesi önerisinden sonra 1954 senesinde Dünya Bankası, Limanların Geliştirilmesi Projesi için 3,8 milyon dolarlık borç vermiştir. Liman borcundan önce, limanların çoğunu kapsayan borç 1950 yılında Türkiye devleti tarafından alınmıştır. Rapor'da Türkiye'nin geniş yelpazeli üretimleri ve ileriye dönük teknolojiyi uygulaması için yeterli girişim ve çalışanın geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Yabancı sermayenin ilgisini çekecek tedbirler üzerinde durulması gereken ve eğitimine önem verilmesi ifade edilmektedir. Hazırlanan raporda açıklıkla hemen teklif edilememişse de devalüasyon yapılması önerilmektedir<sup>146</sup>. Barker Raporu'nun aksine Chenery Raporu Türkiye'nin ilk önce tüketim ürünlerinin üretimine öncelik vererek ekonomik kalkınma planı içerisine girmesini belirtmiştir.

Ekonomik kriz döneminin tespiti ile birlikte krizlerin ilk öncül göstergelerini belirlemek amacıyla aylık veri seti, her periyotun en çok bir kriz süresini kapsayacak biçimde beş parçaya bölünmektedir. Öncü kriz göstergeleri ayrıntılı bakıldığında bankalar açısından özel sektörlere verilen iç kredinin artmasını krizin risklerini artırmaktadır. Toplam rezervlerin ve döviz paraların rezervlerindeki yükselişin ise kriz risklerini düşürdüğü görülmektedir. Döviz para kurundaki ve mevduat faizlerinin oranındaki artışın kriz olasılığını artırdığı görülmektedir. Kriz göstergelerine ek olarak M2'nin uluslararası rezervdeki oranındaki artışın da kriz olasılığı ile olumlu bir bağlantısı olduğu ortaya çıkmaktadır. M2'nin uluslararası rezervlerdeki oranının merkez bankası tarafından maddi yükümlülüklerinin çoğaldığını belirtmektedir. Artış ile birlikte mali sistemin olası şok edici etkilere karşı savunmasız duruma düşeceği ihtimalinin artırmaktadır. Ani gelişen olaylardan dolayı bu değişken krizlerin olma olasılığı arasında çıkan olumlu ilişki talepler dahilinde gerçekleşmektedir. Borsa İstanbul getirisinde oluşan artışın kriz olasılığı ile olumsuz bir ilişkisi olduğu yani Borsa İstanbul getirisinin artması kriz olasılığının azaldığını göstermektedir<sup>147</sup>.

### **3.1.1.3. Dünya Bankası'nın Özel Sektör Bağlantısı Olan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası**

Dünya Bankası, Türkiye devletinin özel sektörlerin projelerinin mali kaynağı içerisinde Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Sınai Yatırım ve Kredi Bankası,

<sup>146</sup> Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908–1985*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 81.

<sup>147</sup> Doğuş Emin, "Türkiye'nin Finansal Krizleri ve Göstergeleri", *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 2017, Cilt: 9, Sayı: 17, 115-128, s. 126.

Eximbank, Türkiye Kalkınma Bankası, Halk Bankası, Ziraat Bankası, Vakıflar Bankası gibi finansman kurumlar iş birliği yapmıştır. 1950’de Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ile beraber proje kaynağında çok sayıda finansman işletmesi ile yatırımcılara projelerin kredilerini ulaştırmaktadır. Dünya Bankası’nın Türk özel sektörlerin proje kredilerinin yatırımcılara ulaşımında ilk önce 1950 senesinde Türkiye Sınai Kalkınma Bankasının kuruluşunun yolunu açmıştır. Özel Türk sektörlerinin finansman ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan banka, yatırım bankacılığının görevi ile beraber kalkınma bankacılığının işlevini de sürdürmeye devam etmektedir<sup>148</sup>.

Kuruluş amacı çerçevesinde Dünya Bankası IMF ile beraber dünyanın dış ticaret ödeme sistemini düzenlemek, yoksulluğun sınırındaki ülkeler üye ülkelerin kalkınmasına finansman sağlamak için kurulmuştur. 1947 senesinde Türkiye devleti bankaya üye olmuş, Türkiye devletinin kalkınma politikasında liberalleşme dönemi başlamaktadır. 1950 senesinde ilk özel olan kalkınma bankamız Türkiye Sınai Kalkınma Bankasının oluşumunda Dünya Bankasının mali ve bilgi desteği olmaktadır. Liberalleşme süreci olarak adlandırılan 1950-60 seneleri arasında Dünya Bankası ve kurumu Milletlerarası Yardım Ajansı Türkiye’nin büyümesi için faizsiz krediler ile düşük faizli uzun süreli sanayileşmenin fonundan krediler kullandırmıştır. 1960 senesinde başlayan planlı büyüme döneminde IBRD’in teşvik ettiği yatırıma uzun süreli sanayileşme kredisi tahsis edilmektedir. 1972 senesine kadar IDA fonu ile özel Türk sektörlerinin projelerini faiz olmadan çok uzun süreli desteklemektedir. 1980’lerin banka başında belli sektörlerle, tekstil alanına, emek yoğun iş projeleri bakımından politika değiştirmektedir<sup>149</sup>. Türkiye’nin ilk özel bankasının kuruluşunda bilgi ve sermaye desteği olan Dünya Bankası’na Türkiye 1947 yılında üye olup, düşük faizli krediler sağlamıştır.

### **3.1.2. 1950 Sonrasında Dünya Bankası’nın Faaliyetleri**

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra sosyalist anlayışa sahip ülkelerin yanında, gelişmekte olan ülkelerin esas toplumsal amacından biri olan sanayileşmenin son yirmi yılda büyük ölçüde gündemden düştüğü gözlenmektedir. Türkiye, Cumhuriyet’in olduğu ilk günlerden beri sanayileşmeyi bir hedef olarak belirlemiştir. 1950’li senelerin başlarında neredeyse tamamı devletin öncülüğünde olarak kayda değer sanayileşme atılımı gerçekleştirmiştir. Savaştan sonraki dönemde, savaş esnasındaki

---

<sup>148</sup> Hasan Lök, “Finansmana Erişim Çerçevesinde Dünya Bankası Kaynaklı Özel Sektör Proje Kredileri: Türkiye Uygulaması”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2018, Cilt: 7, Sayı: 4, 355-373, s. 366.

<sup>149</sup> Lök, a.g.e., ss. 371-372.

özel sermayelerin birikimi katkısıyla sürmüştü ve 1960'lı senelerin başında merkezi planlamaların başlaması yeni ivmeler kazanmıştır. 1970'li senelerin sonunda artan kısa süre istikrarsızlık ve önemlisi yükselen dış kaynakların azlığı sebebiyle sanayileşme çabaları tıkanmıştır. Türkiye devleti, 1980 senesinde itibaren Dünya Bankası ve IMF katkısıyla serbest piyasaların ağırlıklı dışa açık olan politikaları temel alan neoliberal politikayı uygulayan devletler içinde yer almıştır. Ekonomik, hızlı gelişen, sürekli olan ve değişken paylarda enflasyona ve 1989 ortasında serbest olan sermaye hareketine bağlı finansal kriz ve büyük oranlı döviz kurları ve faiz oranı dalgalanmasının belirlediği kısa süre gündem içinde hapsolmuştur. Yatırımlar, büyüme oranı, istihdam ve gelir dağılımları gibi orta ve uzun dönem hedefleri yanında sanayileşmenin amacından giderek uzaklaşmıştır<sup>150</sup>. 1950 senesinden sonra Türkiye'de sanayileşme atılımları gerçekleşmiş ve Dünya Bankası'nın bu yönde kredi destekleri ile sanayileşme hedef olarak belirlenmiştir.

### 3.1.3. 1950-1980 Dönemleri Arasında Türkiye'nin Dış Borçlanması

Türkiye'nin, Dünya Bankası üzerinden elde etmiş olduğu kaynaklar çok büyük meblağlara ulaşmıştır. Dünya Bankası kredileri, elde edilen kaynaklar büyük meblağlara ulaşmasına rağmen Türkiye'nin dış borçlanmasındaki değişim, bankadan elde edilen kredilerin istenilen düzeyde kullanılamaması, yeni pek çok dış finansman kaynaklarının seçilmesi Türkiye'nin uzun süreli kredi borçları içindeki payını da azaltmıştır. Türkiye'nin daha önceden almış olduğu kredilerin ödemelerinin yapılabilmesi sebebiyle, Dünya Bankası'ndan net kaynaklar elde edilememekle birlikte daha fazla kaynak transferleri yapılmaktadır. Dünya Bankası'ndan alınan kredilerin sektör bazında dağılımları ele alındığında dış borçlanma düzeyleri yıllara göre değişiklik göstermiştir. Türkiye, 1950-2003 yılları arasında Dünya Bankası'ndan kredi destekleri almış ve bu krediler ele alındığında kredilerin; hayvancılık, altyapı, sulama, turizm, kentleşme vb. gibi pek çok sektöre yönelik olduğu söylenebilir. Mahalli idareler, yatırım bankaları, katma ve genel bütçeli kuruluşlar vb. gibi pek çok kuruluş, Dünya Bankası kredilerinden faydalanmıştır. Alınan kredilerin belirli bir oranı devlet borcu olmakla birlikte birçoğu da hazinenin garantisi kapsamında diğer pek çok kurum ya da kuruluşun almış olduğu krediler olmaktadır<sup>151</sup>.

Ülke için dış borcun gözlenebilir ilk etkileri, borç alan ülkelerin nakit birikiminde net artışın sağlanması olmaktadır. Nakit sermayenin birikimi sırasında artış, ülke için

<sup>150</sup> Fikret Şenses ve Erol Taymaz, *Unutulan Bir Toplumsal Amaç: Sanayileşme Ne Oluyor? Ne Olmalı? İktisat Üzerine Yazılar II: İktisadi Kalkınma*, Kriz ve İstikrar, Economic Research Center Middle East Technical University, Ankara, 2003, 429-461, s. 429.

<sup>151</sup> Candan, a.g.e., s. 118.

döviz kazandıracak yatırım işlerinde kullanılırsa elde edilecek olan döviz ile borçların ödenmesi mümkün hale gelmektedir. Alınan borç ödenmiş olmakta ve yatırımların ülke için sabit varlık oranını artırmaktadır. Uygun koşullarda alınan dış borçlar; ülke içi tasarruf açığının azaltılmasına, dış ödeme güçlüğüne giderilmesine ve büyüme yükünün nesiller arasında dengeli biçimde dağıtımına da imkân vermektedir. Dış borçlanmaların sanayi sektörünün; hammaddenin, teçhizatın ve yedek parçaların taleplerini gidermek ve bundan dolayı üretimdeki engelleri aşmak kolaylaşmaktadır. Ekonomik kalkınmanın sürekliliği sağlanmış olmaktadır. Ekonomik kalkınmada devamlılık, sosyal sermayelerin artmasına ve dış ekonominin oluşmasına da yardımcı olmaktadır. Dış ekonomi kaynaklarının oluşması, üretim maliyetinin düşmesi anlamına geldiği için, ihracat sektörlerinin dünya pazarındaki rekabet oranı artacak ve ülkeye döviz para girişi artış göstermektedir<sup>152</sup>. Türkiye'deki sanayileşme atılımları ile beraber Dünya Bankası'ndan alınan krediler, sanayi sektörünün hammadde, teçhizat ve yedek parça isteklerini karşılamaya yönelik olmaktadır.

#### **3.1.4. 1950-1980 Dönemleri Arasında Dünya Bankası ile Türkiye İlişkileri**

Dünya Bankası, Türkiye'ye en fazla kredi desteği sağlayan uluslararası merkezlerden biri sayılmaktadır. Türkiye Devleti ile Dünya Bankası kredilerin ilişkileri Türkiye'nin Dünya Bankası'na üye olmadan üç sene sonra 1950 senesinde başlamaktadır. Dünya Bankası'nın Türkiye'ye sağladığı kredilerin türleri ve sektörleri bakımından çeşitlilik göstermektedir. Kredilerin büyük bir oranı belli bir projeye odaklı mali destek sağlayan krediler olmaktadır. Sağlanan kredi türleri; enerji sektörü, sağlık ve eğitim alanı, altyapı çalışmaları ve kentleşme, çevre, sosyal güvenlik koşullarının sağlanması, finans, endüstri gibi farklı sektörlerle verilmektedir. Dünya Bankası kredi verme politikasının değişimi ve Türkiye'nin 1980'li senelerde izlediği liberal politika nedeniyle uyum kredileri kullanımı büyük mablağlara ulaşmıştır. Banka'dan alınmış olan krediler, dönemsel incelendiğinde, 1950'de 17,3 milyon ABD Doları kredinin teminine karşı, yıllar bazında artış gösterdiği bilinmektedir. Türkiye'nin 1955-1966 seneleri arasında IBRD'den kredinin alınmadığı, 1962 dönemi içinde, 1964 ve 1965 seneleri IDA'dan kredi alınmıştır. 1950-70 döneminde senelik sağlanan kredilerin miktarı 75 milyon ABD Dolarını aşmasına karşı, 1972'den itibaren yıllık temin edilen kredilerin miktarının büyük bir seviyeye ulaştığı görülmektedir<sup>153</sup>.

<sup>152</sup> Ahmet Ulusoy ve Yakup Küçükale, "Türkiye'de Dış Borçların İktisadi Büyüme ve Enflasyon Üzerine Etkisi", *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 1996, Cilt: 7, Sayı: 21, 13-25, s. 15.

<sup>153</sup> Ekrem Candan, Türkiye'nin Dünya Bankası'ndan Sağladığı Krediler (1950-2003), Kredi Kullanımının Yıllar İtibariyle Gelişimi ve Toplam Dış Borç Stoku İçindeki Yeri", *Maliye Dergisi*, 2005, Sayı: 148, 82-121, s. 83.



### 3.1.4.1. 1950 Sonrası Dünya Bankası ve Türkiye İlişkileri

1950'lilerin sonunda dış borçların ödeme güçlüklerini ve yüksek enflasyon oranları bunalıma doğru giden ülke ekonomisinin, bunalımdan çıkmasının iki şartı bulunmaktaydı. Birinci koşul, sermaye kullanımının serbest piyasalar koşuluna bırakılması, ikinci koşul ise planlı ve programlı bir biçimde sermaye kullanımına yönelmektedir. Dış ve iç koşullar, ekonomik gelişmeler ikinci yolun seçilmesine neden olarak gösterilmektedir. 27 Mayıs 1960 askerî harekâtından sonra yürürlüğe giren yasal düzenlemelerle ekonomi politikasında planlama uygulamasına geçilmiştir<sup>154</sup>.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden şekillenen uluslararası iş bölümünün, birbirinin ardından bağımsızlığını ele alan sömürgelerin hızla sanayileşmeyi bağımsızlık olarak görmektedir. Savaştan sonra ülkeler büyüme arayışlarını ve büyümeye yönelik uluslararasıdaki ilgiyi artırdı. Dünya Bankası'nın kurulmasından bir süreden sonra dikkatlerini az gelişmiş ülkenin büyüme sorununa yöneltti. 1950'li senelerde, büyümede en önemli sorunlardan biri olarak görülen tasarrufun eksikliği olmaktadır. Uzun süreli kredilerin az oluşu hususunda düşük seviyeli ülkelere yardım etmek ve ülkelerin ekonomisini uluslararası iş bölümünün yönünde şekillendirmek üzere büyüme bankaları oluşturuldu. Gelişmekte olan ülkelere kalkınma bankalarının hedefi, yetersiz sermayeler ve girişimin öğelerini destekleyip sanayileşme oranını hızlandırmaktı. Kalkınma bankaları bir taraftan finans sağlarken, girişim unsurlarının yetersizliği ile girişimcinin ihtiyaçlarına yatırım konuları bulmaktan, projelendirmekten, uygulamalarını, yönetim alanına kadar genişletmekte amaçlamaktadır. Kalkınma bankası, Dünya Bankası'nın önderliğini belirlemiş ana kritere ve yöntemlere uygun olarak fon dağıtmaktadır. Sağlanan fonlar, içsel kârlılık oranının yüksek mali dönüşü en iyi sanayi projesine krediler veya iştirakler şeklinde verilmektedir<sup>155</sup>. Gelişmekte olan ülkelere sağlanan uyum ve sektörel kredilerin amacı, sermayeleri destekleyip girişimlerin önünü açarak sanayileşmeyi sağlamak olmaktadır.

### 3.1.4.2. 1960-1980 Yılları Arası Dünya Bankası ve Türkiye İlişkileri

Ekonomik politika geliştirmede bağımlı olmakla birlikte sanayileşme sürecinden vazgeçmek, Cumhuriyet rejiminin getirilerinden en önemlisinin yitirilmesini göstermektedir. Türkiye 1960'lı yıllarda Planlı Kalkınma yöntemi ile tekrar sanayiye

---

<sup>154</sup> İbrahim Tokatlıoğlu ve Fahriye Öztürk, "1950-1980 Yılları Arasındaki Dönemde Türkiye'de Uygulanan Para Ve Maliye Politikalarının Etkinliği," *Ekonomik Yaklaşım*, 2008, Cilt: 19, Sayı: 66, 155-174, s. 157.

<sup>155</sup> Erol Üyepazarcı, *TSKB'nin Öyküsü*, İstanbul, TSKB, 1995, s. 169.

öncelik vermek istemektedir. ABD Türkiye devletinin bu isteğini, Ereğli Demir Çelik ve sonra Sovyetler Birliği'nden güç alınması dönemlerinde yaşandığı gibi hiçbir süreçte onaylamamıştır. 1970'lerde yatırım ve ara malların yerli üretim alanlarına, Dünya Bankası ve IMF yardımıyla tümüyle karşı çıkmıştır. Türkiye, ABD'nin doğrudan veya dolaylı olan etkilerinden, siyasi ve ekonomik güçsüzlüğe sürüklendi. İkinci Dünya Savaşı devamında 35 senelik dönem Türkiye ekonomisi açısından ABD, Dünya Bankası ve IMF isteklerine ayak uydurma ve ekonomik kavgaların veya uğraşların dönemi olarak anılmaktadır. 1980 sonrasında Türkiye, sanayileşmeyi piyasa şartlarına bırakarak Dünya Bankası'na ve IMF program içeriklerine göre yönetim sağlandığı için özelleştirmelerle kavga sona ermiştir<sup>156</sup>.

1970'li senelerin yarısında dünyanın genel ekonomisini etkileyen durgunluğun Türkiye'nin ekonomisini de etkisinin altına almıştır. Popülist hal alan politikalarla kısa sürede refah artışıyla birlikte yapısal sorunların göz ardı edilmesi anlayışı kısa süreli borçlanmanın ile kalkınmayı sürdürmekte, fakat ekonominin tıkanmaktan kurtarılamamıştır. Üçüncü beş yıllık kalkınma planında beklenen yüksek kalkınma oranına ulaşmak için korumaya gerek duyulmaktadır. Döviz paranın gereği sanayi ithalat artışının, dünya genelindeki petrol fiyatında artışa bağlı ithal ürünlerin fiyatlarındaki artışla ödemelerin dengesinde sorunlar yaratmıştır. Büyük oranda sorun ekonominin az döviz kaynağının ülkenin sanayiine ayrılmasına karşın bu sektörlerin ihracat aracılığıyla kaynakları dövize çevirememesinden kaynaklanmaktadır. 1970'in sonunda ekonomiyi belli ölçüde döviz para darboğazına iten dış ticaret açığının oluşturduğu krizden çıkış olarak devalüasyon yolları da sonuç vermemiştir. Dünya Bankası'nın önerisi üzerine 1978 ve 1979 senelerinde yapılan devalüasyonlar ihracattaki gelirlerini çoğaltmak yerine yurtdışında üretim maliyetini artırarak maliyet enflasyonuna neden olmuştur<sup>157</sup>.

### 3.1.4.3. Dünya Bankası Kredilerinin Sektörel Dağılımı (1950-2002)

Dünya Bankası'nın ülke yardım stratejisi programı dahilinde ve çeşitli yapısal reformların gerçekleştirilmesi amacıyla finans sektörüne ilişkin olarak verilen uyum kredileri finans sektörünün payını yükseltmiştir. Bunda bu sektör için sağlanan uyum

---

<sup>156</sup> İbrahim Tokatlıoğlu ve Fahriye Öztürk, "1950-1980 Yılları Arasındaki Dönemde Türkiye'de Uygulanan Para ve Maliye Politikalarının Etkinliği", *Ekonomik Yaklaşım*, 2008, Cilt: 19, Sayı: 66, 155-174, s. 157.

<sup>157</sup> Fikret Şenses, *1980 Sonrası Ekonomi Politikaları Işığında Türkiye'de Sanayileşme*, Ankara, 1989, s. 18.

kredilerinin proje kredileri ve öteki sektörlerle ilişkin uyum kredilerine nazaran daha yüksek tutarda gerçekleşmesi de etkilidir<sup>158</sup>.

Türkiye’de gelir dağılımı alanında ilk çalışma 1963 yılında eski ismiyle Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) yani günümüz Kalkınma Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmiştir. Kişisel gelir dağılımını tespit etmek amacıyla yapılan çalışmaların geneli veri kaynağı olarak veri anketlerinden yararlanmaktadır. Hane halkı gelirini esas alan gelir dağılımı anketlerine dayanarak Türkiye’de kişisel gelir dağılımını gerçekleştiren araştırmalardan bir başkası, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından 1968 yılında gerçekleştirilen çalışma bulunmaktadır. Daha sonra ise Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF) araştırması yer almaktadır. 1973’te tekrar DPT, 1986 yılında TÜSİAD, 1987, 1994, 2002, 2003, 2004, 2005, 2007, 2008, 2009, 2010 ve 2011’de gelir dağılımını tespit etmek için TÜİK’in yaptığı çalışmalar bulunmaktadır<sup>159</sup>.

Dünya Bankası ve Türkiye arasındaki kredilere yönelik ilişkilerde çoğu zaman farklı sorunlar yaşanmakta, 1950’de başlayan ilişkiler de uzun süre devam etmiştir. Dünya Bankası’ndan ulaştırma ve tarım alanlarına yönelik alınmış olan kredilerin akabinde yıllara göre hayvancılık, çevre, kentleşme, sanayi, enerji vb. pek çok sektöre yönelik olarak da krediler alınmıştır. 1950’den sonra Dünya Bankası’ndan alınan krediler, farklılık göstermektedir. Bankadan alınan kredilerin nitelikleri bakımından yatırım projelerinin finanse edilebilmesi için verilen sektörel bazlı uyum kredilerinin yapılandırılması, bu kredilerin yenileştirilmesi için verilmiş olan sektörel bazlı uyum kredileri, yapısal anlamda reformların gerçekleştirilebilmesi, özelleştirmelerin hızlandırılması vb. gibi sınıflandırılabilir<sup>160</sup>.

### **3.2. 1980 DÖNEMİ SONRASINDA DÜNYA BANKASI VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ**

1980’li senelerden beri küreselleşmenin artan ivmesiyle netleşen uluslararası iktisadının yapısındaki değişim, Türkiye’nin kalkınma politikası ve planında da yansımaları bulmaktadır. Türkiye’nin kalkınma algısında yaşanan dönüşüm 2000’li senelerde doruğa ulaşmaktadır. 1980 sonrası özellikle gelişim sürecinde Türkiye’nin genel iktisat politikası, özelde de kalkınma politikasının ulusal niteliklerini kaybetmektedir. Türkiye iktisadının niteliksel bir değişimin yaşanmasında ikiz

<sup>158</sup> Candan, a.g.e., 2005, s. 118.

<sup>159</sup> Gülhan Aktaş, “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Gelir Dağılımı, Yoksulluk ve Sosyal Politikaların Evrimi”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Ankara, 2007, s. 59 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

<sup>160</sup> Candan, a.g.e., 2005, s. 86.

kurumlar IMF ve Dünya Bankası'nın dayattığı politikasının rolleri daha da önem kazanmaktadır. Ulusal paraların, kredilerin ve finans sistemlerinin kurumları, hukuksal düzenlemeleri, aktörlerinin ve uygulamalarının bu sürede hiç şüphe yok ki IMF ve Dünya Bankası'nın programının öngördüğü biçimde ve küresel büyük maliyetle çalışılmaktadır. Neo-liberal içeriğe sahip bilgi çarpıtmanın ortamında önemini yitirmiş gibi bahsedilse de hâlâ önemli görevleri olan büyüme politikaları ve kalkınma planı da uygulamalardan yararlanmaktadır. Kredi alışı hangi değişimlerle ortaya çıkmakta ve IMF ile Dünya Bankası programlarından somut şekilde nasıl dile getirilip, dayatılmaktadır? Dünya Bankası'ndan alınan kredilerin süreci ulusal büyüme politikalarına ve ekonomi planlarına nasıl yansımaktadır?<sup>161</sup>

### 3.2.1. 1980 Sonrası Dönemde Türkiye'nin Dış Borç Yapısı

Dış borçlar, en çok tartışılan, yazılmakta ve çizilmekte olan, konulardan biri konumunda görülmektedir. Türkiye ekonomisinin önemli dış borç sorunuyla yüzleştiği, hatta bir kısmı ihtimal dahilinde olan dış borç kriziyle karşılaşacağını her fırsatta dile getirmektedir. Ekonomik kaygıların neredeyse yüz elli yıllık bir tarihi tecrübeden kaynaklandığını belirtmek yanlış olmayacaktır. Osmanlı, ilk defa 1854 senesinde dış ülkelerden borç almış ve neredeyse yirmi sene kadar sonra yani 1875 senesinde ciddi bir dış borç krizine girmiştir. 1881 yılında, Muharrem Kararnamesi ilanı ile Düyun-u Umumiye ekonomik şartlar yüzünden kurulmuştur. Düyun-u Umumiye de sorunu ekonomik sorunları çözememiş; Cumhuriyet Türkiye'sinde de Osmanlı İmparatorluğu'nun dış borçları sorun olmaya devam etmiştir<sup>162</sup>.

24 Ocak 1980'de alınan kararlar, Türkiye'nin dış pazara açılmasında dönüm noktası olmaktadır. 24 Ocak 1980 ekonomik kararlarıyla Türkiye ekonomisindeki değişimler daha önceki dönemlerden büyük oranda farklılık göstermektedir. 1980 kararlarıyla Türkiye ekonomide ithal ikamesine yönelmiş sanayileşme stratejilerini bırakarak ihracata yönelmiş sanayileşme stratejilerini benimsemektedir. Ekonomik strateji değişikliği ile, Türkiye gerek ekonomi gerek siyasal bağlamda köklü değişikliklere sahne olmaktadır. Dış ticaretin, sermaye birikiminin ve döviz piyasasında tam serbestliğin sağlanmış olması ve dış ekonomik dünyaya açılma gerçekleşmektedir. 1980'den sonrası Türkiye ekonomisini, 1980-1990 dönemlerini,

---

<sup>161</sup> Alkan Soyak ve Nadir Eroğlu, "Türkiye" nin Kalkınma Anlayışının Dönüşümünde IMF-Dünya Bankası Yapısal Uyum Politikalarının Rolü", *In: International Symposium on Globalization, Democratization and Turkey*, 2008, 27-30, s. 28.

<sup>162</sup> Ekrem Dönek, "Türkiye'nin Dış Borç Sorunu ve 1980 Sonrası Boyutları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1995, Cilt: 50, Sayı: 01, 173-186, s. 173.

1990-2000 dönemini ve 2000 sonrası dönemi üç farklı döneme bölmek mümkün olmaktadır<sup>163</sup>.

1980'den sonraki dönem, ekonomik konu bakımından üzerinde en fazla önem gösterilmesi gereken bir dönem olmaktadır. 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Tedbirleriyle beraber Türkiye'nin ithal ikameci sanayileşmesinin terkedilmesi, onun yerine ihracata dayalı sanayileşme politikalarının benimsenmektedir. İthalat yasaklarının azaltılıp, gümrük engellerinin aşağıya indirilmesi, ihracatın farklı tedbirlerle teşvik edilmesi ve kolaylaştırılması gerekmektedir. Kambiyo rejimlerinin özgürleştirilmesi ve Türk para biriminin reel şekilde değerlendirilmesi ekonomi politikalarının temel esaslarını teşkil etmektedir. 1980 iktisat politikalarının amacından biri, dış ödemede denge oluşturmak adına kronikleşen döviz para kıtlığına meydan vermemek olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Dış borç bu süreçte çok tartışılan ekonomik konulardan biri olmaktadır. Konular, vade yapıları, borçluların ve alacaklıların durumuna göre ve sorunun boyutları bakımından çeşitli kriterlere göre tartışılmaktadır<sup>164</sup>.

### 3.2.2. 1980 Sonrası Dünya Bankası ve Türkiye İlişkileri

1980 senesinde ekonomi politikası, Dünya Bankası'nın Türkiye ile ilişkilerinde özel sektörlerin ve kamu sektörlerinin geniş alanda uluslararası finansa ulaşmanın yolu açılmıştır. Türkiye devleti, Dünya Bankası ile ilişkilerinde yeni ekonomi politikası neticesinde radikal değişikliğe uğramakta ve uluslararası finansın tüm çeşitleriyle politika uygulanmaya başlanmıştır. Yeni dönemlerin temel hedefi ise uluslararası finansman akımların ülkenin ekonomisine devamlı net olumlu kaynak transferlerini sağlamak olmaktadır<sup>165</sup>.

Türkiye'de çok fazla yabancı ülkelerde olduğu gibi, liberalleşme ile beraber ekonomide dış açığın ve kamu finansının açıkları yabancı sermayelerin girişi ile karşılanmaya çalışılmaktadır. Hükümet bunu devam ettirmek için düşük kur piyasası yüksek faiz oranları politikasından yararlanmaktadır. Ekonomik politikaların kronikleşmesi ve neticede krizlerin patlamasını kaçınılmaz hale getirmektedir. 1980'lerin başlarında dünyada genel bir liberalleşme akımının ortaya çıktığı

---

<sup>163</sup> Fatma Bahar Şanlı ve Hande Aksöz, "1980 Sonrası Türkiye'de Dış Borçlanma Üzerinde Yurtiçi Tasarrufların Etkisinin Analizi", 2014, *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 2014, Cilt: 6, Sayı: 11, 83-98, s. 85-86.

<sup>164</sup> İlhan Uludağ ve Vildan Serin, *Dış Şoklara Karşı Dünyada ve Türkiye'de Geliştirilen İstikrar Politikaları*, ITO Yayını, İstanbul, 1987, s. 94.

<sup>165</sup> Hasan Bal, *Akademik Emek Piyasası ve Reel Ücretler (ABD ve Türkiye Örnekleri)*, Adana Nobel Tıp Kitapevleri, Adana, 2006, s. 200.

görülmektedir. Liberalleşme akımı başlayınca İngiltere’de Thatcher ve ABD’de Reagan Hükümetleri’nin uyguladığı Friedman’cı ya da monetarist politikanın önemli yeri bilinmektedir. IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası ekonomik kuruluşlar da bu süreçte yeni sanayileşmekte olan ülkelere çok sayılabilecek liberal politika önermektedirler. Ülkelerin çoğu sanayileşmede acele hareket etmekte, lazım olan alt yapıyı gerçekleştirmeden ve esas makro ekonomi dengeyi kurmadan dış finansal piyasaya açılmada hızlı adımlar atmaktadır. Ülkeler için görünen; gelişmenin sonucunda mali krizin çıkmasıyla sonuçlanmaktadır<sup>166</sup>.

### 3.2.3. Dünya Bankası Türkiye Politikalarının, Yoksulluk Açlık Üzerine Etkisi

Dünya Bankası’nın yoksulluk ile mücadelede takip ettiği politikalar zaman içerisinde farklılık göstermiştir. 1960’lı yıllarda pek çok kalkınma iktisatçıları, yoksulluğu düşürmede en iyi yolun gelişmekte olan ülkelerin sanayileşmesine hız kazandırmak ve altyapıya daha çok yatırımın yapılması gerektiğini savunmaktadırlar. 1970’li yıllarda kırsal alanın gelişimine daha çok önemsenmeye başlanmıştır. 1980’li yıllarda ise durum tümüyle değişmiştir. Çünkü pek çok gelişmekte olan ülke azalan döviz gelirleri ve artan borç ile beraber önemli makroekonomik problemlerle karşılaşmıştır. Bu da Bankanın üzerinde yoğunlaştığı yoksullukla mücadeleden ziyade makroekonomik dengenin sağlanması üzerinde yoğunlaşmıştır. Böylece kamunun ekonomik ağırlığının düşürülmesi ve piyasa rolünün yükseltilmesi gibi neo liberal politikalara dayanan ekonomik reform programlarına etkin bir şekilde destek verilmeye başlanmıştır. Dünya Bankası’nın IMF ile beraber gerçekleştirdiği bu programların etkileri üzerine olan tartışmalar halen sürmektedir. 1990’larda uluslararası ekonomik şartlar Bankayı, yeniden yoksullukla mücadele başlığını ana gündeme taşımaya yöneltmiştir. Böylelikle 1990’da hususi olarak yoksullukla mücadeleye tahsis edilen bir Dünya Kalkınma Raporu oluşturulmuştur<sup>167</sup>. Gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme atılımlarının ve alt yapı sorunlarının giderilmesi durumunda yoksulluğun da azalacağını açıklayan iktisatçılardan sonra, Dünya Bankası Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere sanayileşme yönünde sektörel krediler sağlamaya devam etmiştir.

Dünya Bankası, nüfusunun büyük çoğunluğunun yoksulluk sınırının altında yer alan ülkelere teknik yardım, kaynak ve politika tavsiyesi sunan kalkınma güdümlü bir

---

<sup>166</sup> Halil Seyidoğlu, “Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 2003, Cilt: 4, Sayı: 2, 141-156, s. 174.

<sup>167</sup> Ayşe Meral Uzun, “Yoksulluk olgusu ve Dünya Bankası”, *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2003, Cilt: 4, Sayı: 2, 155-174, ss. 159-160.

kurumdur. Hayallerinin, yoksulluğun bulunmadığı bir dünya olduğunu Banka binasına giriş yapıldığında görülen bu ifade dikkat çekmektedir. Dünya Bankası'nın başlıca görevi yoksulluğun ortadan kaldırılmasıdır. Fakat Banka'nın takip ettiği politikaların yoksulluğu hangi ölçüde düşürdüğüyle ilgili olarak çeşitli değerlendirmeler bulunmaktadır. Banka'nın yoksulluk ile alakalı politikaları bilhassa yapısal uyum programları yönünden eleştirilmektedir. Geniş bir kesim tarafından benimsenen görüşe göre, yürütülen politikaların yoksullar üzerinde ağır yük oluşturduğu iddia edilmektedir. Bir kısım iktisatçılar ise yapısal uyum programları aracılığıyla büyümenin gerçekleşmediğini ve yoksulların söz konusu programlardan marjinal bir şekilde faydalandığını ileri sürmüşlerdir. Diğer taraftan bir kısım iktisatçılar da, IMF ve Dünya Bankası, 1980'li yıllardan bu yana gelişmekte olan ülkelere arz edilen programların, yüz milyonlar insanın yoksul olmasına sebebiyet verdiğini ve yapısal uyum programlarının çoğunlukla milli paraların istikrarsızlaşmasına ve gelişen ülke ekonomilerinin olumsuz yönde etkilendiğini savunmaktadırlar. Bu açıdan, bu kurumların yoksulluğu küresel çapta yayılmasına neden olduğu yüzünden suçlanmaktadır. Bu bakış açısının dünya çapında geniş bir destek aldığı net bir şekilde görülmektedir<sup>168</sup>.

Yoksulluk ile mücadelede Türkiye ve Dünyada çeşitlilik arz eden politikaların yürütülmesi, yeni düzenlemelerin meydana getirilmesi, pek çok kurum ve kuruluşun bir çatı altında birleşerek projeler oluşturması gibi önlemlerle yoksulluk engellenmeye çalışılmıştır. Uluslararası arenada, bilhassa BM ve Dünya Bankası yoksulluk ile ilgili mücadele konusuna önem veren kurumlar olmaktadır. IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlar yoksullukla mücadeleyi genelde parasal gelir anlamında açıklarken, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nda özgürlük, sağlık, saygınlık, kendine güven gibi beşeri gelişme konularına da önem verdiği görülmektedir. Dünya çapında yoksullukla mücadele politikaları ele alındığında, daha çok az gelişmiş ülkelerde yoksul kesimlerin yaşamlarında önemli derecede iyileşme görülmüş, sağlık hizmetleri ve eğitime yönelik koşulların oluşturulduğu, bulaşıcı hastalıklar, çocuk ölümleri ve insani haklar konularına verilen önemin arttığı görülmektedir. Fakat bütün bu gelişmelerin yanında, dünyadaki yoksulluk oranları kıyaslandığında az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler arasında çok büyük farkın olduğu görülmektedir<sup>169</sup>. Dünya Bankası ve IMF gibi büyük kuruluşların yoksulluğa karşı birlikte mücadele etmesinin durumunda daha fazla yarar elde edilmesi beklenilmektedir. Lakin gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş

---

<sup>168</sup> Uzun, a.g.e., s. 330.

<sup>169</sup> Tuğba Türk ve Hidayet Ünlü, "Yoksullukla Mücadele Politikaları: 2000 Sonrası Türkiye Örneği", *Visionary E-Journal/Vizyoner Dergisi*, 2016, Cilt: 7, Sayı: 14, 92-104, s. 102.

ülkelerin durumları kıyaslandığında sağlanan kredilerin amacına ulaşmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

#### **3.2.4. Dünya Banka'sının Türkiye'deki Yardımlarının Değerlendirilmesi (1994-2002)**

1994-1998 döneminde Banka, 1988'den bu yana yaşanan düşüştten itibaren Türkiye ile ilişkilerini tekrar geliştirmek adına yeni bir fırsat yakalamıştır. Ancak uygulamada hükümetin koalisyon ortaklarıyla politika tedbirlerine yönelik bir uzlaşmanın elde etmenin zorlukları yüzünden büyük oranda sınırlanmıştır. 1994'te krizin patlak vermesiyle Banka, hükümetin taahhütlerine yönelik bir sınama olarak hedeflenen, uyarılma kredisi için pek çok şartları içeren bir liste hazırlamıştır. Sonrasında ekonominin hızlı bir şekilde canlanması ile Bankanın elde ettiği fırsatı kaçırmış ve 1990'lı yılların sonunda aralarındaki diyalog aşamalı bir şekilde tekrar kurulmuştur. 1997-1998 yılı mali dönemde portföyde oluşturulan büyük çaplı yapılandırma ile bazı sektörler için yeni kredi imkanı açmıştır. Hükümetin 1998 mali yılında zorunlu eğitimi beş yıldan sekiz yıla çıkararak tasarının yasalaşmasıyla Banka, hükümetin destek isteğine hızlı bir şekilde cevap vermiştir. 1999'un yazında yaşanan Marmara depremi bu münasebette önemli rol oynamış; Banka hızlı davranarak acil yardımlarda bulunmasının yanında hükümet ile beraber gelecekteki afetlerin etkilerini azaltacak tedbirler hakkında çalışmayı teklif etmiştir<sup>170</sup>. Türkiye ve Dünya Bankası ilişkilerine bakıldığı zaman dönem dönem bağlantıların koptuğu, ama 1994 depremiyle beraber Dünya Bankası'nın Türkiye'ye yönelik yardımları artırdığı görülmektedir.

1999'da mali krizin yaşandığı Banka, Fon ile yakın işbirliği yaparak istikrar programında yapısal öğelerin tanımlanmasına yardım etmiş ve ona 760 milyon dolar oranında bir Ekonomik Reform Kredisi ile destek vermiştir. Ekonomik istikrara yönelik çabalar nihayetinde büyümede artış yaşanmış, faiz hadleri ve enflasyonda yaşanan düşüş ile cevap vermiştir. 2000 Ülke Yardım Stratejisi (CAS) uzun zamandır beklenen ikinci nesil reformların geldiğini ilan etmiş ve Türkiye'nin üç yıllık dönem için planlanan 5 milyon dolar oranındaki bir kredi programında yer aldığını açıklamıştır. Fon aracılığıyla destek verilen programın 2001 yılının başında çökmesine karşın, Banka yapısal reform konusunda gereken diğer adımların tanımlanmasında yardım etmeye devam etmiştir. Mart 2001'de yürütülen ek reform

---

<sup>170</sup> Bağımsız Değerlendirme Grubu, *Türkiye'de Dünya Bankası 1993-2004: Ülke Yardım Değerlendirmesi*, Dünya Bankası, Washington D.C, 20 Aralık 2005, ss. 101-102,



tedbirlerinin sonrasında, Banka 2002 mali dönemde Türkiye'nin yürüttüğü programına 3. 5 milyar dolar oranında yeni taahhütler ile destek vermiştir. Bunun anlamı en iyi ihtimalle 2 milyar dolar artış manasına gelmekte ve Banka'nın o yıldaki kredi açığı bütün ülkeler içerisinde en yüksek oran olarak yer almaktadır. Kredi düzeylerinin yüksek olması hem Banka'nın durumunda devam ettirilebilir bir değişikliğe destek verme taahhüdünü hem de Türk yetkililer tarafından bu desteğe verilen değeri doğrulamıştır<sup>171</sup>.

### 3.2.5. 2002 Yılı Sonrası Dönemde Dış Borçlanma Yapısı

2000-2002 yılları içinde, 2002 senesinde önemli olumlu dönüşümlerin geliştiğini Türkiye ekonomisi bakımından gözlemlemekteyiz. Ekonomik kalkınmada yeni bir ivmenin kazılmış olmasının, önemli bir ekonomik gelişme olmaktadır. Kişi başına düşen gelirden, yani 2000 senesiyle karşılaştırılırsa çok ciddi bir büyüme olmadığı görülmektedir. Kamusal alan dengesinde kısmen ekonomik bir düzelme artış göstermektedir. İç borçların stoku, dış borçların stoku ve göstergeleri itibarıyla değerlendirme yapmak zor olmaktadır. Uluslararası ekonomik göstergeler, iç borçların gayri safi millî hasılaya oranı, iç borçların yükü ve vergiler aracılığıyla karşılanma oranı belli bir seviyenin üzerinde olması durumunda yaşanabilecek tehlike dış borçla ilgili olarak, ihracat geliri ve faiz ödemesinin ihracat gelirin oranıyla ilgili göstergeler bulunmaktadır. Göstergelerin hepsinde ekonomik seyrin çok kötü olduğu ifade edilmektedir<sup>172</sup>.

1994 ekonomik krizinden çıkan ekonomik genel durum, ertelenmiş problemlerin ve reformların, 2000 ve 2001 krizi patlak vermiş, toplumun ve ekonominin üstüne maliyet yüklemiştir. 1994'ten 1999'a kadar stand-by düzenlemelerine gitmeyen Türkiye'nin, 1999-2002 dönemlerinde 17. stand-by düzenlemesini gerçekleştirmiştir. 1999-2000 senelerinde ve 2001 krizini takip eden dönemde IMF ile 2002 ve 2005 senesinde krizin sonuçlarını kaldırmak ve ekonominin yeniden ayağa kaldırılması için 18. ve 19. stand-by anlaşmaları imzalanmıştır. Ekonomik gelişimde makroekonomik istikrarın tekrar inşa edilmesi temel amaç çerçevesinde, maliye politikalarında faiz dışında fazla verilmesi ile mali disiplinlerin temini hedeflenmektedir. Para politikaları sahasında önce örtük olan sonra açık şekil alan enflasyon hedefi rejimine geçilip, enflasyonun en aza düşürülmesi amaçlanmıştır. Uygulanmış ekonomik durum istikrarı

<sup>171</sup> Bağımsız Değerlendirme Grubu, a.g.e., s. 102.

<sup>172</sup> Mustafa Yıldırım, Mahmure Eşgünoğlu ve Süleyman Bolat, "Maliye Politikasının Oluşturulmasında Parlametonun Rolü", *Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, Sivas, 21-22 Ekim 2010, s. 61.

programı neticesinde büyüme tekrar tesis edilmektedir. Enflasyon uzun senelerden sonra tek haneli seviyeye indirilmiş, kamu borçları stoğu milli gelirin içindeki payı düşürülüp borçların sürdürülebilirliği sağlanmıştır<sup>173</sup>. Türkiye'nin 1994-2001 dönemleri arasında yaşadığı kriz sonrasında Dünya Bankası ile bağlantılarını tekrar kurarak 17. Stand-by düzenlemesine gidilmiştir.

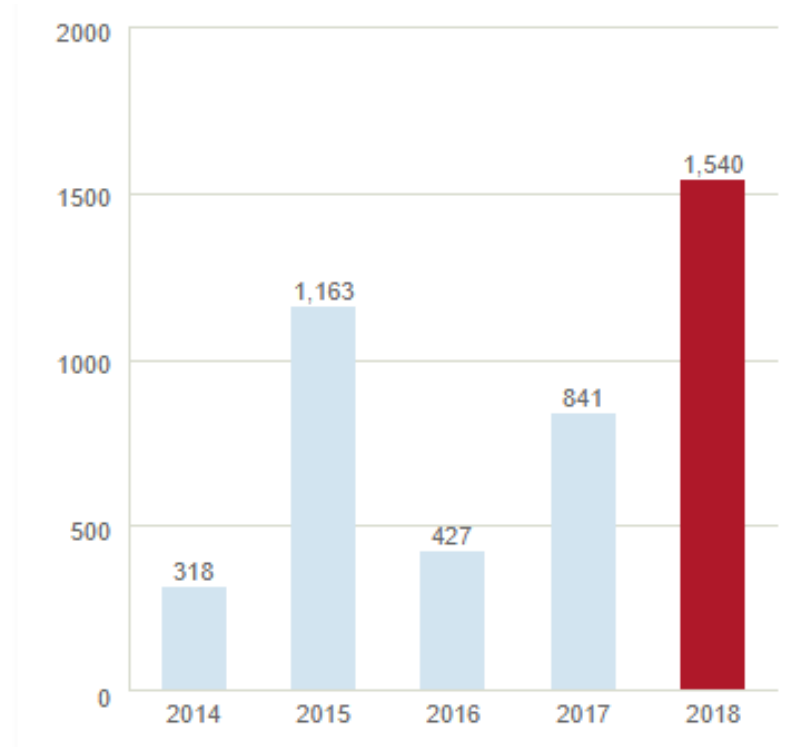
Türkiye, 2008 yılı krizini yükselen cari işlemler açığı ve yükselen dış borçlar bağımlılığı ile karşılamaktadır. 2008'in yenileşen küresel şartları ucuz kredilerin olası kıldığı ucuzlaşan dövizler ve ucuz ithalata dayandırılan kalkınma modelinin artık olamayacağını göstermektedir. Küresel finansman piyasasındaki daralmaların Türkiye'de ilk olarak yüksek oranda dış borçların biriktirmiş olduğu ve dış borcunu çevirmek durumunda bulunan finansman dışı gerçek şirket kesimlerini etkilemesi beklenmektedir. Bilançodaki yüksek düzeyli döviz borçları olan şirketlerin yükselen kredilerin maliyetleri ve döviz para kurundaki pahalılıktan negatif etkileneceği açıkça belli olmaktadır. Ulusal üretimin gerilemesi ve artan işsizlik oranları ile birlikte yaşanan uzun dönemli bir durgunluk öngörülmektedir. Türk sanayi sektörüne ilişkin üretimin istatistik verileri ekonomi alanında yaz aylarında çıkan durgunluğun açıkça gerilemeye dönüştüğünü belgelemektedir<sup>174</sup>.



---

<sup>173</sup> Rahmi Aşkın Türel, "Türkiye Ekonomisinin Makroekonomik Dengelerin Analizi (1990-2006)", *Ulusal İktisat Kongresi*, 20-22 Şubat 2008, DEÜ, İİBF, İktisat Bölümü, İzmir-Türkiye, s. 10.

<sup>174</sup> Erinç Yeldan, "Kapitalizmin Yeniden Finansallaşması ve 2007/2008 Krizi: Türkiye Krizinin Neresinde?." *Çalışma ve Toplum*, 2009, Sayı: 1, 11-28, s. 18.



**Şekil-4** Türkiye: Mali Yıllara Göre Taahhütler (Milyon ABD Doları)<sup>175</sup>

### 3.2.6. Türkiye ve CAS Uygulaması (2000-2007)

Türkiye'deki ilk CAS, 28.11.2000 tarihine sahiptir. Bu CAS'tan hemen önce ve CAS dönemi boyunca DB'nin gerçekleştirdiği toplamda beş kredi sözleşmesi bulunmaktadır. II. CAS zamanında reformları yeniden faaliyete geçirmek için birer araç şeklinde kullanılarak, I.CAS zamanından itibaren yürürlükteki sözleşmelerin yanı sıra, EFIL II ve PFPSAL III devreye girmektedir<sup>176</sup>.

2000 yılının aralık ayında faaliyete giren birinci CAS, Türkiye'nin başlıca reformlarını gerçekleştirmesi amacıyla IMF ile düzenli bir şekilde orta vadeli programın uygulanması olarak ifade edilen Yüksek Performans Senaryosunun gerçekleşmesi halinde üç yıl içinde Banka'dan Türkiye'ye 2,6 milyar USD proje kredisi ve 2,4 milyar USD yapısal uyum kredisi şeklinde toplam olarak 5 milyar USD değerinde kaynak sağlanması hedefini kapsamaktadır. Eksik Reform Senaryosunda ise beklenenlerin olumsuz bir şekilde sonuçlanmasıyla 3 yıllık sürede, yalnızca bazı

<sup>175</sup> <http://www.worldbank.org/tr/country/turkey/overview#4> (Erişim Tarihi: 02.12.2018).

<sup>176</sup> Sabrina Kayıkçı "Dünya Bankası'nın Yeni Kredi Verme Yöntemi: Ülke Destek Stratejisi ve Türkiye Uygulaması" *Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi*, Ankara, 2004, 1-10, s. 98.

yatırım projelerinin finanse edilmesi için ancak 1 milyar ABD doları tutarında kaynak transfer edilebileceği öngörülmüştür<sup>177</sup>.

Türkiye'nin stratejik hedefleri doğrultusunda hazırlanan II. CAS Programı adil bir insani ve sosyal kalkınma, sağlam bir makroekonomi yönetimi, güçlü bir çevresel yönetim ve doğal afet önleme ve cazip iş ortamı ve bilgisi şeklinde dört kalkınma konusu etrafında meydana getirilmiştir. II. CAS programının neticeleri Türkiye 2004-2007 Yılları Ülke Destek Stratejisi Tamamlama Raporu'nda tahlil edilmiştir. Ülke Destek Stratejileri Tamamlama Raporu Türkiye'ye ilişkin 2004-2007 mali yıllarını içeren ülke destek stratejisinin hangi derecede etkili olduğu değerlendirilmektedir. Raporda hedeflenen sonuçların hangi derecede gerçekleştiği tespit edilmekte ve elde edilen başlıca dersler vurgulanmaktadır<sup>178</sup>.

### **3.2.7. Dünya Bankasının Türkiye Projelerinde, Diğer Uluslararası Örgütlerle İşbirliği (2007-2010)**

Dünya Bankası açısından AB, gerek katılım süreciyle ilgili hibeler gerekse Avrupa Yatırım Bankası (AYB) sayesinde sağlanan önemli tutardaki AB mali yardımı sebebiyle, Türkiye'nin kalkınmada önemli bir ortak değerini taşımaktadır. AB'nin Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) miktarının 2007-2010 yıllarında 2,25 milyar Euro'yu (3,31 milyar ABD doları) yakalaması beklenmektedir. Dünya Bankası'nın Türkiye Ülke İşbirliği Stratejisi Raporu'nda AB'nin yaptığı yardım çerçevesinde belirtilen alanlarda Türkiye'yi destekleyeceği ifade edilmektedir. Bu alanlar; bölgesel kalkınma, kurum oluşturma ve sınır ötesi işbirliği, kırsal kalkınma ve insan kaynaklarının geliştirilmesi şeklinde sıralanabilir. AB ve Banka yardımlarının programlanması düzenli bir şekilde koordine edilerek eğitim ve yönetimi de içererek finans ve kamu sektörü reformları müşterek bir stratejik gündem çerçevesinde ele alınmaktadır. Söz konusu raporda, iki kurumun kıyaslamalı üstünlüklerini ve belli ortak finansman imkanları da dahil edilerek birbirlerini tamamlayabilecek sahaları belirlemek açısından, AYB ve hükümet ile diyalogunun sürdürülmesi önemli hale gelecektir şeklinde düşüncesini ifade ederek iş birliğinin önemi üzerinde durulmaktadır<sup>179</sup>.

---

<sup>177</sup> Mahmut Hakimoğlu, "Dış Proje Kredilerine Genel Bir Bakış ile Dış Proje Kredilerinin Bütçeleştirme Raporlama ve Muhasebeleştirme İşlemleri" Maliye Bakanlığı Devlet Muhasebe Uzmanlığı, Araştırma Raporu, Ankara, Kasım 2003, ss. 99-100.

<sup>178</sup> Türkiye Ülke Destek Stratejisi Ek 4, 2008, ss. 107-108.

<sup>179</sup> Ülke İşbirliği Stratejisi, 2008, ss. 124-125.

Dünya Bankası ve IMF arasındaki görev bölüşümüne göre, IMF yapısal reformları, Dünya Bankası ise ekonomik reformlara destek vermektedir. Gerekli görülen ekonomik reformlar Dünya Bankası aracılığıyla sektörel uyum kredileri ve yapısal uyum kredileri ile desteklenmektedir. Bu çerçevede iki kuruluş da karşılıklı olarak etkileşimde yer alan sahalarda faaliyet göstermekte, bu yönden aralarında bir bağlantı kurulmaktadır<sup>180</sup>.

### **3.2.8. Dünya Bankası'nın Mali Dönemi İçin Türkiye ile Ülke İşbirliği Stratejisi (2008-2011)**

Türkiye'nin Ülke İş birliği Stratejisi tarafından vizyon olarak 2007-2013 dönemini içeren Dokuzuncu Kalkınma Planı'ndaki kalkınma vizyonu baz alınmaktadır. Strateji belgesinde istikrarlı bir şekilde büyüyen, gelirini adil dağıtan, bilgi toplumuna dönüşen, evrensel çapta rekabet gücüne sahip, AB'ye üyelik için uyum aşamasını tamamlayan bir Türkiye şeklinde tanımlanan vizyonda Dünya Bankası'nın desteğini ve görüşünü de ifade etmektedir<sup>181</sup>.

Türkiye ile Dünya Bankası arasında gelecekteki dört yıllık dönemde 6,2 milyar ABD doları değerinde finansman tahsisine ilişkin CPS 28 Şubat 2008'de Banka İcra Direktörleri Kurulu'nca görüşme sağlanmış ve onay verilmiştir. Türkiye bu biçimde sağlanacak finansman kapsamında kalkınma politikası kredilerinin payı %50 gibi bir oranda beklenmesi ve 2007 ile 2011 mali yılları arasında Türkiye'nin Banka nazarındaki sorumluluklarını en çok 4,5 milyar dolar yükselteceği alakalı olan işbirliği strateji belgesinde ifade edilmiştir. Ülke İş birliği Stratejisi'nde Türkiye için 2007-2013 dönemini içeren Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda ifade edilen kalkınma vizyonu baz alınmıştır. Strateji belgesinde gelirini daha adil bölüşen, istikrar içinde büyüyen, evrensel çapta rekabet gücüne sahip olan, bilgi toplumuna doğru yol alan, AB'ye üye olmada uyum aşamasını bitirmiş bir Türkiye şeklinde ifade edilen vizyon Dünya Bankası'nın da bakış açısını ve desteğini göstermektedir<sup>182</sup>.

Dünya Bankası ve IMF arasındaki görev bölüşümüne göre, IMF yapısal reformları, Dünya Bankası ise ekonomik reformları desteklemektedir. Yapılması gereken ekonomik reformlar Dünya Bankası aracılığıyla sağlanan sektörel uyum kredileri ve yapısal uyum kredileriyle destek verilir. Bu çerçevede iki kuruluş da ilişki

---

<sup>180</sup> Tiftikçi, a.g.e., s. 43.

<sup>181</sup> Ülke İşbirliği Stratejisi, a.g.e., 2008, s. 110.

<sup>182</sup> Dünya Bankası Dokümanı, "Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, Uluslararası Finans Kurumu, **Çok Taraflı Yatırım Garanti Kurumu'nun T.C. ile 2008-2011 Mali Yıl Dönemi için Ülke İşbirliği Stratejisi**, Rapor No: 42026-TR, 2008, s. 110.

içerisinde olan alanlarda faaliyet gösterdiklerinden aralarında bir ilişki bağlantısı kurulmaktadır<sup>183</sup>.

### 3.3. DÜNYA BANKASI TARAFINDAN TÜRKİYE'YE VERİLEN ÜLKE DESTEK STRATEJİSİ

24 Ocak 1980'den sonra Türkiye'de gerçekleşen yapısal uyarlama reformunun ilk ayağında ekonomik liberalizasyon politikası, ikinci ayağında kamu yönetiminin reformu yönetsel ve siyasal olarak yürütülmektedir. 1980'den beri yürürlükte olan devlet reformlarının sahipleri ise; IMF, Dünya Bankası, OECD Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı gibi uluslararası örgütler ile AB ve ABD olmaktadır. Teknik içeriğinin OECD'nin katkılarıyla Dünya Bankasınca seçilen çalışmalar, IMF aracılığıyla uygulamaları, tarihi belli mali yaptırımlara bağlanıp güvence içine alınmaktadır. Ekonomik aktörlerin içerisinde, Türkiye de 1980'den sonra uygulanan reformun mimarı Dünya Bankası, 1980'den 2000 senesine kadar yapısal uyum kredisi ile müdahalede bulunmaktadır. Dünya Bankası, Türkiye ekonomisi üzerinde reform uygulamaya yeni yöntemle ve aktörlerle sürdürmektedir. Dünya Bankası, 1998 senesinden beri diğer üye ülkeler de, 2000 yılında Türkiye de Ülke Destek Stratejisi adının verildiği bir yöntemle kredilerin akışını düzenlemektedir<sup>184</sup>.

Kırsal ve bölgesel altyapı sektörünün güçlenmesi: az gelişmiş olan bölgedekiler olarak, belediyeler düşük borçlanma kapasitelerine sahip olmaktadır. Birden fazla belediye hizmetlerinde operasyonel yönetimin ve hizmetin sunumu verimsiz olarak görülmektedir. Hızlı ülke ekonomisinin büyümesi ve bölgesel nitelikte entegrasyon yoluyla altyapı hizmetinin genişletilmesi gerekmektedir. Şeffaf Kamu Özel Ortaklığı projesinin uygulanması, altyapı sektörlerine daha çok özel sektör yatırımlarının çekilmesinde yardımcı olmaktadır. Ulusal para birimlerindeki sermaye piyasası ve ekonomi aracılığın derinleşmesine destek olunmaktadır. Kısa sürelerde iyi işlemekte olan mali piyasaya rağmen, yeteri kadar finansman sağlamayan sektöre ve kullanım alanına uzun süreli finansman sağlamada aracılık eksikliği bulunmaktadır. Uzun dönemli yerli para birimlerinde finansman sağlayacak yerli yatırımcılar tabanı küçük olmakta ve sürdürülebilir kurumsal tahvil piyasalarını sektöre uğratmaktadır. Türkiye'nin ekonomisinin önemli bir yapısal zayıflığı da cari hesap açığı olmaktadır. Cari hesap açık ekonomi niteliğinin ticaret yapılabilir sektörlerin, yapısında

---

<sup>183</sup> Hatice Derya Tiftikçi, Bütçede Mali Disiplinin Sağlanması: Uluslararası Kuruluşlarla Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, İzmir, 2007, s. 123 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).

<sup>184</sup> Birgül A. Güler, *İkinci Dalga Siyasal ve Yönetsel Liberalizasyon Kamu Yönetimi Temel Kanunu*, Türkiye Yol-İş Sendikası Yayınları, Ankara, 2003, s. 10.

rekabetçilik seviyesinden kaynaklanmaktadır. Tekrar ihraç edilmiş ithalatın büyük bir oranı ve enerjinin ithalatlarına bağımlılık durumu, rekabetçilik anlayışı ve enerji verimliliğinin artışı ekonominin tüm sektörlerinde zorlu bir duruma getirmektedir<sup>185</sup>.

### 3.4. DÜNYA BANKASININ TÜRKİYE İLE İŞBİRLİĞİ

Türkiye devleti, Dünya Bankası'na 1947'de üye olmuş ve 2000 yılı itibariyle de 159 kredinin anlaşmasını yapmış ve 4,222 milyar tutarında 14 kredinin anlaşmasının devam ettiği bilinmektedir. 2005 senesiyle birlikte Türkiye, Dünya Bankası'ndan kredi almakta olan ülkeler içinde 3. sırada yer almaktadır. 30 Haziran 2006 tarihi itibariyle Türkiye'nin Dünya Bankası'na borcu 6,232 milyar dolar olurken, 193 milyar dolarlık dış borçlar payı yüksek olmamaktadır. Türkiye, Dünya Bankası ilişkilerini gayet iyi ilerletmekte ve borçlarını düzenli biçimde ödemektedir. Dünya Bankası'na düzenli borç ödeyerek hatta kaynak aktarmakta olan bir konumda görülmektedir. Bankanın ülkemiz için tekrar yapılandırılması süresinde büyük katkıları sayılmaktadır. Dünya Bankası'nın tüm bu koşulları Türkiye'yi de etkilemektedir. Özellikle son yıllarda finansal durumu gittikçe büyüyen Türkiye uluslararası kuruluşların ekonomik açıdan ihmal edemeyecekleri bir büyüklüğe sahip olmaktadır. Ekonomik bazı koşulların Türkiye lehine çevrilmesi için fırsat olarak ortaya çıkmaktadır. Dünya Bankası'nın Türkiye'ye gösterdiği önem dönem dönem yetkililerce dile getirilmektedir<sup>186</sup>.

#### 3.4.1. Türkiye ve Dünya Bankası İşbirliğinde Ülke Programının Görünümü

Türkiye'nin 2000 senesinden beri kaydettiği performansın etkileyici olması görülmektedir. Türkiye'nin etkileyici performansının merkezi, istihdamın ve gelirin artmasını sağlamakta olan ve Türkiye'yi bir üst-orta gelirli olan ülkelerin seviyesine çıkaran mali istikrar ve makroekonomik yatmaktadır. 2002 ile 2015 senelerinde yoksulluk seviyesi ülke yarısından daha aşağıya düşmüş, aşırı yoksulluk oranları daha hızlı düşüş göstermiştir. Türkiye aynı dönem içinde çarpıcı biçimde şehirleşmiş, dış ticareti ve finansı gelişmiş, kanunlarını ve yönetmeliğini Avrupa Birliği'nin standartlarına uyumlamış ve kamu hizmetine erişim büyük oranda artmıştır. 2008 ve 2009 küresel krizlerinin etkisinden de hızlı bir şekilde toparlanmıştır. 2018 yılında ve orta vadede öngörülen yüzde 4,7'lük kalkınma oranı dikkate alındığında Türkiye'nin kalkınma beklentileri makul derecelerde sağlam olmakla birlikte, yüksek gelirli ülkelerin statüsüne çıkma sürecinde birtakım zorluklar yaşamaktadır. Belli olmayan büyüme görüntüsü de Türkiye'nin makroekonomik başarısını test etmektedir. Yurt

<sup>185</sup> Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası Belgesi, *Türkiye Stratejisi*, 17 Nisan 2012, 1-50, s. 16.

<sup>186</sup> Safiye Kaya, "Dünya Bankası ve Türkiye", *Sayıştay Dergisi*, 2006, Sayı: 46-47, 3-42, s. 4.

içinde gelişen zorluklar ve kötü bir hal alan jeopolitik ortamın ihracatı, yatırımların ve kalkınmayı olumsuz etkilemektedir. 2016 ve 2017 döneminde üç milyondan daha çok Suriyeli sığınmacının ülkemize girmesi ile özellikle en çok sığınmacının hayatını devam ettirdiği kent merkezinde yeni sosyal ihtiyaçlar, ekonomik ve siyasi talepler doğmaktadır<sup>187</sup>.

Türkiye ve Dünya Bankası grubunun arasında iş birliğinin ana sınırları 2018-2021 MY dönemini içine alan ve Dünya Bankası'nın teknik açıdan ve finansal anlamda çalışma sahalarını belirleyen Ülke İş birliği Çerçevesinde belirlenmektedir. Ülke İş birliği Çerçevesi, programların değişmekte olan ülke şartlarına ve kalkınma önceliğine karşılık verebilmesi için uyarlanmasına olanak tanıyan bir kolaylık barındırmaktadır. Ülke İş birliği Çerçevesi, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, Uluslararası Finans Kurumu ve Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı'nın güçlü taraflarına dayalı gelişen farklı araçlar önermektedir. Dünya Bankası'nın yatırımlarının portföyü ve beklemekte olan projelerinin stoku çeşitli iş sektörlerini desteklemektedir. Enerji, finansal ve özel sektörün geliştirilmesinde, kentlerin gelişimi, ulaştırma ağı, sosyal koruma, çalışan piyasasını geliştirme ve sağlık devam etmekte olan ve planlanmış programları bulunmaktadır. 2018-21 MY dönemlerine ilişkin Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası finansmanları 5 ila 7,5 milyar ABD doları aralığında öngörülmektedir. Uluslararası Finans Kurumu'nun kendi hesabı adına yerine getireceği yatırım programlarının senelik 600 ila 800 milyon ABD doları aralığında olması beklenmektedir<sup>188</sup>.

### **3.4.2. Türkiye ve Dünya Bankası İşbirliği Stratejisi**

Ülke İş birliği Stratejisi 2008-11 MY dönemi kapsamında, KOBİ ve ihracatçılar için oluşturulan özel sektörlerin finansmanı 1,85 milyar ABD dolarına ulaşmaktadır. Yeni CPS KOBİ ve ihracatçılar kredilerinin sınırlarını içermeye devam etmektedir. Dünya Bankası, KOBİ'lerin büyümesinde engellerin belirlendiği çalışmalar ile yatırımların içeriğinin değerlendirildiği ve özel sektörlerde Ar-Ge ve yenilikçiliğin teşvik edilmesine yönelmektedir. Bilgi kavramına dayalı şirketin kurulmasının teşvikine, kamu sektörünün Ar-Ge çalışmalarında ticarileşmenin ve teknoloji kabul anlayışına yönelik politikanın incelendiği çalışmalar yapmıştır. 1956 senesinden beri Uluslararası Finans Kurumu'na üye olan Türkiye kurumun ikinci sıradaki en büyük müşterisi olmaktadır. Uluslararası Finans Kurumu'nun Türkiye'de yaptığı çalışmaları, Dünya

---

<sup>187</sup> Türkiye Dünya Bankası Ülke Görünümü, Nisan 2018, Aylık Rapor, s. 1

<sup>188</sup> Türkiye Dünya Bankası Ülke Görünümü, Ekim 2018, Aylık Rapor s. 2.



Bankası ve Uluslararası Finans Kurumu Ülke İşbirliği Stratejisinin bir bölümünü oluşturmaktadır. 2008 ile 2011 senelerinde, Uluslararası Finans Kurumu Türkiye'deki 47 projenin hepsine 3,7 milyar dolar yatırım yapmış ve 2 milyar dolarlık kısmı Uluslararası Finans Kurumu'nun hesabına oluşturduğu yatırımdan oluşmaktadır. Uluslararası Finans Kurumu neredeyse 1,7 milyar dolar miktarında kaynağı harekete geçirmeyi başarmaktadır. 2010 senesinde Uluslararası Finans Kurumu ve ilk Operasyon Merkezi olarak İstanbul Ofisini açmıştır. Bugün İstanbul Ofisi Washington D.C. dışında en büyük ofis olmaktadır. İstanbul Ofisi yaklaşık 200 kişilik çalışanı ile Avrupa'da, Orta Asya'da ve Kuzey Afrika'da 52 ülkeye hizmet sunmaktadır<sup>189</sup>.

2008-11 MY CPS dönemlerinde, Türkiye küresel boyutlu ekonomik krizin sonuçlarını başarıyla atlatırken önemli büyüme neticeleri elde etmiştir. Dünya Bankası bu konumda Türkiye için bir katalizör rolünü oynamıştır. Türkiye'nin genel ekonomik performansının güçlenmesinin temelinde sağlam hükümet anlayışının politikaları yatmaktadır. Dünya Bankası içerisinde iş birliği ile hayata geçen politikaların, programların ve projelerin, somut anlamda büyüme sonuçları meydana çıkmıştır. Somut kalkınmaya örnek olarak, 2002 ile 2010 senelerinde elektriğin iletimindeki kapasite ve puan kapasitesi yüzde 60 artış göstermiştir. Sağlık sektörünün kapsam ve verimlilik oranının büyümesi ülkede sağlığı geliştirmekte ve uluslararası takdiri toplamaktadır. İstanbul Valiliği'nin depreme karşı şehrin dayanıklılığının artış göstermesi ve afetlerde müdahale ve hazırlık kapasitesi aşamasının artırılmasında kaydettiği gelişim uluslararası sahada örnek olarak gösterilmektedir. CPS'in birden fazla kilometre taşı başarıyla gerçekleşmiş veya kısmen başarılıdır. CPS'nin önceki döneminde, Türkiye'nin; IBRD, IFC ve MIGA ile işbirliği içinde olduğu stratejik odakla birlikte, küresel çaptaki krizde Dünya Bankası'nın arttırdığı finansal katkılar ve bilgi hizmeti ile birlikte büyüklüğü, değeri ve gücü artmaktadır<sup>190</sup>.

### 3.5. DÜNYA BANKASI'NIN TÜRKİYE'YE YÖNELİK PROJELERİ

Dünya Bankası ve Türkiye, hazırlanan Dünya Bankası Ülke İş birliği Çerçevesi'nde esas hatları belirlenen güçlü bir iş birliğine sahip olmaktadır. Ülke İş birliği, Türkiye Devleti'nin 11. Ulusal Kalkınma Planı ve Dünya Bankası'nın 2016 mali yılı tamamlandığında Sistemik Ülke Değerlendirmesinde öne çıkan büyüme öncelikleri ile de uyumlu görülmektedir. Sistemik Ülke Değerlendirmesi, Türkiye'de

<sup>189</sup> Dünya Bankası, *Dünya Bankası Grubu-Türkiye İşbirliği: Ülke Programının Görünümü*, 2013, 1-44, s. 5.

<sup>190</sup> Türkiye Cumhuriyeti'ne Yönelik Dünya Bankası Ülke İşbirliği Stratejisi, 2012-2015, *IV. Türkiye-Dünya Bankası Grubu İşbirliği*, 1-85, s. 18.

yoksulluk oranının azaltması ve kalkınmayı sürdürülür duruma getirmenin temel zorluklarını açıklamaktadır. Ülke İş birliği Çerçevesi, Dünya Bankası'nın 2017-21 MY dönemi stratejisini belirlemekte, teknik ve finansman açıdan Dünya Bankası ortak çalışma yapacağı temel alanları belirlemektedir. Başlıca ortak çalışma yapılacak alanlar Ülke İş birliği Çerçevesi, IBRD, Uluslararası Finans Kurumu ve MIGA'nın güçlü taraflarına dayalı farklı araç önermektedir. Dünya Bankası'nın yatırımlarının portföyü ve beklemekte olan projelerin stoku farklı sektörleri desteklemektedir. Dünya Bankası gibi uluslararası kredi ve fon sağlayan kuruluşlar Türkiye'de birden fazla projenin destekçisi olmaktadır. Kredi sağladığı projeler çeşitlilik göstermekle birlikte en önemli projelerden biri TANAP olmaktadır. Uluslararası Finans Kurumu'nun kendi hesabı adına yerine getireceği yatırımların programının senelik 600 ila 800 milyon ABD doları dolayında gerçekleşmesi beklenmektedir. 2016 aralıkta Dünya Bankası'nın İcra Direktörleri Kurulu Türkiye Devleti topraklarını baştan başa geçen 1.850 km uzunluğundaki TANAP boru hattının inşasına yönelik olarak Türkiye ve Azerbaycan için 400'er milyon dolar krediyi onaylamıştır. Projenin uygulaması ülkeler arasında enerji aktarımı için devam etmekte ve önemli bir ilerleme kaydedilmiştir<sup>191</sup>.

### 3.5.1. Dünya Bankası Tarafından Verilen Kredi ve Fonların Etkisi

Dünya Bankası tarafından verilen proje ve uyarlanma kredilerinin kullanımının denetlenmesi, verilen kredilerin kalkınmaya yüksek katkı sağlayacak biçimde harcanmasını temin etmek açısından önemli olmaktadır. Verilen kredilerin harcanma denetiminin yapılması, Dünya Bankası için de önem taşımaktadır. Dünya Bankası, kurumsal ve teorik iş birliği içinde bir denetim sistemini hesaplamış ve uygulamaya koymuştur. Denetim sisteminin incelenmesi Dünya Bankası'nı da tanımak açısından ve aynı kredilerin anlaşmasının uygulanmasına yönelik olmaktadır. Ülke yararının perspektifi ile uygulanacak diğer bir denetimin şekil alması için önemli ipuçları sağlamaktadır. Türkiye'de, Dünya Bankası'ndan alınan kredilerin denetiminin sağlanması için nasıl bir sistemin hesaplandığının ve bu sistemin nasıl işletildiğinin araştırılması, sistemin incelenmesi ve iyileştirilmesi büyük önem taşımaktadır<sup>192</sup>.

Dünya Bankası dokümanlarında, büyümenin finansını sağlamanın yanı sıra güçlü bir mali işletme olduğunu belirtmektedir. Dünya Bankası'nın ikili işlevini sağlam finansal kaynaklara sahip olmasını gerektirmektedir. Finansal kaynakları tehlikeye koyacak uygulamalara karşı önlemler geliştirilmiştir. Ülkelerden biri devalüasyon

<sup>191</sup> Türkiye'de Dünya Bankası, *Ülke Görünümü*, Eylül 2017, Aylık Rapor s. 2.

<sup>192</sup> Safiye Kaya, "Dünya Bankası ve Dünya Bankası Kredilerinin Denetimi", *Sayıştay Dergisi*, 2003, Sayı: 46-47, 1-122, s. 2.

yapabilirse, bu ülkenin sermaye içine katılım oranında meydana gelen düşüş ile ödeyeceği borç oluşan azalma nedeniyle çıkan kayıpları, kendi milli para birimi ile karşılamak zorundadır. İşletmenin sermaye miktarı önemli olmakta, kendi mevzuatına uygun olarak Dünya Bankası sermayesinin, rezervinin ve gelir fazlasının toplamı, açacağı kredinin hatlarını da işaret etmektedir. Dünya Bankası, kredi sağlarken çoğu zaman sermayenin kaynağına başvurmamaktadır. Üye konumundaki ülkelere taahhüt edilen sermaye payının ödemesinde tanınan kolaylıktan da çıkarmak mümkün olmaktadır. Üye ülkenin taahhüt edilen sermaye paylarının %5'inden daha azının ödenmiş durumda olduğu bilinmektedir. Dünya Bankası'nın kredileri için ana finansman kaynağının, mali piyasaya yaptığı borçlanmalar oluşturmaktadır. Temel amacı dünyada yoksulluk oranının yok edilmesi olan Dünya Bankası'nın, yaptığı politikalar aracılığıyla yoksulluğu ne kadar azalttığı hususunda farklı değerlendirme bulunmaktadır. Yatırımlara sağlanan yardımlar ile yoksulluğun giderek azaltılmadığı, teknoloji gelişim açığının kapatılmadığı, eğitimin ve beşeri sermayelerin birikimi için sağlanan kaynağın kalkınma ve yoksullukla savaşmada istenilen neticelere ulaşamadığı vurgulanmaktadır<sup>193</sup>.

### 3.5.2. Dünya Bankası'nın Yapısal Uyum Programlarının Etkisi

Yapısal uyum sağlama programı sonucu çıkan rekabetin ve rekabet edebilmek adına, uygulanmakta olan politikalar uzun süreli sorunları meydana çıkarmaktadır. Uzun süreli sorunlar ise, birikim yapılması, dağıtımın ve verimliliğin değişimi yani ekonominin kalkınma görevlerini belirlemektedir. Büyümek, ekonomik kalkınmak, ekonomik rekabet edebilmek için uygulanan politikalar, birikimde yüksek tasarrufun ve yatırımın yanında beşerî sermayenin birikiminin de artışına katkıda bulunmaktadır. Kaynakların eşit dağıtımı, işgücü piyasalarında beşerî sermayelerin etkin kullanımına ve yatırımların getirisine bağlı olmaktadır. Yakalama; verimlilik esaslı gerçekleşmeli ve hızlıca teknolojik dönüşüme eşlik etmektedir. Uyum sürecinin hızla gelişen çıktıları; ihracatın artışı, demografik dönüşüm, teknolojinin değişimi ve endüstrileşmeyi içine alan yüksek oranlı ve sürekli büyüme olmaktadır. Ülke içinde azalan yoksulluk ve büyüyen sosyal göstergenin ifade ettiği gelirin dağılımında eşitlik olabilecektir. Türkiye ekonomisinde oluşan borç yönetiminin önceliği ve finans piyasasının dışa açıklığının makro ekonomide yönetimlerin büyümeye odaklanma serbestliğini azalmaktadır.

---

<sup>193</sup> Rıdvan Karluk, *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998, ss. 49-50.

Yapısal uyum sürecinden beklenen kaynakların dağıtımında ve üretiminde etkinliğe ulaşamamıştır<sup>194</sup>.

IMF destekli olarak 24 Ocak Kararları ile başlayan yapısal uyum sürecinin, ekonomik gelişimin tümüne yönelik makro düzenleme şartıyla verilen kredileri, her sektörün işleyişini dönüştürmeyi amaçlayan sektörel krediler ile sürdürmektedir. Kredilerin getirdiği önemli düzenleme; ülke ihracatının geliştirilmesi, enerji sistemlerinde özelleştirme, kamusal yatırım içinde KİT yatırımının azaltılması olmaktadır. Uyum kredileri, ülke içinde altyapı projelerine önem verilmesi, finans sermayelerinin altyapısını hazırlaması, para ve sermaye piyasasının işletilmesi, tarımsal alanda gübreler, tohumlar, ilaçlar, makineleşme girdilerinde devletin tekelinin yıkılması gibi noktalar sayılabilir. Uygulanacak olan istikrarın ve iktisadın politikalarının makro seviyede zemin hazır duruma getirilmiştir. 1985 senesinden itibaren tarımın, finansın ve enerjinin sektörel uyum kredileri imzalanmıştır. Enerjinin ve telekomünikasyon altyapı sektörlerinin deregule edilmesinden, özelleştirme, mali kesim ve kamu sektörüne tümden reform gerçekleşmesi, bankacılığın tekrar yapılandırılması gibi sorunlar öne çıkmaktadır<sup>195</sup>.

## **3.6. DÜNYA BANKASI'NIN YOKSULLUK VE AÇLIKLA MÜCADELEDEKİ ROLÜ, ETKİSİ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

### **3.6.1. Dünya Bankası Kredileri ve Yoksullukla Mücadeledeki Rolü**

#### **3.6.1.1. Dünya Bankası Kredilerinin Amacı**

Dünya Bankası'nın başlıca amaç olarak yoksulluğu ortadan kaldırmaktır. Fakat Banka'nın takip ettiği politikaların yoksulluğu ne derecede azalttığıyla alakalı çok farklılık arz eden değerlendirmeler bulunmaktadır. Bilhassa yatırımlar için verilen yardımların yoksulluğu gidermediği, teknoloji açığının yok edilemediği, beşeri ve eğitim sermaye birikimi için adanan kaynakların büyümede olduğu gibi yoksullukta da verilen mücadele için tutarlı sonuçlar vermediği pek çok araştırmacı tarafından ifade edilmektedir. Dünya Bankası'nın genelde hızlı nüfus artışının yaşanması ve hükümetin bunu kontrol altına almak için gereken oranda fon ayırmamasını başarısızlığın başlıca sebebi olarak görme eğiliminde olduğu görülmektedir.<sup>196</sup>

<sup>194</sup> Arslan Yiğidim, *Büyüme Politikaları: Türkiye Ekonomisi Açısından Bir Değerlendirme*, Discussion Paper, Turkish Economic Association, Ankara, 2012, Sayı: 74, 1-11, s. 10.

<sup>195</sup> Serije Sezen, *Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama*, TODAİE Yayınları, 1999, ss. 250-251.

<sup>196</sup> William, Easterly, *The Effect of IMF and World Bank Programmes on Poverty*, World Bank, December 2000, 1-31.s. 161.

İkinci Dünya Savaşından hemen sonra Dünya Bankası kurulmuştur. Dünya Bankası Birleşmiş Milletlerin önemli kuruluşları arasında olup, henüz gelişmemiş ülkelerin dünya ekonomisine bütünleşmesi için kredi sunan uluslararası bir kuruluş olmaktadır. İlk olarak 1944 tarihinde Bretton Woods adlı konferansta İkinci dünya Savaşından sonra Avrupa ülkelerinin tekrardan toparlanması ve büyümesi için “Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası” adı altında kurulmaktadır. İlk kuruluş amacını ilk adından da anlamak mümkündür. Kuruluşun zaman içinde göstermiş olduğu başarısıyla birlikte alanı genişletilmiş ve adına dünya Bankası denilmektedir<sup>197</sup>. İkinci Dünya savaşından sonra Dünya Bankası, ekonomik açıdan çöküş yaşayan Avrupa devletlerinin Birleşmiş Milletler çerçevesinde kurduğu bir yapı olmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yönden gelişmelerine yardımcı olmak Dünya Bankasının başlıca görevlerinden birisidir. Dünya Bankasının asıl amacı; halkın yoksulluk seviyesini azaltıp refah düzeyinin yükseltilmesine yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi için henüz gelişmemiş ülkelere mal yardımında bulunmaktır. Yapılan yatırımlar okulların, enerji müesseselerin, yolların, altyapının oluşturulması yönündedir ve ayrıca hamile kadınların ve çocukların gıdalarının temin edilmesi, tarımın geliştirilmesi projelerinin desteklenmesi şeklinde yapılmaktadır. Tüm bu yatırımlar ise müesseselerinin verimliliğinin geliştirilmesi, üye ülkelerin ekonomisinin geliştirilmesi ve bunların pazarın isteklerine yönelik olmadı yönündedir. Dünya Bankası bunlardan başka “teknik yardım” ve uzmanlık alanlarında da yardımda bulunmaktadır. Yapılan tüm bu yardımlar üye ülkelere ekonominin tüm sektörlerin üretiminin arttırılmasına ve ülke ekonomilerin büyümesine faydalı olmaktadır<sup>198</sup>.

### 3.6.1.2. Dünya Bankası Kredilerinin Avantajları

Yatırım projelerinin finanse edilmesinde Dünya Bankası'nın borçlu olan ülkelere verdiği bazı fırsatlar şu şekilde sıralanabilir<sup>199</sup>:

1. Banka'nın projeleri finanse etmek için tahsis ettiği kaynaklar diğer kreditelere göre daha çoktur. Bu sebeple çok büyük kaynağa gereksinim duyan projelere finansman sağlamada Dünya Bankası'nın önemli bir işlevi bulunmaktadır.

<sup>197</sup> Dünya Bankası, 2017, <https://www.yurtdisiforex.co/sozluk/dunya-bankasi/> (Erişim Tarihi: 10.05.2018).

<sup>198</sup> Halil Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat*, İstanbul, Geliştirilmiş 11. Baskı, 1994, s. 6.

<sup>199</sup> Ekrem Candan, “Dünya Bankası Kredilerine İlişkin Genel Esaslar, Proje Kredilerinin Özellikleri, Avantaj ve Dezavantajları”, *Sayıştay Dergisi*, 2005, Sayı: 58, 41-65, s. 72.

2. Banka farklı yardım kuruluşlarının projeye dahil edilmesinde yön verici bir etki yapmaktadır. Dünya Bankası'nın finansmanı olduğu projelere yardım kuruluşları daha kolay bir şekilde dahil edilebilmekte ve destek verebilmektedir.

3. Kuruluş amacı gereği Banka, gelişmekte olan ülkelere kaynak tahsis etmede ticari kreditelere oranla daha çok isteklidir. Banka bu ülkelerde proje gerçekleştirmede daha fazla tecrübeye ve hükümetler ile daha yakın ilişki içerisinde bulunmaktadır.

4. Dünya Bankası daha ideal faiz oranı ve geri ödemede uygun süre sağlamaktadır.

Uluslararası mali kuruluşlardan elde edilen kredilerin tek yararı düşük faiz oranlı, uzun vadeli ve belli bir süre içinde geri ödemesiz dış kaynak sağlanması değildir. Uluslararası mali kuruluşlar nezdinde imzalanan kredi sözleşmeleri uluslararası sermaye piyasalarında bulunan diğer faktörlere de etki etmektedir. Sözleşmenin imzalanması, ülkeye sermaye akımlarının yaşanmasını ifade etmektedir. Yapılan sözleşme borç verenler için sözleşme yapan ülkenin borç verilebilir bir ülke konumunda olduğu anlaşılmaktadır. Uluslararası mali kuruluşların gerçekleştirdikleri sözleşme ve verdikleri kredilerle ülkelerin kredibilitesini tespit etmiş olmaktadır. Doğal olan bu durum, uluslararası mali kuruluşları güçlendirmekte, borçlu olan ülkelerin yatırım projelerinin seçilmesinde karar verici bir konuma yerleştirmekte, ülke ekonomilerine yön vermekte ve ülkelerin bu kuruluşlardan borç almalarını bazı hallerde zorunluluk getirmektedir<sup>200</sup>.

### **3.6.1.3. Dünya Bankası Kredilerinin Dezavantajları**

Dünya Bankası'nın sunduğu proje kredilerinin birkaç dezavantajı bulunmaktadır. Dezavantajlar şu şekilde sıralanabilir<sup>201</sup>:

1. Proje seçmede Banka uzmanları görev aldıklarından dolayı bazı hallerde ülke gerçekleri ve ihtiyaçları bakımından uyumsuz yatırımlara finansman sağlanması, böylelikle gelişmekte olan ülkelerde kıt kaynaklar heba edilmektedir.

2. Kredi vermek şartıyla destek verilecek sektörlerin Banka politikaları kapsamında Banka tarafından tespit edilmesi. Böylece milli ekonomilerin Banka tarafından yönlendirilmektedir.

3. Kredi sistemlerinin tam olarak anlaşılabilmesi, kredinin faiz maliyetinin net bir şekilde hesaplanabilmesi,

4. Kur farklarından dolayı öngörülemez ek yükümlülüklerin ortaya çıkması,

---

<sup>200</sup> Hasan Aykın, Türkiye'nin Dış Borçları (1960-1994), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Sivas 1996, s. 55 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).

<sup>201</sup> Candan, a.g.e., s. 73.

5. Faiz dışındaki maliyetlerin yüksek olması. Banka tarafından uygulanan faiz oranları hariç, taahhüt komisyonun alınması.

6. Banka'nın proje çerçevesinde değerlendirdiği çeşitli harcama kalemlerinin yüksek olması olmaktadır. Danışmanlara verilen ücretler bu duruma örnek olarak verilebilir.

#### **3.6.1.4. Dünya Bankasının Kredi Politikası**

Proje kredisi, projelerin hayata geçirilebilmesi için dış kaynaklardan finansmanın sağlandığı kredileri ifade etmektedir. Bu tarz krediler belli başlı projeler için verilen bağlı krediler olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere Dünya Bankası ülkenin kalkınması adına önemli görülen projelerine finansman aracılığı yapmaktadır. Bankanın verdiği krediler kapsamında proje kredileri önemli bir konuma sahiptir. 1970'lerden itibaren kredi politikasında uyum kredilerinin önemi artmakla beraber, proje kredileri özellikleri itibariyle hala kıymeti bulunmaktadır. Dünya Bankası tarafından proje kredilerinin nitelikleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır<sup>202</sup>:

1. Dünya Bankası proje kredilerini geliştirmekte olan ülkelere vermektedir. Bunun sebebi Banka'nın sermaye piyasalarından kolay bir şekilde kredi sağlama imkanı bulunan gelişmiş ülkelere vermemesinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden, Banka'nın proje kredilerini geliştirmekte olan ülkelere ve Dünya Bankası haricinde proje finansmanı için uygun koşullarla kredi sağlama imkanı olmayan ülkelere ilişkindir.

2. Proje kredileri, ülke kredisi şeklinde üye olan ülke hükümetlerine veya ülkenin garanti vermesi koşuluyla diğer kamu kurum ya da kuruluşlarına verilmektedir. IBRA'nin Kuruluş Antlaşması'na göre Banka'nın muhatap aldığı Hazine ya da Merkez Bankası gibi ülkelerde mali konularda yetkiyi elinde bulunduran resmi kurumlardır.

3. Banka'nın sağlamış olduğu proje kredileri kalkınmaya ilişkin olarak, refahı ve yaşam standartlarını arttırmaya yöneliktir. Ekonomik kalkınmada ülke ekonomilerinin üst mevkiilerde bulunan, kalkınma yönünden önemli görülen projelere finansman sağlanmaktadır.

4. Proje kredileriyle genellikle, tarım, enerji, altyapı, ulaştırma, çevre, sanayi, eğitim, sağlık gibi sektörlere destek vermektedir.

Dünya Bankası uyum kredileri (proje dışı krediler ya da program kredisi), proje kredileri ve karma krediler şeklinde krediler sunmaktadır. Kuruluşundan başlayıp 70'li yıllara kadarki süreçte Banka proje kredileri aracılığıyla finansman yöntemini kabullenmiş ve büyük oranda proje kredisi sunmuştur. Daha sonraki süreçlerde proje kredileriyle belirli bir projenin finansmanı yerine, üyeliği bulunan ülke ekonomisinin

---

<sup>202</sup> Ekrem, a.g.e., ss. 53-54.

tamamına ya da belirli sektörlerine ilişkin olarak uyum kredilerini vermeye başlamıştır. Bununla beraber uyum kredileri ile bazı ortak özelliklere sahip karma kredileri de vermektedir<sup>203</sup>.

### 3.6.1.5. Dünya Bankası Kredilerinin Geri Ödemesi ve Borç Servisi

Dünya Bankası'ndan 1950 ile 2008 yılları arasında bir kısmı uyum (program) bir kısmı yatırım (proje) kredisi adı altında toplamda 26,8 milyar dolar kaynak temin edilmiştir. Temin edilen kaynakların 3,7 milyar dolar olan kısmı farklı sebeplerden ötürü iptal edilmesiyle net finansman tutarının yaklaşık olarak 23,2 milyar dolar oranında ortaya çıkmıştır. Finanse edilen tutarın yaklaşık 20 milyar ABD doları olan kısım Şubat 2008'in sonundan itibaren kullanılırken, 3,37 milyar ABD doları olan kısım ise takip eden dönemlerde kullanılması planlanmıştır. Türkiye'nin Dünya Bankası'na gerçekleştirdiği geri ödemeler 12,61 milyar ABD doları tutarında olmaktadır<sup>204</sup>.

Kredilerin geri ödenmesinde iki farklı metot uygulanmaktadır. Bu metotlardan hangisinin uygulanacağı seçim şansının borçlu olana bırakıldığı bu metotlardan<sup>205</sup>;

1. Eşit miktarlı ödeme metodunda; geri ödeme miktarı, alınan toplam kredi ödemesiz dönem haricinde kalan yıl sayısına bölünmesiyle, bütün yıllar için eşit oranda,

2. Artan miktarlı ödeme metodunda ise geri ödeme miktarı, toplam kredi tutarı, ödemesiz dönem haricinde kalan yıllara, düşük tutardan başlayarak, gittikçe artan tutarda devam edilmesiyle yayılarak hesaplanmaktadır.

Dünya Bankası, kredilerin geri ödenmelerindeki süre belirlemeleri açısından, kredi imkanı sunduğu az gelişmiş ülkeleri, kişi başına düşen GSMH'yi baz alarak üç kategoriye ayırmıştır. Bu ayırım kapsamında kredilere<sup>206</sup>;

1. Gelir düzeyi en yüksek olan ülkeler kategorisi için 15 yıl vade ve 3 yıl ödemesiz dönem.

2. Gelir düzeyi orta derecede olan ülkeler kategorisi için 17 yıl vade ve 3 yıl ödemesiz dönem.

3. Gelir düzeyi düşük olan ülkeler kategorisi için 20 yıl vade ve 5 yıl ödemesiz dönem şeklinde uygulanmaktadır.

---

<sup>203</sup> Candan, a.g.e., s. 50.

<sup>204</sup> Ergül Halisçelik, Dünya Bankası'nın Yapısı Faaliyetleri ve Türkiye'de Finansmanı Dünya Bankasınca Sağlanan Kredilerin ve Etkilerinin Değerlendirilmesi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Adana, 2008, s. 118 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).

<sup>205</sup> Safiye Kaya, "Dünya Bankası ve Türkiye", *Sayıştay Dergisi*, 2002, Cilt: 46, Sayı: 47, 3-42, s. 54.

<sup>206</sup> Kaya, a.g.e., s. 49.



Dünya Bankası'ndan 1950 ile 2008 yılları arasında bir kısmı uyum (program) bir kısmı yatırım (proje) kredisi çerçevesinde toplamda 26,8 milyar dolar kaynak temin edilmiştir. Sağlanan kaynakların 3,7 milyar dolar olan kısmı farklı sebepler yüzünden iptal edilmesiyle net finansman miktarının yaklaşık olarak 23,2 milyar dolar oranında meydana gelmiştir. Finanse edilen tutarın yaklaşık 20 milyar ABD doları olan kısım Şubat 2008'in sonundan itibaren kullanılırken, 3,37 milyar ABD doları olan kısım ise takip eden dönemlerde kullanılması planlanmıştır. Türkiye'nin Dünya Bankası'na gerçekleştirdiği geri ödemeler 12,61 milyar ABD doları değerinde olmaktadır<sup>207</sup>.

### 3.6.1.6. Yapısal Uyum Programları ve Yoksulluğa Etkisi

Dünya Bankası başlangıcından beri tüm kredi antlaşmalarında koşullu prensibini uygulamaktadır. Bu sebeple desteklediği projenin yürütüldüğü sektörün kurumsal açıdan yeniden yapılanmasını istemektedir. 1979 yılında yürürlüğe giren yapısal uyum kredileri yalnızca IMF ile anlaşan ülkelere sunulmakta ve karşılık olarak da ülkeden ekonominin yapısal dönüşümünü talep etmektedir. Yapısal uyum programları ekonomik büyümenin önünde engel teşkil eden faktörleri yok etmek adına uygulamaya konmaktadır. Ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyen faktörler fiyat, düşük kur, kredi kontrolleri ve faiz, ithalat kısıtlamaları, yüksek gümrük vergileri, sübvansiyonlar ve aşırı yüksek vergiler olarak sıralanmaktadır<sup>208</sup>. Desteklediği projelerin sektörlerinde yenilenmeyi amaçlayan yapısal uyum kredileri, IMF ile anlaşan ülkelerin ekonomik yapılarında büyümeye engelleyen faktörlerin kaldırılması istenmektedir.

Dünya Bankası Yapısal Uyum Kredi Anlaşmaları kapsamında kredi açtığı ülkelerin performansı ve ekonomik şartları, başka bir deyişle makroekonomik politikalarıyla daha çok ilgilenmektedir. Kredi şartlı olarak dilimler şeklinde verilmektedir. Bu sebeple şart olarak koşulan politikanın yürütülememesi durumunda kredinin kullanılması da olası olmamaktadır. Kredi verilen ülkelerin ekonomik yönden zayıf oldukları göz önüne alındığında uyum kredisinin koşullarına itirazda bulunmaları olası görünmemektedir. Yapısal uyum kredilerinin ödemeler dengesi ekonomideki yapısal değişikliklerle güçlü hale getirilene kadar ülkeleri ilgilendirecek şekilde düzenlendiği sıkça dile getirilmektedir<sup>209</sup>.

---

<sup>207</sup> Halışçelik, a.g.e., s. 118.

<sup>208</sup> Sinan Sönmez, *Dünya Ekonomisinde Dönüşüm*, 2. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, ss. 54-55.

<sup>209</sup> Micheal Hodd, "Africa, The IMF and The World Bank", *African Affairs*, 1987, Volume: 86, No: 344, 331-342, s. 327.

Dünya Bankası ve IMF aracılığıyla gelişmekte olan ülkelere dış borçlarının tekrar görüşülmesinin şartı olarak arz edilen makroekonomik programların yüz milyonlarca insanın yoksul duruma düşmesine sebep olduğu ve yapısal uyum programları çoğunlukla milli paranın istikrarsızlaşmasına ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinin batmasına neden olduğu iddia edilmektedir. Bu görüş Uluslararası Finans Kuruluşlarını yoksulluğun evrenselleşmesine neden olmakla suçlanmaktadır<sup>210</sup>.

Dünya Bankası yapısal uyum politikaları aracılığıyla ekonomik büyümenin gerçekleşeceğini ve kişi başına düşen milli gelirin artacağını iddia etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde nüfusun büyük çoğunluğunun geçindiği tarım sektöründeki büyümenin yoksulluğu düşüreceği ifade edilmektedir. Diğer taraftan uyum politikalarının yürütüldüğü ülkelerde büyümenin hiç gerçekleşmediği ya da çok az yaşandığı görülmektedir. Latin Amerika ülkeleri için gerçekleştirilen bir araştırma verilerine göre yapısal uyum kredilerini kullanmayan ülkelerin kullanan ülkelere göre daha hızlı büyüme performansı gösterdiğini, ayrıca kredi alanların almayanlara nazaran daha kötü büyüme performansı sergilediklerini ortaya koymuştur<sup>211</sup>. Dünya Bankası'nın çeşitli şartlarla sağladığı uyum kredilerinin büyümeyi sağlamanın aksine, kredi alan ülkeleri gelişmiş ülkelere bağımlı kılarak büyüme hızlarını düşürmektedir.

Yoksulluğu düşürmek için gereken büyüme oranını tespit etmek maksadıyla gerçekleştirilen ampirik çalışmalarda çok yüksek büyümenin gerçekleştiği taktirde yoksulluğun düştüğü, ancak ekonomik büyümenin yalnız başına yetersiz olduğu, yoksulluğu azaltacak kurumsal değişikliklerin ve politikaların tespit edilmesi gerektiği ortaya konulmuştur<sup>212</sup>.

### **3.6.1.7. Dünya Bankası Kredi Kullanımında ve Uygulamasında Yaşanan Sorunlar**

Dünya Bankası'nın proje kredilerini kullanmada ve uygulamada önemli bazı problemlerle karşı karşıya kalınmakta, krediler hedefleri doğrultusunda

---

<sup>210</sup> Michel Chossudovsky, *Yoksulluğun Küreselleşmesi*, (Çeviren: Neşenur Domaniç), Çivi Yazıları, İstanbul, 1999, s. 58.

<sup>211</sup> F. Brian Crisp and Micheal J. Kelly, "The Socioeconomic Impact of Structural Adjustment", *International Studies Quarterly*, 1999, Volume: 43, No. 3, s. 58.

<sup>212</sup> Timothy Besley and Robin Burgess, "Halving Global Poverty", *The Journal of Economic Perspectives*, 2003, Volume: 17, No. 3, s. 58.

kullanılmamakta gerek krediyi kullanan kamu kurumlarından gerekse bankadan kaynaklanan nedenlerden dolayı anlaşmaya varılan kredi miktarları tam bir şekilde ve zamanında harcanmamakta, projeler vaktinde faaliyete geçirilememektedir. Özetle alınan krediler etkin bir şekilde kullanılmamakta ve tasarlanan projeler tam manasıyla hayata geçirilememektedir. Dünya Bankası kredilerinin kullanılmasında karşılaşılan problemlerin bir kısmı Dünya Bankası'nın çalışma düzeninden ve yapısından kaynaklandığı gibi bazı problemler ise uygulayıcı konumda olan ülkenin denetleyici ve yürütücü kurumlarından kaynaklanmaktadır<sup>213</sup>. Dünya Bankası'nın asıl hedefi yoksulluğun azaltılması olsa da sağladığı kredilerin etkin olmadığı dünya çapında yoksulluk oranında değişimlerin meydana gelmediği görülmektedir. Yoksulluk oranının değişmemesi ise hem Dünya Bankası'nın kredi şartları hem de az gelişmiş ülkelerin kredileri etkin kullanamamasından kaynaklanmaktadır.

Dünya Bankası'nın kaynak sağladığı krediler aracılığıyla faaliyette olan projeler, kamu kurumları arasında koordinasyon ve işbirliğini getirmektedir. Fakat farklı kuruluşlar arasında işbirliğine gereksinim duyan proje uygulamalarında alakalı kuruluşlar arasında yetersiz iletişimin varlığından dolayı projenin yürütülmesini etkileyebilmektedir. Örnek olarak Sağlık I Projesi'nin başlama tarihinin 1991 yılı şeklinde tespit edilmesine rağmen, Sağlık Bakanlığı ve DPT arasındaki koordinasyon yoksunluğu sebebiyle, 1991 mali yılına ait proje için ödenek ayrılmasının unutulmasıyla proje, ancak 1992 yılında fiili olarak faaliyete geçmiştir<sup>214</sup>.

IMF ve Dünya Bankası'nın son zamanlarda net bir şekilde ortaya çıkan yoksulluk ile mücadele anlayışında nedenler ile sonuçların yer değiştirdiği, yoksulluğun sebepleri olarak savaşlar, iktisadi krizler, bulaşıcı hastalıklar ve doğal afetler gösterilmektedir. Ancak dünya geneline bakıldığında işsiz olanların sayısının bir milyar sınırına yaklaştığı sırada, yapısal uyum programlarının niteliğinden dolayı fonların ve sosyal programların kesilmesi, sağlık ve eğitim harcamalarını düşürme sürecine girilmesi, özetle sosyal refah devletinin ortadan kalkmasıyla birlikte milyonlarca insan sağlık sorunları, yetersiz beslenme ve evsiz yaşamakla karşılaşmaktadır<sup>215</sup>. Dünya genelinde az gelişmiş ülkelerde yaşanan sorunlar, eğitim, sağlık, insani ihtiyaçların giderilmesi noktasında olmaktadır.

---

<sup>213</sup> Candan Ekrem, "Dünya Bankası Kredi Kullanımlarında ve Projelerin Tatbikinde Yaşanan Sorunlar", *Sayıştay Dergisi*, Ankara, 2007, Sayı: 64, 69-109, s. 109.

<sup>214</sup> Ömer Faruk Cenk, Türkiye'de Dünya Bankası Kredilerinin Kullanımı ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar, Hazine Müsteşarlığı, Ankara, 1996, s. 122 (**Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi**).

<sup>215</sup> Alkan Soyak, "Yapısal Uyum Programları ve Yoksulluk İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Bilim ve Ütopya Dergisi*, 2004, Sayı: 125, 36,-45, s. 43.

### 3.6.2. Yoksullukla Mücadelede Dünya Bankası Faaliyetleri

#### 3.6.2.1. Yoksulluk ve İnsani Gelişme

1980'de yayınlanan Yoksulluk ve İnsanı Gelişme Raporu'nda 1980'e kadar geçen 30 yıllık sürede yaşanan gelişmelere karşı iki büyük tehdidin ortaya çıktığını ifade etmekte ve 800 milyon insanın yaşanan gelişmelerden istifade etmeyerek mutlak yoksulluğun içinde olduğu belirtilmekte ve büyümenin yavaşladığını vurgulamaktadır. Raporda ister insani gelişim konusu olsun ister yoksulluk hakkında olsun, var olan beklentileri ve karşılaşılan güçlükleri gözler önüne sermektedir. Raporda yer alan temel konulardan biri de kalkınmada insan rolünün önemidir. Raporun ilk bölümünde ekonomik büyümenin gerçekleşmesine yönelik olarak petrolü ithal eden ülkelerin cari açıkları düşürüp, artan enerji maliyetlerini gidermeye başlayacakları bir model hazırlanmıştır. İlk bölümde yerel politikalar sayesinde yoksul kesimin hayatlarının değiştirilmesinde aldığı sorumluluğu ifade etmektedir. İkinci bölümde ise, İnsani Gelişim Programlarının (sağlık, eğitim, doğum oranının azaltılması, aşı) gibi faktörlerle verimlilik ve nüfusun artmadaki etkileri yer almaktadır<sup>216</sup>. Yayınlanan Yoksulluk ve İnsani Gelişme Raporu'nda, insanlığın büyük bir çoğunluğunun yoksulluk içerisinde olduğunu, insani yaşam ihtiyaçlarının giderilmesi gerektiğini, petrol ithal eden ülkelerin ekonomik büyüme sağlamaları için önerilerde bulunulmuştur.

1980'li yıllarda yaşanan kültürel, ekonomik ve sosyal değişimlerle beraber yoksulluk kavramı, kalkınma tartışmalarını gündeme taşımıştır. Yoksulluk, Dünya Bankası'nın yaptığı Dünya Kalkınma Raporunda temel konu olarak ele alınmasıyla, yoksullukla ilgili çalışmalara hız kazandırmış, konu yalnızca ekonomik bir sorunun ötesine geçerek uluslararası kuruluşların da konuyla alakalı olarak dikkatlerini üzerine çekmiştir. Yoksulluk problemini bertaraf edebilmek, daha refah ve mutlu bir hayat elde edebilmek her zaman kamu politikalarının temel hedefleri arasında yer almış, politikaların devam edilebilir duruma getirilmesi bütün dünya ülkeleri için büyük önem arz etmektedir. Dünyada ve Türkiye'de farklı yoksulluk ve refah göstergeleri esas alınarak yoksulluğun boyutlarını ele almaktadır. Bu yönde Birleşmiş Milletler Programı, Türkiye İstatistik Kurumu ve Dünya Bankası verilerinden faydalanılmıştır<sup>217</sup>.

---

<sup>216</sup> World Bank (1980), World Development Report 1980, s. 113.

<sup>217</sup> Arpacıoğlu ve Yıldırım, a.g.e., s. 61.

### 3.6.2.2. 1990 Dünya Kalkınma Raporu ve Yoksulluk

Dünya Bankası yoksulluk kavramının çok yönlü bir şekilde ele aldığını ifade etmektedir. Yoksulluğu tüketim ve gelir mahrumiyetine yönelik olarak geleneksel ifade edilmesinin dışında 1990 yılındaki raporda yer aldığı şekilde; sağlık ve eğitime erişim, politik ve toplumsal hayata katılma gibi öğelerin bulunduğu ifade edilse de bu yönde bir endeks meydana getirmemiştir. Yoksulluk alanında gelir yoksulluğu görüşünü devam ettirdiği ve ileride belirtileceği üzere Milenyum Gelişme Araçları ile beraber Birleşmiş Milletler anlayışında da gelir üzerinden yapılan hesaplamaların olduğu görülmektedir<sup>218</sup>. Dünya Bankası'nın yoksulluk tanıma göre tüketim ve gelir azlığı şeklinde olup, modern ekonomik sistemler ve teknolojilerle beraber yoksulluğun azaltılması gerektiği üzerinde durulmuştur.

1990 Dünya Kalkınma Raporu'nun asıl temasını yoksulluk oluşturmaktadır. Yoksulluk asıl itici kuvvettir. Dünya Bankası'nın yoksulluğa bakışındaki asıl değişiklik 1990 Dünya Kalkınma Raporu ile ortaya çıkmıştır. Bu rapor yoksullukla mücadele alanına ayrılan özel bir rapor olmaktadır. Dünya Bankası bu rapor ile on yıllık süreden sonra yoksulluk konusunu tekrar gündeme getirdi ve yoksulluğu toplumların en mühim ve acil bir şekilde çözülmeyi gerektiren bir problem olarak kabullenmeye başlamıştır. Yoksulluğun düşürülmesinde Dünya Bankası tarafından en ön sırada yer alan hedef olduğunu ifade ederek Bankası'nın 1980 döneminden önceki söylemlerine geri döndüğü görülmektedir<sup>219</sup>.

Dünya Bankası'nın yoksulluk ile mücadelede takip ettiği politikalar zaman içerisinde değişiklik arz etmiştir. 1960'lı yıllarda pek çok kalkınma iktisatçıları, yoksulluğu düşürmede en iyi yöntemin gelişmekte olan ülkelerin sanayileşmesine hız kazandırmak ve altyapıya ilişkin daha çok yatırımın yapılması gerektiğini vurgulamaktadırlar. 1970'li yıllarda kırsal alanın gelişimine daha çok önemli olmaya başlanmıştır. 1980'li yıllarda ise durum tamamıyla değişmiştir. Çünkü pek çok gelişmekte olan ülke azalan döviz gelirleri ve artan borç ile beraber önemli makroekonomik problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu da Bankanın üzerinde yoğunlaştığı yoksullukla mücadeleden ziyade makroekonomik dengenin sağlanması üzerinde yoğunlaşmıştır. Böylece kamunun ekonomik yükünün düşürülmesi ve piyasa rolünün yükseltilmesi gibi neo liberal politikalara dayanan ekonomik reform programlarına etkin bir şekilde destek verilmeye başlanmıştır. Dünya Bankası'nın IMF

<sup>218</sup> Selim Coşkun ve Münir Tireli, *Avrupa Birliğinde Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye*, Nobel, Ankara, 2008, ss. 115-116.

<sup>219</sup> Şenses, a.g.e., s. 82.

ile beraber uyguladığı bu programların etkileri üzerine olan tartışmalar halen sürmektedir. 1990'larda uluslararası ekonomik şartlar Bankayı, yeniden yoksullukla mücadele başlığını ana gündeme taşımaya itmiştir. Böylelikle 1990'da özel olarak yoksulluk ile mücadeleye tahsis edilen bir Dünya Kalkınma Raporu oluşturulmuştur<sup>220</sup>. Dünya Bankası'nın yoksullukla mücadele etmede zaman zaman politikalarında değişiklik meydana gelmektedir. Bunun yanı sıra neo liberal politikalarla ekonomik reform çalışmalarına etkili şekilde destek vermeyi sürdürmektedir.

### 3.6.2.3. Yoksulluk Atağı

Dünya Kalkınma Raporunda 2000-2001 döneminde yoksulluk alanında verilen mücadelede daha geniş bir strateji geliştirilmiştir. Geliştirilen stratejide 1990 yılından sonra farklı disiplinler tarafından meydana getirilen yoksulluk araştırmalarının etkisinden söz edilebilir. Strateji üç temel unsuru barındırmaktadır ve bu üç unsur; yoksullar için yeni fırsatların oluşturulması, yoksulların risklere karşı güvenliğinin artırılması ve güçlendirilmesi şeklinde sıralanabilir<sup>221</sup>.

Yoksul insanlar için kredi, istihdam, elektrik, yol, ürünlerini satabilecekleri piyasalar, sağlık ve su gibi alanlarda yeni imkanlar oluşturulması ve bu maksatla eşitsizliklerin düşürülmesi ve büyüme gerekmektedir. Yoksulların siyasal aşamalara ve yerel karar mekanizmalarına dahil edilme oranı yükseltilerek güçlendirilmeli bu açıdan toplumsal cinsiyet, etnisite ve sosyal pozisyondan kaynaklanan kurumsal ve sosyal engellerin bertaraf edilmesi ve hukuk kurallarının etkinliği ve sosyal hizmetlerde artış yaşanması önem arz etmektedir. Ayrıca yoksulların doğal afetler, ekonomik şoklar, sağlık problemleri, şiddetle karşılaşmak şeklindeki olumsuz gelişmelere ilişkin güvenlik önlemlerinin artırılması gerekmektedir. Rapor bunlara ilaveten serbest piyasaya dayalı reformların yerel yapısal ve kurumsal şartları dikkate alarak özellikle altyapı ve işgücünün kapasitesini artırma sahalarında kamu yatırımları ile destek verilmesini desteklemektedir. Ayrıca rapor; yoksulların elindeki üretim araçlarının nitelik ve niceliğinin, yoksulların kredi, eğitim ve toprağa ulaşımını artırılarak yükseltilmesi şeklindeki öğeleri kapsamaktadır<sup>222</sup>. Yoksullukla mücadele etmede, yeni yatırım alanları açmak, risklere karşı güvenlik sağlamak, bununla beraber altyapı ve işgücü kapasitesinin yükseltilmesini sağlamak gerekmektedir.

<sup>220</sup> Barbara Ingham, *Economics and Development*, McGraw-Hill, Cambridge, 1995, s. 160.

<sup>221</sup> World Bank, *World Development Report, 2000/2001: Attacking Poverty*, 2001, s. 115.

<sup>222</sup> Fikret Şenses, a.g.e., ss. 85-86.

### 3.6.2.4. İklim Değişikliği ve Kalkınma

Dünya Bankası aracılığıyla oluşturulan, kalkınma ve iklim değişikliği konularının işlendiği 2010 Dünya Kalkınma Raporuna göre, yoksulluğun düşürülmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın evrensel çapta ilk sıradaki konu olduğu ifade edilmektedir. Dünya Bankası tarafından oluşturulan ve son hali Kasım ayında yayınlanacak raporda kalkınma ve iklim değişikliğinin işleneceği 2010 yılı Dünya Kalkınma Raporu'nun güncellenmiş son hali yayınlanmıştır. Rapor, iklim değişikliklerinin acil olarak gündeme taşınması gerektiğini ifade ederek, iklim değişikliğinin bütün ülkeleri yakından ilgilendirdiği, özellikle gelişmekte olan ülkelerin bundan olumsuz bir şekilde etkilendiği dile getirilmiştir. Küresel çapta iki derecelik artışın Güney Asya ve Afrika'da ulusal gelirlerde %4-5 arasında gerilemelere yol açabileceği ifade edilen raporda, gelişmekte olan ülkelerin çoğunluğunun iklim değişikliği riski artışıyla mücadelede teknik ve finansal kapasitenin yetersiz olduğunu belirtmektedir. Raporda iklim politikasının iklim değişimi ve büyüme arasında bir seçme şansının olamayacağını belirtmekte, gerçek anlamda iklim değişikliği dostu olan politikaların kalkınmayı kuvvetlendirdiği, etkilenebilme oranını düşürdüğü ve karbon tüketimi az olan üretim için finansman olduğu belirtilmektedir. Ayrıca raporda küresel çapta iklim değişikliğiyle mücadelede geçmişte olduğu gibi şimdi hareket, beraber hareket ve farklı hareketi kapsayan plan tavsiye edilirken, etkin ve adil küresel iklim sözleşmesine gereksinim duyulduğu ifade edilmektedir<sup>223</sup>.

### 3.6.2.5. Milenyum (Bin Yıl) Kalkınma Hedefleri

Eylül 2000'de Birleşmiş Milletler tarafından gerçekleştirilen Milenyum Zirvesi'nde ortaya konulan Milenyum Gelişme Hedefleri'nde kendi ölçütleri olan İnsani Gelişim Endeksini değil de Dünya Bankası tarafından gelir odaklı yoksulluk hedeflerini oluşturmasıyla yoksulluk oranında düşüşün gerçekleştiğini duyurmaya başlamıştır. İnsani Gelişim Endeksi'ni meydana getiren UNDP ise çelişkili bir şekilde Dünya Bankası'nın ölçütlerini kullanarak Milenyum Zirvesi'nin hedeflerini kısmen gerçekleştirdiği tespit edilebilmektedir<sup>224</sup>.

Eylül 2000'de New York şehrinde Birleşmiş Milletlere üye olan 191 ülkenin devlet veya hükümet başkanları aracılığıyla yapılan Milenyum Zirvesi'nde 2015 yılına

---

<sup>223</sup> Cumhuriyet, "2010 yılı Dünya Kalkınma Raporu", Yayınlanma tarihi: 04 Ekim 2009, [http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/90308/2010\\_yili\\_Dunya\\_Kalkinma\\_Raporu.html](http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/90308/2010_yili_Dunya_Kalkinma_Raporu.html) (Erişim Tarihi: 27.04.2018).

<sup>224</sup> Yasemin Özdek, *Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kışkırcısında İnsan Hakları, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları* (Editör: Yasemin Özdek), Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, 1.Baskı, Ankara, Mayıs 2002, 1-45, s. 143.

kadar yoksulluk oranının yarıya düşürülmesini de kapsayan Binyıl kalkınma hedeflerini OECD, Dünya Bankası, IMF ve BM gibi kuruluşlar toplanarak tespit etmişlerdir. Tespit edilen kalkınma hedefleri, insan isteklerinde en kuvvetli olan yoksulluktan ve onun destek verdiği sefaletten uzak bir dünyayı yaratma isteğine ilişkindir. 1990'lı yılların ilk yarısında Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenmiş olan dünya konferansından yapılan anlaşmalar ve alınan kararlar bu hedeflerin kaynağını oluşturmaktadır. Raporda tespit edilen hedeflerin her biri yoksulluğun farklı bir noktasına ilişkin olduğundan dolayı bu hedefler, bir bütün şeklinde görülmesi gerekmektedir<sup>225</sup>. Birleşmiş Milletler'e üye ülkelerin 2000 yılında toplandığı Milenyum Kalkınma Hedeflerin başında dünya çapında yoksulluğu yarıya düşürmek ve bunu kalıcı hale getirmek yer almaktaydı.

Milenyum Kalkınma Hedefleri, 2000 yılında BM tarafından gerçekleştirilen zirvede, 189 ülkenin imza attığı Binyıl Bildirgesi'nde bulunan ve 2015 yılına dek gerçekleştirilmesi beklenen hedeflerden meydana gelmektedir. Bildirgede yer alan hedefler, BM'nin gelişme ve yoksulluk ile mücadelede başlıca politika iskeletini belirlemekte ve kaynak yönetiminde de büyük rol almaktadır. Bu çerçevede, BM ve ilişkili olduğu kuruluşlarının etkinlikleri ve diğer hissedarlarla işbirlikleri bu hedef ve amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Uluslararası kuruluşlar ve ülkeler de bu hedefleri kabullenmiş ve kurumsal yapılarını söz konusu hedeflere ulaşmalarını kolay hale getirmek için değiştirmeye girişmişlerdir<sup>226</sup>.

### **3.6.2.6. Dünya Bankası'nın Türkiye'ye Yönelik Ülke Destek Stratejisi ve Değerlendirilmesi**

1990 yılından sonra Dünya Bankası'nın yoksulluğu düşürme stratejilerini ifade etmeye başlaması ve zaman içerisinde incelediği bu stratejilerde de temel olarak yoksulluğun düşürülmesini piyasa dostu olan reformlarla ilişkilendirilmiştir. Dünya Bankası'nın yaklaşımı yoksulluğun küresel çaptaki büyüklüğünü gizlemeye sebep olmaktadır. Bankanın yoksulluk sınırı olarak tespit ettiği günlük 1 dolar geliri sınır koyarak, dünyadaki yoksul oranını saptırmakta ve yoksulların bir azınlıkmiş gibi gösterilmesine yol açmaktadır. Böylece banka, dünyanın yalnızca beşte bir yani 1,2 milyar insan oranının yoksul olduğu sonucunu vermektedir. Böylece aynı kriterleri kullanarak dünya üzerinde yoksulluğun düşüş yaşadığını iddia edebilmektedir. Sonuç olarak Dünya Bankası, yoksulluğun az gelişmiş ülkelerde azalmaya başladığını ifade

<sup>225</sup> Birleşmiş Milletler, *Uluslararası Para Fonu, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, Dünya Bankası Grubu*, Herkes İçin Daha İyi Bir Dünya Raporu, İstanbul, 2000, s. 91.

<sup>226</sup> DPT, *Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye 2010*, Ankara, 2010, s. 26.



etmektedir<sup>227</sup>. Dünya Bankası izlediği politikalarla az gelişmiş ülkelerde yoksulluğu azaltmaya başladığını belirterek, küresel çaptaki yoksulluk boyutunu gizlemeye çalışmaktadır.

Yatırımlar için yapılan yardımların yoksulluğu düşürmediği, teknoloji açığını gideremediği, eğitim ve beşeri sermaye birikimi için tahsis edilen kaynakların yoksullukla mücadelede ve büyümede istenilen neticeleri veremediği pek çok araştırmacı tarafından ifade edilmektedir. Dünya Bankası'nın çevrelerinde genelde hızlı nüfus artışının yaşanması ve hükümetin bunu kontrol edebilmek için gereken seviyede fon ayırmamasını başarısızlığın ana sebebi olarak görme eğiliminde olduğu görülmektedir. Dünya Bankası'nın iktisatçılarından olan William Easterly uzun yıllar boyunca yoksulluğu düşürme gayretlerinin neden başarısız olduğuyla alakalı çok sayıda çalışma ortaya koymuş ve yüksek nüfus artışının yanı sıra asıl noktanın doğum kontrolünün olduğunu ve ekonomik kalkınmanın bu sayede gerçekleşebileceğini dile getirmektedir. Easterly'e göre bütün dönemlerde kalkınmanın yaşanmasıyla birlikte nüfus artışında azalma gerçekleşmiştir. Çünkü eğitim ve gelir olanaklarını düzeltmeden nüfus artışını kontrol etme gayretleri genelde başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Ekonomik kalkınmaya ilişkin programlar yeterli olmadığından nüfus artışı hızlı ve kontrolsüz bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu yüzden Dünya Bankası'nın geliştirmekte olan ülkelere yönelik verdiği yardımlar ve borçlar gerçek anlamda yoksulluk ile mücadeleden daha çok, borç krizlerini atlattıp, düzenli bir şekilde borç yükünü karşılayabilecek makroekonomik istikrar ortamları yaratmaya yönelik olmaktadır<sup>228</sup>. Dünya Bankası'nın sağladığı sektörel ve uyum kredileri, az gelişmiş ülkelerde yoksulluğu düşürmediği gibi teknoloji açığını da kapatmamaktadır. Dünyadaki yoksulluk ve kontrolsüz doğum oranının artmasının arasında bir bağlantı bulunduğunu, ekonomik şartların iyileştirilirken doğum oranının kontrol edilmesi gerektiği belirtilmektedir.

### **3.6.3. Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankasının Ülkeler Kapsamında Yardımları**

1-22 Temmuz 1944'te Amerika'nın New Hampshire Eyaleti'nde bulunan Bretton Woods kasabasında toplanmış olan Birleşmiş Milletler Para Konferansı'nda Dünya Bankası'nın kurulmasına ilişkin ilk görüşler ortaya atılmıştır. Söz konusu konferansta ilk olarak 2. Dünya Savaşı esnasında ağır bir darbe alan Avrupadaki ülkelerin

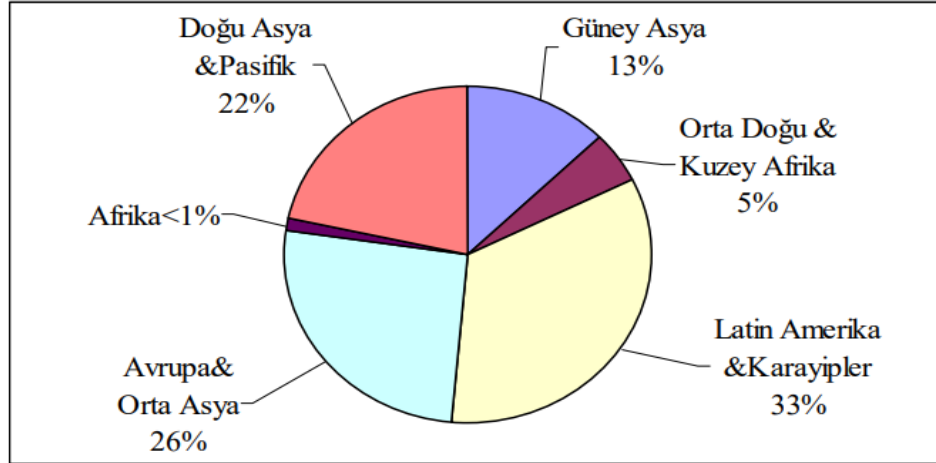
<sup>227</sup> World Bank, *World Development Report, 2000/2001*, Attacking Poverty, s. 143.

<sup>228</sup> Ayşe Meral Uzun, "Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2003, Cilt: 4, Sayı: 2, 155-174, s. 100.

sorunlarının giderilebilmesi için ihtiyaçları olan finansmanın sağlanması için Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD) kurulması planlanmıştır. Bu konferansta aynı zamanda uluslararası yapılacak olan ödemelerde yaşanan kısa vadeli sorunları çözebilecek, kambiyo kurlarını düzenleyecek olan bir Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin kurulması için projeler hazırlanmıştır. Konferansta yapılan görüşmeler sonrasında proje onaylanınca 1945'te Dünya Bankası, 1946'da da Uluslararası Para Fonu (IMF) kurulmuştur<sup>229</sup>.

Dünyada gelişmekte olan ülkelere teknik ve mali destek sağlamak için kurulan Dünya Bankası, 187 adet üye ülkelerin mülkiyetlerindeki Uluslararası 48 Kalkınma Birliği (IDA) ve Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD) kurumlarından oluşmaktadır. Dünya Bankası'nın adına bakıldığında banka olarak düşünülse de kelime anlamı bakımından banka olmamaktadır<sup>230</sup>.

2007 Mali Yılında itibariyle IBRD tarafından verilen Fonların bölgesel ve sektörel dağılımı 34 ülke ve 112 proje kapsamında 12,8 Milyar USD fon sağlanmıştır. Bu fonlar bölgesel dağılım olarak; 12,8 Milyar ABD Dolarlık toplam fonun %34'ü Latin Amerikaya ve Karayip bölgesine, %26'sı Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu Avrupa'daki ve Orta Asyadaki (ECA) bölgelere, %22'lik kısmını ise Doğu Asya ve Pasifik bölgesi için kullanılmıştır.



**Grafik-1** IBRD Tarafından Mali Yılda Sağlanan Fonların Dağılımı<sup>231</sup>

<sup>229</sup> Safiye Kaya, "Dünya Bankası ve Dünya Bankası Kredilerinin Denetimi", *Sayıştay Dergisi*, 2003, Sayı: 46-47, 3-42, s. 5.

<sup>230</sup> Dünya Bankası, "Hakkımızda", <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAE XT/TURKEYINTURKISHEXTN/0,,contentMDK:21706623~menuPK:4824519~pagePK:141137~piPK:141127~theSitePK:455688,00.html> (Erişim Tarihi: 08.03.2019).

<sup>231</sup> The World Bank, *Annual Report 2007*.

## SONUÇ

Çalışma ile ilgili yapılan literatür taramaları sonucunda, küresel bir sorun haline dönüşen yoksulluk, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülkelerinde çözüm bulması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluk verileri dünya genelinde incelendiğinde, ülkeler arasındaki ekonomik eşitsizlik öne çıkmaktadır. Yoksul ülkelerin zengin ülkelere oranla daha yavaş büyümesi, var olan ekonomik uçurumu daha da arttırmaktadır. Çalışma kapsamında yapılan incelemeler sonrasında, ülkeler arası ekonomik dengenin sağlanmasının, yoksulluk sorununun çözümünde faydalı olabileceği kanaatine ulaşılmıştır.

Çalışma ile ilgili yapılan literatür taramaları, 1990'lı yıllardan itibaren yoksulluk sorununun uluslararası kuruluşların gündemine oturduğunu göstermektedir. Yoksulluk konusu Türkiye'de de her geçen gün daha bir önem kazanmaktadır. Yaşanan krizler, fertlerin işteki durumu, hane halkının yapısı, gibi birçok faktör ülkemizde yoksulluk profilini etkisi altına almaktadır. 2000'li yılların hemen ardından yoksulluk sorununun çözümüne ilişkin birtakım çalışmalar başlatılmıştır. Fakat Türkiye'de yoksulluk oranlarının kentsel yaşam ve kırsal yaşam ayrımında oldukça farklı bir görünüm sergilediği görülmekte ve kırsal kesimin kentsel kesime göre daha fazla etkilendiği bilinmektedir. Ele alınan bu çalışmada, yoksulluk sorunu ile mücadelede uygulanacak politikaların, kırsal veya kentsel kesim örneğinde olduğu gibi farklı kategorilerde ele alınmasının çözüm üretilmesi bakımından daha etkili olabileceği tespit edilmiştir.

Netice itibariyle bu çalışma; Dünyada ve Türkiye'de yoksullukla mücadele adına birçok farklı politika uygulandığını göstermektedir. Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler yoksullukla mücadele konusunda ciddi atılımlarda bulunan uluslararası kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de birbirinden ayrı özelliklere sahip politikalar uygulanmakta, pek çok kurum ve kuruluş bir araya gelerek yeni düzenlemeler getirmekte ve yeni projeler ortaya koyarak yoksulluğun önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Yoksulluk uluslararası alanda, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nda özgürlük, sağlık, saygınlık, kendine güven, gibi insani gelişme konularına da önem verilmekteyken, Dünya Bankası, IMF gibi kurumların durumu daha çok parasal gelir yönünden tanımladıkları görülmektedir. Çalışma kapsamında yapılan incelemeler, yoksulluk konusunun gerek parasal gerekse yaşam kalitesi yönünden etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Dünya genelinde geliştirilecek işbirlikçi projeler konunun hızlı biçimde çözüme ulaşmasında daha etkili olabilecektir.

Araştırma ile ilgili gerçekleştirilen literatür çalışmalarına göre; dünyada yoksullukla mücadele politikaları ele alındığında, özellikle az gelişmiş ülkelerde yoksul ailelerin yaşamlarında ciddi oranda iyileşmeler görülmektedir. Eğitim ve sağlık alanında hizmetlerin getirildiği, bulaşıcı hastalıklar, çocuk ölümleri ve insani haklar ile ilgili konulara ağırlık verildiği gözlemlenmektedir. Fakat bütün bu gelişmelerin paralelinde, dünyada yoksulluk oranlarının az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler arasındaki farkın ne denli ciddi boyutlarda olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla beraber, gelişmiş ülkelere oranla az gelişmiş ülkeler yoksulluk sorununu daha ciddi boyutta yaşanacağından, kalkınmaya öncelik verilmesi, ülkenin gelişimi ve yoksulluk oranının azaltılması bakımından fayda sağlayabilecektir.

Yoksulluk sorununa karşı, Türkiye’de de mikro ve makro alanda politikalar geliştirildiği tespit edilmiştir. Devletin düzenlemiş olduğu yasalar ve sosyal güvenlik önlemleri ile yoksul durumdaki kimsesiz ve korunmasız kişilerin sosyal açıdan korunma altına alınarak, ücretsiz eğitim, barınma, sağlık hizmetleri, nakdi yardımlar ve gıda aynı için vakıflara mikro kredi uygulamaları sağlanmaktadır. Kamu hizmetleri ve sivil toplum kuruluşları her vatandaşın sunulan bu hizmetlere erişimini sağlamak için çalışmalarda bulunmaktadır. Yürütülen bu tezde görülmektedir ki; yoksul vatandaşların bilinçlendirilerek kendilerine sunulan imkanlardan daha etkin biçimde faydalanmaları, sorunun çözümünde hız kazandırabilecektir.

Çalışma ile ilgili gerçekleştirilen literatür incelemeleri neticesinde, 2000 yılından öncesine kıyasla devlet tarafından Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına aktarılan fonlarda, 2000 yılından sonra ciddi oranda artış sağlandığını göstermektedir. Kadınların istihdama katılabilmesi için kendilerine mikro krediler verilmesi, gençler için meslek edindirme kurslarının faaliyete geçirilmesi, Tarım alanında yürütülen uygulamaların dünya piyasaları ile uyumlaştırılması yoksulluk la mücadele konusunda atılan ciddi adımlardan bazıları olarak karşımıza çıkmaktadır. 2000 yılından sonra özellikle sağlık ve eğitim harcamalarının önemli oranda artırılması, engelli vatandaşların getirilen yeni yasalar ile haklarının koruma altına alınması, bu vatandaşların istihdamı ve eğitimi son derece mühim atılımlar olarak hayata geçirilmiş ve iyileştirilerek uygulanmaya devam edilmektedir. Ayrıca kimsesizlere ve yaşlılara yönelik bakım evlerinin çoğaltılması yaşlıların bakımı ile ilgili eğitimler verilmesi de 2000 yılından sonra yoksullukla mücadele alanında gerçekleştirilen refahı yükselten atılımlardır. Böylece devlet tarafından düzenlenen yeni yasalar ve haklar ile istihdama katılımın artırılması yoksulluk sorununun çözümünde son derece faydalı olacaktır.

Yürütülen bu tezde kurumsal ve daha yoğun bir küresel işbirliğinin geliştirilmesinin, yoksullukla mücadelede elde edilecek başarının artışı için çok önemli olduğu tespitine ulaşılmıştır. Nitekim sadece yardım ve borçlarla gerektiği ölçüde bir başarı sağlanamadığı görülmektedir. Artık uluslararası yatırımlar, ticaret, göç, finansal akımlar yanında kültürel ve siyasi konularda işbirliği olanakları geliştirilerek bunlar için kurumsal altyapı sağlanması zorunludur. Şüphesiz tüm bu alanlarda başarı için en fazla sorumluluk gelişmiş ülkelere ve onların denetimindeki çok uluslu kuruluşlara düşmektedir. Bu ülkeler veya kuruluşlar geliştirmekte olan ülkelerin kaynaklarının etkin kullanımı konusunda teknik ve bilgi desteği sağlamalıdır. Ayrıca verilen yardım ve borçların amacına uygun kullanılması konusunda daha aktif bir tutum takınılmalıdır. Kaynakları yolsuzlukların finansmanında kullanan ülke veya hükümetlere yeni yardım ve kaynaklar verilmemelidir. Çünkü bu süreçte alınan borçlar verimsiz kullanıldığı için toplam borç yükü ve faizin yükü büyümekte ve bu da yoksulluğun daha da derinleşmesine yol açmaktadır. Uluslararası yardımlar ve borçlar hak eden ülkelere aktarılmalıdır. Çalışma kapsamında yapılan incelemeler, uluslararası yatırım ve işbirlikçi projeler ile oluşturulacak kurumsallaşma ile yoksulluk sorunun çözümünde küresel atılımların daha etkili olabilir.

Sonuç olarak; yoksulluğun kapitalist sistem sonucu olarak ortaya çıktığı hipotezine ulaşılmıştır. Dünya Bankası yoksulluğu daha çok parasal gelir açısından yaşanan sıkıntı olarak tanımlamaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programında ise yoksulluk kavramının sadece parasal içeriğe hapsedilmesi engellenmiş, kavramın aynı zamanda kültürel ve öznel boyutlarıyla da ele alınması sağlanmıştır. Hayat boyu sağlık, ortalama bir hayat standardı, yaratıcı bir hayat, kendine güven, özgürlük, saygınlık gibi İnsani gelişim açısından zaruri olan bu standartlar da yoksulluk düzeyini belirleyici kavramlar olarak kabul edilmektedir. Yoksulluk düzeyinin belirlenmesi aşamasında kavram, üç ayrı yaklaşım olan göreceli yoksulluk, insani yoksulluk ve mutlak yoksulluk, şeklinde ele alınmaktadır. Yoksulluk sınırının belirlenmesi aşamasında bu üç yaklaşım arasındaki fark, kendini göstermektedir. Çünkü bu üç yaklaşımın her biri için farklı yoksulluk sınırı hesaplanmaktadır. Yoksulluk sınırı, bir toplulukta yoksul olmayanları ve yoksul olanları birbirinden ayırt etmek için kullanılan göreceli bir sınır kavramıdır.

Bundan sonra yapılacak çalışmalarda, çalışma kapsamında alınan ülkeler dünya kapsamında yapılırsa, ayrıca sosyal, ekonomik, hukuki, yönetsel yönler incelemeye dahil edilirse; dünya genelinde yoksulluk sınırının sağlıklı biçimde belirlenmesi, belirlenen gerçek ihtiyaç sahiplerine verilecek desteklerin etkinliği,

yoksulluğun azaltılması gibi konularda daha fazla fayda sağlanabileceği söylenebilmektedir.

Birleşmiş Milletler Gıda Tarım Örgütü'nün Dünya'da Gıda Güvenliği ve Beslenmenin Durumu başlıklı 2018 tarihli raporuna göre her yıl beş milyon kişinin açlıktan öldüğü ortaya konulmuşken başarıdan söz etmenin mümkün olmadığı tezine ulaşılmıştır.

Dünya Bankası'nın, dünyadaki yoksulluk oranının azaltılması adına yapmış olduğu politilalar yardımı ile yoksulluğu ne derecede azalttığı önemli bir konu haline gelmiştir. Yürütülen bu tez ile Dünya Bankası tarafından yatırımlarla sağlanan yardımlarla dünyadaki yoksulluğun azaltılmadığı, beşeri sermayenin ve eğitimin birikimleri için sağlanmış olan kaynakların yoksullukla ve kalkınma ile savaşmada istenen neticelere ulaşamadığı tespit edilmiştir. Bu çalışmayla beraber ulaşılan sonuçta ayrıca, Dünya Bankası tarafından yatırımlar ile dünyadaki teknoloji açığının da kapatılmadığı tezine ulaşılmıştır.

## KAYNAKÇA

### KİTAPLAR

- AKTAN Coşkun Can ve VURAL, İstiklal Yaşar, **Terminoloji, Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri**, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara, 2002.
- AKTAN Coşkun Can (Editör), **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 2002.
- Bağımsız Değerlendirme Grubu, **Türkiye’de Dünya Bankası 1993-2004: Ülke Yardım Değerlendirmesi**, Dünya Bankası, Washington D.C, 20 Aralık 2005.
- BAL Hasan, **Akademik Emek Piyasası ve Reel Ücretler (ABD ve Türkiye Örnekleri)**, Adana Nobel Tıp Kitapevleri, Adana, 2006.
- BAŞKAYA Fikret ve ÖRDEK Aydın, **Ekonomik Kurumlar ve Kavramlar Sözlüğü Eleştirel Bir Giriş**, İstanbul, 2008.
- BİRGÜL Ayman Güler, **Yeni sağ ve Devletin Değişimi Yapısal Uyarılama Politikaları**, TODAİE Yayını, No: 266, Ankara, 1996.
- BORATAV Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi 1908–1985**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1998.
- BRANSON William H., **Makro İktisat Teorisi ve Politikası**, (Çeviren: İbrahim Kanyılmaz), 2. Baskı, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1995.
- CHOSSUDOVSKY Michel, **Yoksulluğun Küreselleşmesi**, çev. Neşenur Domaniç, Çivi Yazıları, İstanbul, 1999.
- COŞKUN Selim ve TİRELİ Münir, **Avrupa Birliğinde Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye**, Nobel, Ankara, 2008.
- COX W. Robert, Globalization, **Multilateralism and Democracy**, Academic Council on the United Nations System, 1992.
- DAĞDEMİR Özcan, **Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi: 1987–1994, Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara, 2002.
- DEMİR Sırma, **Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye Açısından Değerlendirme**, DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, 2006.
- DPT, **Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye 2010**, Ankara, 2010.
- DUMANLI Recep, **Yoksullukla Mücadelede Yeni ve Etkin Bir Sistemin Kurulmasında Düzenleme Yapılması Gereği**, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1995.
- DUMANLI Recep, **Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları**, DPT Yayınları, Ankara, 1996.
- Dünya Bankası Dokümanıdır, **Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, Uluslararası Finans Kurumu, Çok Tarafli Yatırım Garanti Kurumu’nun T.C. ile 2008-2011 Mali Yıl Dönemi için Ülke İşbirliği Stratejisi**, Rapor No:42026-TR, 2008.
- Dünya Bankası, **Dünya Bankası Grubu-Türkiye İşbirliği: Ülke Programının Görünümü**, 2013.
- EASTERLY William, **The Effect of IMF and World Bank Programmes on Poverty**, World Bank, December 2000.

- EĞİLMEZ A. Mahfi, **IMF, Dünya Bankası ve Türkiye**, Creative Yayıncılık, İstanbul, 1997.
- EĞİLMEZ Mahfi, **Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası Grubu ve Türkiye**, Dünya Bankası Yayınları No: 2, 1996.
- ERCAN Fuat, **Gelişme Yazını Açısından Modern Kapitalizm ve Azgelişmişlik**, 1. Basım, İstanbul, Sarmal Yayınları, 1998.
- ERGUN Cem ve HÜSEYİN Gül, "Toplumcu Belediyecilik ve Kent Kapılarını Sermayeye Açan Anahtar Olarak Kentsel Dönüşüm", **Yerel Yönetimlerde Sosyal Demokrasi Toplumcu Belediyecilik, Teorik Yaklaşımlar, Türkiye Uygulamaları**, (Editör: İhsan Kamalak ve Hüseyin Gül), Kalkedon Yayıncılık, SODEV Kitaplığı, 2. Baskı, İstanbul, Mayıs 2013.
- GROUP Loan Services, **World Bank Debt Servicing Handbook**, World Bank, Washington D.C, March 2005.
- GÜLER Birgül A., **İkinci Dalga Siyasal ve Yönetmel Liberalizasyon Kamu Yönetimi Temel Kanunu**, Türkiye Yol-İş Sendikası Yayınları, Ankara, 2003.
- GÜLER Birgül A., **Yeni Sağ ve Devletin Değişimi**, İmge Yayınları, Ankara, 2005.
- GÜNDOĞAN Naci, **Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele**, Sanayi Odası, Ankara, 2008.
- GÜNEŞ Samet, **Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Uygulamaları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Proje Destekleri**, Başbakanlık, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara, 2009.
- GÜRAN Nevzat ve AKTÜRK İsmail, **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**, Isparta, 1999.
- GÜRAN Nevzat ve AKTÜRK İsmail, **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**, Beşinci Baskı, Tuğra Ofset, Isparta, 2001.
- GÜRSEL Seyfettin, HALUK Levent, RAZİYE Selim ve ÖZLEM Sarıca, **Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk-Avrupa Birliği ile Karşılaştırma**, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, Aralık 2000.
- HECKSCHER Eli Filip, **The Effect of Foreign Trade on the Distribution of Income**, Readings in the Theory of International Trade, George Allen and Unwin, London, 1966.
- HYMAN David N., **Public Finance**, Chicago: The Dryden Press, 1983.
- INGHAM Barbara, **Economics and Development**, McGraw-Hill, Cambridge, 1995.
- İNCEKARA Ahmet ve TATOĞLU Ferda, **Türkiye Ekonomisinde Son Yıllarda Yaşanan Yüksek Oranlı Büyüme Rakamlarının İç Piyasa Üzerindeki Etkileri**, İstanbul Ticaret Odası, Türkiye Ekonomisi Yayınları, Sayı: 56. İstanbul, 2008.
- İNSEL Ahmet, **Neo-Liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili**, Birikim Yayınları, İstanbul, 2004.
- JESUIT David and SMEEDING Timothy, **Smeeding, Poverty Levels In The Developed World**, LIS Working Paper, July, 2002.
- KARLUK Rıdvan, **Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, Turhan Kitabevi, 4 Baskı, Ankara, 1998.
- KARLUK Rıdvan, **Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, 5. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002.



- KAYA Safiye, "Dünya Bankası ve Türkiye", **Sayıştay Dergisi**, 2006.
- KEPENEK Yakup, "Ekonomi Politikasında Aks Kayması", **Geçmişten Geleceğe Türkiye Ekonomisi**, (Editör: Tanul Bora), 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- KORAY Meryem ve ALEV Hülya, "Yoksulluk ve Yoksunluk Konusunda Bütünlükçü Bir İnsan Hakları Yaklaşımının Gerekliliği", **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, (Derleyen: Yasemin Özdek), TODAİE Yayını, Ankara, 2002.
- KORKMAZ Esfender ve BALOĞLU Burhan, **Mikrokredi Modeli Yoluyla Yoksulluğun Azaltılması: İstanbul Örneği**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2004.
- LIPSEY Gerri Richard, **İktisat-1**, (Çeviren: Ömer Faruk Batirel ve Osman Zekayi Orhan), Bilim-Teknik Yayınevi, İstanbul, 2004.
- MASIKA Rachel, WITH Arjan de Haan and BADEN Sally, **Urbanization and Urban Poverty: A Gender Analysis, A report prepared for the Gender Equality Unit**, Swedish International Development Cooperation Agency (SIDA), Bridge Development-Gender Report No: 54, 1997.
- METİN Banu, **Türkiye'de 2000 Sonrası Dönemde Uygulanan Ekonomik ve Sosyal Politikalar Temelinde Yoksulluk Sorunu Ankara'da Uygulamalı Bir Araştırma**, ÇASGEM Yayınları, Ankara, 2013.
- MİKESELL Raymond, **The Emergence of World Bank as a Development Institution**, (Derleyen: Alk Acheson), (Editör: Bretton Woods Revisited, Palgrave Macmillan, Evaluations of The International Monetary Fund and The International Bank for Reconstruction and Development içinde, University of Toronto Press, London, 1972.
- NAJERA Tonatiuh and RİERA Pere, **Distributional, Cost-Benefit Analysis as an Integred Tool to Assess Fiscal Policies in Efficiency and Equity Terms. Financial Instruments of Forest Policy Proceedings of the International Conference**, EFI Proceedings No: 42, Finland, 2001.
- OĞUZ M. Işık ve PINARCIOĞLU Melih, **Nöbetleşe Yoksulluk**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- OKUMUŞ Şaduman, **Dünyada ve Türkiye'de Mikro Finansman ve Yoksulluğun Azaltılması-Teori ve Uygulamalar**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları Sosyal Araştırmalar, İstanbul, 2010.
- ÖĞÜT Menevis and BARBAROS Funda, **Regional Development Inequalities in Turkey: An Assessment on the Distribution of Investment Incentives**, VII. METU Conference in Economics, September 6-9, Ankara, 2003.
- ÖNDER Harun ve ŞENSES Fikret, **Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi**, İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar, İstanbul, 2006.
- ÖZDEK Yasemin, **Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kıskaçında İnsan Hakları, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, (Editör: Yasemin Özdek), Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, 1. Baskı, Ankara, Mayıs 2002.
- ÖZMUCUR Süleyman, **Türkiye'de Gelir Dağılımı Vergi Yükü ve Makroekonomik Göstergeler**, Boğaziçi Üniversitesi, Yayın No: 582, İstanbul, 1996.
- ÖZTÜRK Şinasi, **Küreselleşme, Yeni Dünya Düzeni, Neo-Liberal Ekonomi Politikaları ve Yoksulluk**, IV. Aile Şurası Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004.

- PARASIZ İlker, **Uluslararası Para Sistemi**, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa, 1986.
- PAXTON T. Dunn, **Dünya Gelişmesinde Dinamik Güçler**, Derleyen: MTO Türkiye Milli Komitesi, MTO Yayın No: 3, Ankara, 1987.
- SEN Amartya, **On Economic Inequality**, Enlarged Edition with a Substantial Annexe On Economic Inequality after a Quarter Century, Clarendon Press, Oxford, 1997.
- SEN Amartya ve MUELLBAUER John, **The Standard of Living**, Cambridge University Press, New York, 1987.
- SEYİDOĞLU Halil, **Uluslararası İktisat**, Geliştirilmiş 11. Baskı, İstanbul, 1994.
- SEZEN Seriyeye, **Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye’de Planlama**, TODAİE Yayınları, 1999.
- SOYAK Alkan, **Ulusaldan Uluslar Üstüne İktisadi Planlama ve Türkiye Deneyimi**, 2. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2006.
- SÖNMEZ Sinan, **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm**, 2. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.
- SÖNMEZ Sinan, **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm, Sömürgecilikten Küreselleşmeye**, 1. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998.
- SUNDRUM Ramaswamy Meenatchi, **Income Distribution in Less Developed Countries**, Routledge, 1992.
- ŞEN Erdal, **Bir Yiğit Vardı**, (Editör: Salih Gülen), Yitik Hazine Yayınları, İstanbul, 2010.
- ŞENSES Fikret ve TAYMAZ Erol, **Unutulan Bir Toplumsal Amaç: Sanayileşme Ne Oluyor? Ne Olmalı? İktisat Üzerine Yazılar II: İktisadi Kalkınma**, Kriz ve İstikrar, Economic Research Center Middle East Technical University, Ankara, 2003.
- ŞENSES Fikret, **1980 Sonrası Ekonomi Politikaları Işığında Türkiye’de Sanayileşme**, Ankara, 1989.
- ŞENSES Fikret, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**, Dergah Yayınları, İstanbul, 2001.
- ŞENSES Fikret, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk–Kavramlar**, Nedenler, Politikalar ve Temel Eğilimler, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2006.
- TONUS Özgür ve ÇATALBAŞ Nazım, **Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2942, Açıköğretim Fakültesi Yayını , No: 1898, Eskişehir, 2013.
- TURAN Türkan, **İktisadi Büyüme Teorisine Giriş**, Yalın yayıncılık, İstanbul, 2008.
- Türkiye Cumhuriyeti’ne Yönelik Dünya Bankası Ülke İşbirliği Stratejisi, 2012-2015, **IV. Türkiye-Dünya Bankası Grubu İşbirliği**.
- Türkiye Ülke Destek Stratejisi Ek 4**, 2008.
- ULUDAĞ İlhan ve SERİN Vildan, **Dış Şoklara Karşı Dünyada ve Türkiye’de Geliştirilen İstikrar Politikaları**, ITO Yayını, İstanbul, 1987.
- UNDP Human Development Report**, New York, Oxford University Press, 1995.
- ÜYEPAZARCI Erol, **TSKB’nin Öyküsü**, İstanbul, TSKB, 1995.
- World Bank, **World Bank Lending Instruments Resources for Development Impact**, Second Printing, July, 2001.

World Bank, World Development Report 1980.

World Bank, **World Development Report 2006**, Equity and Development, Oxford University Press.

World Bank, **World Development Report, 2000/2001**: Attacking Poverty.

## MAKALELER

AKAR Sevda, "Türkiye'de Daha İyi Yaşam Endeksi: OECD Ülkeleri ile Karşılaştırma", **Journal of Life Economics**, 2014, Volume: 1, Issue: 1, 1-12.

AKPINAR Mahmut, ŞAHİN, Ayhan ve ZENGİN, Eyüp, "Sosyal Yardımların Yerel Düzeyde Sunulması: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, 2012, Cilt: 4, Sayı: 3, 21-28.

AKSAN Gamze, "Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2012, Cilt: 27, 9-19.

ALEMDAR Tuna, DEMİRDÖĞEN Alper, ÖREN Mustafa Necat, Kırsal Yoksulluk Ölçüm Sorunu ve Türkiye, **Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi**, Konya, 2012, 322-329.

ALTAY Asuman, "Yoksulluk Sadece Devletin Sorunu mu? Kamu Harcamaları Açısından Bir Değerlendirme", **Sosyoekonomi**, 2005, Cilt: 2, Sayı: 2, 154-178.

ARPACIOĞLU Özge ve YILDIRIM Metin, "Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluğun Analizi", **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2011, Cilt: 4, Sayı: 2, 60-76.

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası Belgesi, **Türkiye Stratejisi**, 17 Nisan 2012, 1-50.

BAYRAKTUTAN Yusuf "Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2003, Cilt: 4, Sayı: 2, 175-186.

BESLEY Timothy and BURGESS Robin, "Halving Global Poverty" **The Journal of Economic Perspectives**, 2003, Volume: 17, No. 3.

Birleşmiş Milletler, **Uluslararası Para Fonu, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, Dünya Bankası Grubu**, Herkes İçin Daha İyi Bir Dünya Raporu, İstanbul, 2000.

CANDAN Ekrem, "Dünya Bankası Kredi Kullanımlarında ve Projelerin Tatbikinde Yaşanan Sorunlar", **Sayıştay Dergisi**, Ankara, 2007, Sayı: 64, 69-109.

CANDAN Ekrem, "Dünya Bankası Kredilerine İlişkin Genel Esaslar, Proje Kredilerinin Özellikleri, Avantaj ve Dezavantajları", **Sayıştay Dergisi**, 2005, Sayı: 58, 41-65.

CANDAN Ekrem, "Türkiye'nin Dünya Bankası'ndan Sağladığı Krediler (1950-2003), Kredi Kullanımının Yıllar İtibariyle Gelişimi ve Toplam Dış Borç Stoku İçindeki Yeri", **Maliye Dergisi**, 2005, Sayı: 148, 82-121.

CRİSP F. Brian and KELLY Micheal J., "The Socioeconomic Impact of Structural Adjustment", **International Studies Quarterly**, 1999, Volume: 43, No. 3.

ÇABUK Nilay, "Güney Doğu Anadolu'da Yoksulluğun Sosyal Göstergeleri", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 2003, Cilt: 43, Sayı: 2, 41- 65.

DOĞAN Cem ve TEK Murat, "Türkiye'de Gelir Dağılımının Toplanma Oranı Yöntemiyle Analizi", **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2007, Cilt: 3, Yıl: 3, Sayı: 2, 93-119.

- DOĞAN İsmail, "Türkiye Yoksulluğunun Sosyo-Kültürel Zemini", Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları, **Yoksulluk Sempozyumu**, 2003, Cilt: 1, 1-20.
- DOĞANOĞLU Fatih ve GÜLCÜ Aslan, "Gelir Eşitsizliği Ölçümünde Kullanılan Yöntemler", **Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2001, Cilt: 2, Sayı: 1, 47-65.
- DÖNEK Ekrem, "Türkiye'nin Dış Borç Sorunu ve 1980 Sonrası Boyutları", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 1995, Cilt: 50, Sayı: 01, 173-186.
- DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı/Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu/Yoksullukla Mücadele, **Alt Komisyonu Raporu**, DPT, Ankara, 2000, 1-95.
- DPT-Devlet Planlama Teşkilatı Gelir Dağılımı ve Politikaları, **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1994.
- EMİN Doğuş, "Türkiye'nin Finansal Krizleri ve Göstergeleri", **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, 2017, Cilt: 9, Sayı: 17, 115-128.
- ENSARI Sıddık, "TÜİK'in Yoksulluk Analizleri Üzerine", **Maliye Finans Yazıları**, 2010, Yıl: 24, Cilt: 1, Sayı: 87, 9-15.
- ES, Muharrem ve ŞENGÜL, Ramazan, "Türkiye'de Kentsel Yoksulluk: Gebze Örneği", **Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 2007.
- FOSTER James, GREER Joel and THORBECKE Erik, "A Class of Decomposable Poverty Measures", **Econometrica**, 1984, Volume: 52, No: 3, 761-765.
- GILLIE Alan, "The Origin of the Poverty Line", **Economic History Review**, 1996, Volume: 49, No. 4. 715-730.
- GROSSMAN Gene and HELPMAN Elhanan, "Product Development and International Trade", **The Journal of Political Economy**, 1989, Volume: 97, No: 6, 1261-1283.
- HAKİMOĞLU Mahmut, "Dış Proje Kredilerine Genel Bir Bakış ile Dış Proje Kredilerinin Bütçeleştirme Raporlama ve Muhasebeleştirme İşlemleri" **Maliye Bakanlığı Devlet Muhasebe Uzmanlığı, Araştırma Raporu**, Ankara, Kasım 2003.
- HODD Micheal, "Africa, The IMF and The World Bank", **African Affairs**, 1987, Volume: 86, No. 344, 331-342.
- KANDEMİR Orhan ve KÜRKÇÜ Murat, "Bir Refah Göstergesi Olan "Yaşam Endeksi" Bağlamında TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop) Bölgesinin Analizi" **Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2016, Sayı: 14, 22-35.
- KARABULUT Tahsin, KARABULUT Nurettin ve KAYA Zeynep, "Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütüne Üye Ülkelerin 2006 Yılı İnsani Gelişmişlik Düzeylerinin Analizi", **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2009, Cilt: 2, Sayı: 2, 1-18.
- KARATAŞ Muhammed ve VATANSEVER Nursen, "Uluslararası Ekonomik ve Mali Kuruluşlar", **Muğla Üniversitesi SBE Dergisi**, 2001, Cilt: 1, Sayı: 3, 1-26.
- KAYA Safiye, "Dünya Bankası ve Dünya Bankası Kredilerinin Denetimi", **Sayıştay Dergisi**, 2003, Cilt: 3, Sayı: 42, 3-42.
- KAYA Safiye, "Dünya Bankası ve Türkiye", **Sayıştay Dergisi**, 2002, Cilt: 46, Sayı: 47, 3-42.

- KAYIKÇI Sabrina "Dünya Bankası'nın Yeni Kredi Verme Yöntemi: Ülke Destek Stratejisi ve Türkiye Uygulaması" **Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi**, Ankara, 2004, 1-10.
- LÖK Hasan, "Finansmana Erişim Çerçevesinde Dünya Bankası Kaynaklı Özel Sektör Proje Kredileri: Türkiye Uygulaması", **MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2018, Cilt: 7, Sayı: 4, 355-373.
- OZTURK İlhan, "Dünya Bankası Politikaları", **Sosyal Bilimler Dergisi**, Haziran 2006, Cilt: 3, Sayı: 1, 36-53.
- ÖKTEN Zeynep ve KALE Tancan "Türkiye'de Bölgesel Yoksulluğun Yapısı ve Yoksulluğa Karşı Politikalar", **Amme İdaresi Dergisi**, 2009, Cilt: 42, Sayı: 3, 59-91.
- RAVALLION Martin, "Issues in Measuring and Modelling Poverty", **Economic Journal**, 1996, Volume: 106, No: 438, 1328-1343.
- SAM Neslihan, "Yoksulluğa Bir Yaklaşım Biçimi: Kapasite Yaklaşımı", **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2008, Cilt: XXVII, Sayı: 1, 59-70.
- SEYİDOĞLU Halil, "Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 2003, Cilt: 4, Sayı: 2, 141-156.
- SİPAHİ Esra Banu, "Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk" **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 2006, Cilt: 1, Sayı: 11, 172-189.
- SOYAK Alkan, "Yapısal Uyum Programları ve Yoksulluk İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", **Bilim ve Ütopya Dergisi**, 2004, Sayı: 125, 36-45.
- SOYAK Alkan ve EROĞLU Nadir, "Türkiye" nin Kalkınma Anlayışının Dönüşümünde IMF-Dünya Bankası Yapısal Uyum Politikalarının Rolü", **In: International Symposium on Globalization, Democratization and Turkey**, 2008. 27-30.
- ŞANLI Fatma Bahar ve AKSÖZ Hande, "1980 Sonrası Türkiye'de Dış Borçlanma Üzerinde Yurtiçi Tasarrufların Etkisinin Analizi", 2014, **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, 2014, Cilt: 6, Sayı: 11, 83-98.
- ŞEN Hüseyin, "The IMF and World Bank Approaches to Macroeconomic Management In Developing Countries", **Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 1999, Cilt: 5, Sayı: 1, 367-378.
- T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Kentleşme Şûrası 2009 Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar, Kentsel Yoksulluk, **Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu**, Ankara, Nisan 2009.
- TAŞ H. Yunus ve ÖZCAN Selami, "Türkiye'de ve Dünya'da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma", Session 3D: Büyüme ve Gelişme III, **International Conference on Eurasian Economies**, 2012, 423-430.
- TOKATLIOĞLU İbrahim ve ÖZTÜRK Fahriye, "1950-1980 Yılları Arasındaki Dönemde Türkiye'de Uygulanan Para Ve Maliye Politikalarının Etkinliği," **Ekonomik Yaklaşım**, 2008, Cilt: 19, Sayı: 66, 155-174.
- TÜRELİ Rahmi Aşkın, "Türkiye Ekonomisinin Makroekonomik Dengelerin Analizi (1990-2006)", **Ulusal İktisat Kongresi**, DEÜ, IIBF, İktisat Bölümü, İzmir, Türkiye, 20-22 Şubat 2008.

- TÜRK Tuğba ve ÜNLÜ Hidayet, "Yoksullukla Mücadele Politikaları: 2000 Sonrası Türk İye Örneği", *Visionary E-Journal/Vizyoner Dergisi*, 2016, Cilt: 7, Sayı: 14, 92-104.
- Türkiye Dünya Bankası Ülke Görünümü, Ekim 2018, Aylık Rapor.
- Türkiye Dünya Bankası Ülke Görünümü, Nisan 2018, Aylık Rapor.
- Türkiye'de Dünya Bankası, Ülke Görünümü, Eylül 2017, Aylık Rapor.
- TÜYLÜOĞLU Şevket ve KARALI Burak, "İnsani Kalkınma Endeksi ve Türkiye İçin Değerlendirilmesi", *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2006, Cilt: 1, Sayı: 12, 53-88.
- ULUSOY Ahmet ve KÜÇÜKKALE Yakup, "Türkiye'de Dış Borçların İktisadi Büyüme ve Enflasyon Üzerine Etkisi", *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 1996, Cilt: 7, Sayı: 21, 13-25.
- UZUN Ayşe Meral, "Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2003, Cilt: 4, Sayı: 2, 155-174.
- ÜZÜMCÜ Adem ve KORKAT Mustafa, "Türkiye'de Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Gelişimi (2003-2012)", *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2014, Cilt: 5, Sayı: 8, 135-166.
- YARKIN Gülistan, "Türkiye'deki İçe Dönük Sermaye Birikim Sürecinde Dünya Bankası'nın Rolü", *Praksis*, 2011, Sayı: 23, 139-172.
- YELDAN Erinç, "Kapitalizmin Yeniden Finansallaşması ve 2007/2008 Krizi: Türkiye Krizin Neresinde?", *Çalışma ve Toplum*, 2009, Sayı: 1, 11-28.
- YILDIRAN Mustafa, EŞGÜNOĞLU Mahmure ve BOLAT Süleyman, "Maliye Politikasının Oluşturulmasında Parlatonun Rolü", *Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, Sivas, 21-22 Ekim 2010.
- YİĞİDİM Arslan, "Büyüme Politikaları: Türkiye Ekonomisi Açısından Bir Değerlendirme", *Discussion Paper, Turkish Economic Association*, Ankara, 2012, Sayı: 74, 1-11.

## TEZLER

- AKTAŞ Gülhan, Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Gelir Dağılımı, Yoksulluk ve Sosyal Politikaların Evrimi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Ankara, 2007 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).
- AYKIN Hasan, Türkiye'nin Dış Borçları (1960-1994), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Sivas, 1996 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).
- CENK Ömer Faruk, Türkiye'de Dünya Bankası Kredilerinin Kullanımı ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar, Hazine Müsteşarlığı, Ankara, 1996 (**Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi**).
- CEYLAN Tülay, Ekonomik Kalkınmada Bir Finans Aracı Olarak Dış Borçlar ve Türkiye'de Planlı Dönemde Dış Borçların Gelişimi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, 1990 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).
- DUMANLI Recep, Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları, Yayın No: DPT: 2449, Ankara, 1996 (**DPT Uzmanlık Tezi**).

- GÜRASLAN Elçin, Uluslar Arası Finansal Kuruluşlar ve Mali Reform Önerileri: Türkiye Deneyimi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Adana, 2005 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).
- HALİŞÇELİK Ergül, Dünya Bankası'nın Yapısı Faaliyetleri ve Türkiye'de Finansmanı Dünya Bankasınca Sağlanan Kredilerin ve Etkilerinin Değerlendirilmesi, (Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Adana, 2008 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).
- KAYA Zeynep, Türkiye'de Yoksulluk Analizi: Bir Probit Model Uygulaması, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Erzurum, 2011 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).
- PİRE Özge, Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Sosyal Politika Programları: Isparta İli Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Isparta, 2011 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).
- TİFTİKÇİ Hatice Derya, Bütçede Mali Disiplinin Sağlanması: Uluslararası Kuruluşlarla Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, İzmir, 2007 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).
- TOSUNER Özlem, Dünya Bankası ve Yoksullukla Mücadele, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Kocaeli, 2007 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).
- TÜNSOY Okan, Dünya Bankası'nın Yapısı ve Kredi Verme Türleri, Hazine Müsteşarlığı, Ankara, 2005 (**Yayımlanmamış Etüt Raporu**).

## **İNTERNET KAYNAKLARI**

- "Kemalizm 1938", Barker Raporu, <http://www.kemalizm1938.org/barkerraporu.htm> (Erişim Tarihi: 12.11.2018).
- "Pareto Gelir Dağılım Formülü", [http://www.ekodialog.com/Konular/pareto\\_gelir\\_dagilimi.html](http://www.ekodialog.com/Konular/pareto_gelir_dagilimi.html) (Erişim Tarihi: 16.04.2018).
- A.HALİS Akder, "Means to Closing Gaps: Disaggregated Human Development Index", Occasional 1994, [http://hdr.undp.org/docs/publications/ocatio\\_nal\\_papers/oc18a.htm](http://hdr.undp.org/docs/publications/ocatio_nal_papers/oc18a.htm), accessed (Erişim Tarihi: 22.05.2018).
- Cumhuriyet, "2010 yılı Dünya Kalkınma Raporu", Yayınlanma tarihi: 04 Ekim 2009, [http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/90308/2010\\_yili\\_Dunya\\_Kalkinma\\_Raporu.html](http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/90308/2010_yili_Dunya_Kalkinma_Raporu.html) (Erişim Tarihi: 27.04.2018).
- Dünya Bankası, "Hakkımızda", <http://web.worldbank.org/wbsite/external/countries/ecaext/turkeyinturkishextn/0,,contentmdk:21706623~menuPK:4824519~pagepk:141137~pipk:141127~thesitepk:455688,00.html> (Erişim Tarihi: 08.03.2019).
- Dünya Bankası, 2017, <https://www.yurtdisiforex.co/sozluk/dunya-bankasi/> (Erişim Tarihi: 10.05.2018).
- Ekodilog, "Özgün Ekonomi ve Makale Arşivi", Borsa, 2005, [https://www.ekodialog.com/uluslararasi\\_ekonomi/uluslararasi-imar-ve-kalkinma-bankasi.html](https://www.ekodialog.com/uluslararasi_ekonomi/uluslararasi-imar-ve-kalkinma-bankasi.html) (Erişim Tarihi: 10.05.2018).
- Ekonomihukuk, "Lorenz Eğrisi-Gini Katsayısı-Kuznets Ters U Eğrisi-Az Gelişmişliğin Özellikleri", <https://ekonomihukuk.com/buyume-kalkinma/az-gelismis-ulkelerin-ozellikleri/> (Erişim Tarihi: 05.05.2018).

<http://www.worldbank.org/tr/country/turkey/overview#4> (Erişim Tarihi: 02.12.2018).

Kalkınma Atölyesi, "Yoksulluk Nöbetinden Yoksulluk Rekabetine. Türkiye'de Mevsimlik Tarım Üretiminde Yabancı Göçmen İşçiler", Ankara, 2016, [http://www.kalkinmaatolyesi.org/v2/wpcontent/uploads/2016/06/yoksullarin\\_rekabeti.pdf](http://www.kalkinmaatolyesi.org/v2/wpcontent/uploads/2016/06/yoksullarin_rekabeti.pdf) (Erişim Tarihi: 30.04.2018).

KARA Şinasi, "Yeniden Dönüşüm Teorisi", <http://www.karadenizekonomi.com/yeniden-bolusum-teorisi-361-12.html> (Erişim Tarihi: 16.04.2018).

KARAMAN Yücel, Yoksulluk Tanımları ve Endeksleri, <https://ekonomihukuk.com/buyume-kalkinma/yoksulluk-tanimlari-ve-endeksleri/> (Erişim Tarihi: 09.04.2018).

KHAN Mahmood Hasan, "Rural Poverty in Developing Countries: Issues and Policies, IMF", WP/00/78, 2000, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp0078.pdf> (Erişim Tarihi: 10.04.2018).

Projects and Operations, <http://web.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 12.04.2018).

RE Subject, Legal Jurisdiction Over the World Bank From: myoarin-ga on 16 Nov 2005 06.51 PST <http://www.worldbank.org/icsid/about/about.htm> (Erişim Tarihi: 30.04.2018).

ŞENGÜL Ramazan, "Türkiye'de Kentsel Yoksulluk: Gebze Örneği", 2007, 353-374, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/es-muharrem-%c5%99en-g-%c3%9cl-ramazan-t-%c3%9crk-%c4%b0ye-%e2%80%99de-kentsel-yoksulluk-gebze-%c3%96rne-%c4%9e-%c4%b0.pdf> (Erişim Tarihi: 13.11.2018).

T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, "Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyon Raporu 2009", <http://www.bayindirlik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 09.08.2018).

The World Bank, Annual Report 2007 (Erişim Tarihi: 09.04.2018).

UNDP, "Human Development Report", 1996 (çevrimiçi) <http://www.undp.org.tr/Gozlem2.aspx?WebSayfaNo=4527> (Erişim Tarihi: 01.05.2018).

UNİCEF, <http://www.unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=32878> (Erişim Tarihi:08.03.2019).



## EKLER

## DÜNYADA YOKSULLUK ARAŞTIRMALARI MERKEZLERİ

Kuruluşun adı	Kısaltma	Ülke	Erişim
Center on Urban Poverty & Community Development		ABD	<a href="http://povertycenter.cwru.edu">ttp://povertycenter.cwru.edu</a>
Centre for International Development	CID	ABD	<a href="http://www.cid.harvard.edu/">http://www.cid.harvard.edu/</a>
Childhood Poverty Research and Policy Centre	CHIP	ABD	<a href="http://www.childhoodpoverty.org/">ttp://www.childhoodpoverty.org/</a>
Institute for Research on Poverty	IRP	ABD	<a href="http://www.ssc.wisc.edu/irp/">http://www.ssc.wisc.edu/irp/</a>
Institute on Race and Poverty	IRP	ABD	<a href="http://www.irpumn.org/">http://www.irpumn.org/</a>
International Anti Poverty Law Center	IAPLC	ABD	<a href="http://www.iapl.org">http://www.iapl.org</a>
Joblessness and Urban Poverty Research Program		ABD	<a href="http://www.hks.harvard.edu/urban-poverty/">http://www.hks.harvard.edu/urban-poverty/</a>
Joint Centre for Poverty Research	JCPR	ABD	<a href="http://www.jcpr.org/">http://www.jcpr.org/</a>
MacArthur Network on Inequality and Poverty		ABD	<a href="http://www.macfound.org/site/c.lkLXJ8MQKrH/b.1011001/k.94C6/Research_Networks__Inequality_and_Poverty_in_the_Broader_Perspective.htm">http://www.macfound.org/site/c.lkLXJ8MQKrH/b.1011001/k.94C6/Research_Networks__Inequality_and_Poverty_in_the_Broader_Perspective.htm</a>
National Center for Children in Poverty	NCCP	ABD	<a href="http://www.nccp.org/">http://www.nccp.org/</a>
Poverty and Race Research Action Council	NPC	ABD	<a href="http://www.npc.umich.edu/">http://www.npc.umich.edu/</a>
Poverty and Human Rights Centre		ABD	<a href="http://www.povertyandhumanrights.org/html/about_project.html">http://www.povertyandhumanrights.org/html/about_project.html</a>
National Poverty Center		ABD	<a href="http://www.prrac.org/index.php">http://www.prrac.org/index.php</a>
Poverty Research Institute		ABD	<a href="http://www.lsnj.org/PovResrch.htm">http://www.lsnj.org/PovResrch.htm</a>
Poverty, Inequality and Development	PID	ABD	<a href="http://www.arts.cornell.edu/poverty">http://www.arts.cornell.edu/poverty</a>
Rural Poverty Research Centre	RPRC	ABD	<a href="http://www.rprconline.org/">http://www.rprconline.org/</a>
Survey Research Centre	SRC	ABD	<a href="http://srcweb.berkeley.edu/">http://srcweb.berkeley.edu/</a>
University of Kentucky Centre for Poverty Research	UKCPR	ABD	<a href="http://www.ukcpr.org/">http://www.ukcpr.org/</a>
World Bank Institute	WBI	ABD	<a href="http://www.worldbank.org/wbi">http://www.worldbank.org/wbi</a>
World Bank Poverty Research Programme		ABD	<a href="http://econ.worldbank.org/programs/poverty/">http://econ.worldbank.org/programs/poverty/</a>
Arnold Bergstrasser Institut	ABI	Almanya	<a href="http://www.arnoldbergstraesser.de/cms2/index.php">http://www.arnoldbergstraesser.de/cms2/index.php</a>
Deutsches Institut für Entwicklungspolitik	GDI	Almanya	<a href="http://www.die-gdi.de">http://www.die-gdi.de</a>
German Institute of Global and Area Studies	GIGA	Almanya	<a href="http://www.giga-hamburg.de/index.html">http://www.giga-hamburg.de/index.html</a>
Ibero-Amerika Institut für Wirtschaftsforschung	IAI	Almanya	<a href="http://www.iai.wiwi.uni-goettingen.de/">http://www.iai.wiwi.uni-goettingen.de/</a>
Zentrum für Entwicklungsforschung	ZEF	Almanya	<a href="http://www.zef.de/">http://www.zef.de/</a>
Zentrum für Internationale Entwicklungs- und Umweltforschung	ZEU	Almanya	<a href="http://www.uni-giessen.de/zeu/">http://www.uni-giessen.de/zeu/</a>
Deutsche Gesellschaft für Technische	GTZ	Almanya	<a href="http://www.gtz.de/de/index.htm">http://www.gtz.de/de/index.htm</a>
Centro de Estudios de Estado y Sociedad	CEDES	Arjantin	<a href="http://www.cedes.org">http://www.cedes.org</a>
Centro de Estudios de Población (Nüfus Etütleri Merkezi)	CENEP	Arjantin	<a href="http://www.cenep.org.ar/">http://www.cenep.org.ar/</a>

Centro de Estudios e Investigaciones Laborales	CEILPIET T	Arjantin	<a href="http://www.ceil-piette.setcip.gov.ar/">http://www.ceil-piette.setcip.gov.ar/</a>
<b>Kuruluş Adı</b>	<b>Kısaltma</b>	<b>Ülke</b>	<b>Erişim</b>
Instituto de Estudios Económicos sobre la Realidad Argentina y Latinoamericana	ERAL	Arjantin	<a href="http://www.ieral.org/">http://www.ieral.org/</a>
Canberra Group, The		Avustralya	<a href="http://poverty.worldbank.org/webguide/category/4#10336">http://poverty.worldbank.org/webguide/category/4#10336</a>
Development Studies Network		Avustralya	<a href="http://devnet.anu.edu.au/">http://devnet.anu.edu.au/</a>
Poverty Research Centre		Avustralya	<a href="http://rspas.anu.edu.au/economics/povrc.html">http://rspas.anu.edu.au/economics/povrc.html</a>
Social Policy Research Centre	SPRC	Avustralya	<a href="http://www.sprc.unsw.edu.au">http://www.sprc.unsw.edu.au</a>
Austrian Research Foundation for Development	OFSE	Avusturya	<a href="http://www.oefse.at/">http://www.oefse.at/</a>
Vienna Institute for Development and Cooperation	VIDC	Avusturya	<a href="http://www.vidc.org/">http://www.vidc.org/</a>
Bangladesh Institute of International and Strategic Studies	BISS	Bangladeş	<a href="http://biiss.org/">http://biiss.org/</a>
Bangladesh Unnayan Gobeshona Protishthan	BIDS	Bangladeş	<a href="http://www.bids-bd.org/">http://www.bids-bd.org/</a>
Centre on Integrated Rural Development for Asia and the Pacific	CIRDAP	Bangladeş	<a href="http://www.cirdap.org.sg/">http://www.cirdap.org.sg/</a>
Centre for Economic Studies		Belçika	<a href="http://www.econ.kuleuven.ac.be/ew/academic/cop/default.htm">http://www.econ.kuleuven.ac.be/ew/academic/cop/default.htm</a>
Centre Tricontinental	CETRI	Belçika	<a href="http://www.cetri.be">http://www.cetri.be</a>
European Anti Poverty Network	EAPN	Belçika	<a href="http://www.eapn.org">www.eapn.org</a>
Institute d'Etudes du Developpement	UCL/DV	Belçika	<a href="http://www.dvlp.ucl.ac.be/">http://www.dvlp.ucl.ac.be/</a>
Institute of Development Policy and Management	LP	Belçika	<a href="http://www.ua.ac.be/dev/">http://www.ua.ac.be/dev/</a>
International Cooperation for Development and Solidarity	IDPM	Belçika	<a href="http://www.cidse.org/">http://www.cidse.org/</a>
Botswana Institute for Development Policy Analysis	CIDSE	Botswana	<a href="http://www.bidpa.bw/">http://www.bidpa.bw/</a>
Curso de Mestrado em Economia	CAEN	Brezilya	<a href="http://www.caen.ufc.br/">http://www.caen.ufc.br/</a>
UNDP International Poverty Centre	PC	Brezilya	<a href="http://www.undp.org/povertycentre/">http://www.undp.org/povertycentre/</a>
Centre d'Etudes Economique et Sociales de l'Afrique de l'Ouest	CESAO	Burkina Faso	<a href="mailto:cesao.bobo@fasonet.bf">cesao.bobo@fasonet.bf</a>
PovNet		Canada	<a href="http://www.povnet.org">www.povnet.org</a>
Association of Development Researchers in Denmark, The	FAU	Danimarka	<a href="http://www.udviklingsforskning.dk/">http://www.udviklingsforskning.dk/</a>
Center for Afrikastudier	CAS	Danimarka	<a href="http://www.teol.ku.dk/cas/">http://www.teol.ku.dk/cas/</a>
Centre for Development Research	DIIS or CDR	Danimarka	<a href="http://www.cdr.dk/">http://www.cdr.dk/</a> , soon to change into <a href="http://www.diis.dk/">http://www.diis.dk/</a>
Copenhagen Development Consultancy A/S	SFI	Danimarka	<a href="http://www.copenhagendc.com/">http://www.copenhagendc.com/</a>
Socialforskningsinstituttet	FLACSO	Danimarka	<a href="http://www.sfi.dk/">http://www.sfi.dk/</a>
Facultad Latinoamericana de Ciencias Sociales, Sede Ecuador	LDFEUI	Ekvator	<a href="http://www.flacso.org.ec/">http://www.flacso.org.ec/</a>
Lembaga Demografi	OSSREA	Endonezya	<a href="http://www.ldfeui.org/">http://www.ldfeui.org/</a>
Organization for Social Science Research in Eastern & Southern Africa	CDS	Etiyopya	<a href="http://www.ossrea.net">http://www.ossrea.net</a>
Centre for Development Studies	CSWCD	Fiji	<a href="http://www.usp.ac.fj/devstudy/cds.html">http://www.usp.ac.fj/devstudy/cds.html</a>
College of Social Work and Community Development	ERD	Filipinler	<a href="http://www.upd.edu.ph/~cswcd/">http://www.upd.edu.ph/~cswcd/</a>

Economics and Research Department	IIRR	Filipinler	<a href="http://www.adb.org/erd/default.asp">http://www.adb.org/erd/default.asp</a>
<b>Kuruluş Adı</b>	<b>Kısaltma</b>	<b>Ülke</b>	<b>Erişim</b>
International Institute of Rural Reconstruction	NSCB	Filipinler	<a href="http://www.iirr.org/">http://www.iirr.org/</a>
National Statistical Coordination Board	PIDS	Filipinler	<a href="http://www.nscb.gov.ph/">http://www.nscb.gov.ph/</a>
Philippine Institute for Development Studies		Filipinler	<a href="http://www.pids.gov.ph/">http://www.pids.gov.ph/</a>
Social Development Research Centre		Filipinler	<a href="http://www.dlsu.edu.ph/research/centers/sdrc/">http://www.dlsu.edu.ph/research/centers/sdrc/</a>
Social Weather Stations	SWS	Filipinler	<a href="http://www.sws.org.ph/">http://www.sws.org.ph/</a>
UNU World Institute for Development Economics Research	UNU/WIDER	Finlandiya	<a href="http://www.wider.unu.edu/">http://www.wider.unu.edu/</a>
World Poverty Map		Finlandiya	<a href="http://www.cis.hut.fi/research/somresearch/worldmap.html">http://www.cis.hut.fi/research/somresearch/worldmap.html</a>
Centre d'Etudes et de Recherches sur le Développement International	CERDI	Fransa	<a href="http://www.cerdi.org/">http://www.cerdi.org/</a>
Centre Documentation et Information Scientifique pour le Développement	CEDID	Fransa	<a href="http://www.ird.fr/">http://www.ird.fr/</a>
Centre Population et Développement	CEPED	Fransa	<a href="http://www.ceped.org/">http://www.ceped.org/</a>
Développement et Insertion Internationale	DIAL	Fransa	<a href="http://www.dial.prd.fr/">http://www.dial.prd.fr/</a>
Groupement d'Intérêt Scientifique pour l'Etude de la Mondialisation et du Développement	GEMDEV		<a href="http://www.gemdev.org/">http://www.gemdev.org/</a>
Institut Français des Relations Internationales	IFRI	Fransa	<a href="http://www.ifri.org">http://www.ifri.org</a>
Institute de reserche pour le développement	IRD	Fransa	<a href="http://www.ird.fr/">http://www.ird.fr/</a>
Institute d'Etude du Développement Economique et Social	IEDES	Fransa	<a href="http://iedes.univ-paris1.fr/">http://iedes.univ-paris1.fr/</a>
International Union for the Scientific Study of Population	IUSSP	Fransa	<a href="http://www.iussp.org/">http://www.iussp.org/</a>
OECD Development Centre	Paris 21	Fransa	<a href="http://www.oecd.org/department/0,2688,en_2649_33731_1_1_1_1_1_00.html">http://www.oecd.org/department/0,2688,en_2649_33731_1_1_1_1_1_00.html</a>
PARTnerships In Statistics for development in the 21st century	UNESCO SHS	Fransa	<a href="http://www.paris21.org/">http://www.paris21.org/</a>
UNESCO Social and Human Sciences Sector	CDS	Fransa	<a href="http://www.unesco.org/shs/">www.unesco.org/shs/</a>
Centre for Development Studies	ISSER	Gana	<a href="http://www.uccghana.net/Schools/CENTRE_FOR_DEVELOPMENT_STUDIES.htm">http://www.uccghana.net/Schools/CENTRE_FOR_DEVELOPMENT_STUDIES.htm</a>
Institute of Statistical, Social and Economic Research	FLACSO	Gana	<a href="http://www.issere.org/">http://www.issere.org/</a>
Facultad Latinoamericana de Ciencias Sociales, Sede Guatemala	SARPN	Guatemala	<a href="http://www.flacso.edu.gt/">http://www.flacso.edu.gt/</a>
Southern African Regional Poverty Network		Güney Afrika	<a href="http://www.sarpn.org.za/">http://www.sarpn.org.za/</a>
Institute of Development Studies, Jaipur	IDSJ	Güney Asya	<a href="http://www.idsj.org/">http://www.idsj.org/</a>
Panos Institute, The		Haiti	<a href="http://www.panosinst.org/">http://www.panosinst.org/</a>
Afro-Asian Rural Development Organisation	AARDO	Hindistan	<a href="http://www.aardo.org/">http://www.aardo.org/</a>

Baif Development Research Foundation		Hindistan	<a href="http://www.baif.com/index.htm">http://www.baif.com/index.htm</a>
<b>Kuruluş Adı</b>	<b>Kısaltma</b>	<b>Ülke</b>	<b>Erişim</b>
Centre for Economic and Social Studies	CESS	Hindistan	<a href="http://www.cess.ac.in/cesshome/cessmain.asp">http://www.cess.ac.in/cesshome/cessmain.asp</a>
Centre for the Study of Developing Societies	CSDS	Hindistan	29 Rajpur Road, Delhi 110054 India
Centre for Women's Development Studies	CWDS	Hindistan	<a href="http://www.cwds.org/">http://www.cwds.org/</a>
Council for Social Development	CSD	Hindistan	<a href="http://www.csdindia.org/">http://www.csdindia.org/</a>
Gujrat Institute of Development Research	GIDR	Hindistan	<a href="http://www.gidr.ac.in/">http://www.gidr.ac.in/</a>
Indira Gandhi Institute of Development Research	IGIDR	Hindistan	<a href="http://www.igidr.ac.in/">http://www.igidr.ac.in/</a>
Institute of Development Studies	IDS	Hindistan	<a href="http://www.universityofmysore.org/department/devlop_stu/">http://www.universityofmysore.org/department/devlop_stu/</a>
International Institute for Population Sciences	IIPS	Hindistan	<a href="http://www.iipsindia.org/">http://www.iipsindia.org/</a>
Madras Institute of Development Studies	MIDS	Hindistan	<a href="http://www.mids.ac.in/">http://www.mids.ac.in/</a>
Nabakrushna Choudhury Centre for Development Studies	NCDS	Hindistan	<a href="http://www.icssr.org/bhubneshwar.htm">http://www.icssr.org/bhubneshwar.htm</a>
National Institute of Rural Development	NIRD	Hindistan	<a href="http://www.nird.org/index.html">http://www.nird.org/index.html</a>
Research and Information System for Non-aligned and other Developing Countries	RIS	Hollanda	<a href="http://www.ris.org.in/">http://www.ris.org.in/</a>
Amsterdam Institute for Metropolitan and International Development Studies	AMIDSt	Hollanda	<a href="http://www.fmg.uva.nl/amidst/home.cfm">http://www.fmg.uva.nl/amidst/home.cfm</a>
Centre for Development Studies	CDS	Hollanda	<a href="http://www.eco.rug.nl/cds/">http://www.eco.rug.nl/cds/</a>
Centre for International Development Issues Nijmegen	CIDIN	Hollanda	<a href="http://www.ru.nl/cidin/">http://www.ru.nl/cidin/</a>
European Centre for Development Policy Management	ECDPM	Hollanda	<a href="http://www.ecdpm.org/">http://www.ecdpm.org/</a>
Institute for Housing and Urban Development Studies	IHS	Hollanda	<a href="http://www.ihs.nl/">http://www.ihs.nl/</a>
Netherlands Development Assistance Research Council	Rawoo	Hollanda	<a href="http://www.rawoo.nl/home.html">http://www.rawoo.nl/home.html</a>
Research School for Resource Studies for Development	CERES	Hollanda	<a href="http://ceres.fss.uu.nl/">http://ceres.fss.uu.nl/</a>
Centre for Analysis of Social Exclusion	CASE	İngiltere	<a href="http://sticerd.lse.ac.uk/case/">http://sticerd.lse.ac.uk/case/</a>
Centre for Poverty and Social Justice		İngiltere	<a href="http://www.bris.ac.uk/sps/research/cpsj/default.shtml">http://www.bris.ac.uk/sps/research/cpsj/default.shtml</a>
Centre for Research in Social Policy		İngiltere	<a href="http://www.lboro.ac.uk/departments/ss/centres/crsp/main.htm">http://www.lboro.ac.uk/departments/ss/centres/crsp/main.htm</a>
Childhood Poverty Research and Policy Centre	CHIP	İngiltere	<a href="http://www.childhoodpoverty.org/">http://www.childhoodpoverty.org/</a>
Chronic Poverty Research Centre	CPRC	İngiltere	<a href="http://www.chronicpoverty.org/">http://www.chronicpoverty.org/</a>
Development Planning Unit	DPU	İngiltere	<a href="http://www.ucl.ac.uk/DPU/">http://www.ucl.ac.uk/DPU/</a>
Development Research Centre on Migration, Globalization and Poverty		İngiltere	<a href="http://www.migrationdrc.org/index.html">http://www.migrationdrc.org/index.html</a>
ESRC Research Group on Wellbeing in Developing Countries	WeD	İngiltere	<a href="http://www.welldev.org.uk/">http://www.welldev.org.uk/</a>
Global Poverty Research Group	GPRG	İngiltere	<a href="http://www.gprg.org/">http://www.gprg.org/</a>
Institute of Development Studies	IDS	İngiltere	<a href="http://www.ids.ac.uk">http://www.ids.ac.uk</a>
Overseas Development Institute	ODI	İngiltere	<a href="http://www.odi.org.uk/">http://www.odi.org.uk/</a>

Oxford Poverty and Human Development Initiative	OPHI	İngiltere	<a href="http://www.ophi.org.uk/">http://www.ophi.org.uk/</a>
<b>Kuruluş Adı</b>	<b>Kısaltma</b>	<b>Ülke</b>	<b>Erişim</b>
Poverty Research Unit		İngiltere	<a href="http://www.sussex.ac.uk/Units/PRU/">http://www.sussex.ac.uk/Units/PRU/</a>
Townsend Centre for International Poverty Research		İngiltere	<a href="http://www.bris.ac.uk/poverty/">http://www.bris.ac.uk/poverty/</a>
Centre for Development Studies	CDS	İrlanda	<a href="http://www.ucd.ie/cds/">http://www.ucd.ie/cds/</a>
Combat Poverty Agency	CPA	İrlanda	<a href="http://www.combatpoverty.ie">www.combatpoverty.ie</a>
Scottish Poverty Information Unit		İskoçya	<a href="http://www.povertyinformation.org">http://www.povertyinformation.org</a>
Euro-American Association of Economic Development Studies	EAAEDS	İspanya	<a href="http://www.usc.es/~economet/eea.htm">http://www.usc.es/~economet/eea.htm</a>
Instituto de Estudios sobre Desarrollo y Cooperación Internacional (Uluslararası Kalkınma Araştırmaları ve İşbirliği Enstitüsü)	HEGOA	İspanya	<a href="http://www.hegoa.ehu.es/topics/intro/">http://www.hegoa.ehu.es/topics/intro/</a>
Weitz Centre for Development Studies	DSC	İsrail	<a href="mailto:dsc@netvision.net.il">dsc@netvision.net.il</a>
Expert Group on Development Issues	EGDI	İsveç	<a href="mailto:dsc@netvision.net.il">dsc@netvision.net.il</a>
Latinamerika-Institutet i Stockholm	LAIS	İsveç	<a href="http://www.egdi.gov.se/">http://www.egdi.gov.se/</a>
Nordiska Afrikainstitutet	NAI	İsveç	<a href="http://www.lai.su.se/">http://www.lai.su.se/</a>
Peace and Development Research	Padrigu	İsveç	<a href="http://www.nai.uu.se/">http://www.nai.uu.se/</a>
European Association of Development Research and Training Institutes	EADI	İsviçre	<a href="http://www.padrigu.gu.se/">http://www.padrigu.gu.se/</a>
International Social Security Association	ISSA	İsviçre	<a href="http://www.eadi.org/">http://www.eadi.org/</a>
Swiss Academy for Development	SAD	İsviçre	<a href="http://www.issa.int/">http://www.issa.int/</a>
United Nations Research Institute for Social Development	UNRISD	İsviçre	<a href="http://www.sad.ch">http://www.sad.ch</a>
Gruppo CERFE	CERFE Group	İtalya	<a href="http://www.unrisd.org/">http://www.unrisd.org/</a>
Interuniversity Consortium for Development Cooperation	CONICS	İtalya	<a href="http://www.gruppo-cerfe.org/">http://www.gruppo-cerfe.org/</a>
Society for International Development	SID	İtalya	<a href="http://www.sidint.org/">http://www.sidint.org/</a>
UNICEF International Child Development Centre	ICDC	İtalya	<a href="http://www.unicef-icdc.org/">http://www.unicef-icdc.org/</a>
Sir Arthur Lewis Institute of Social and Economic Studies	SALISES	Jamaica	<a href="http://salises.uwimona.edu.jm:1104/">http://salises.uwimona.edu.jm:1104/</a>
Foundation for Advanced Studies on International Development	FASID	Japonya	<a href="http://www.fasid.or.jp/">http://www.fasid.or.jp/</a>
Global Development Research Centre	GDRC	Japonya	<a href="http://www.gdrc.org/">http://www.gdrc.org/</a>
International Development Center of Japan	IDCJ	Japonya	<a href="http://www.idcj.or.jp/indexe.htm">http://www.idcj.or.jp/indexe.htm</a>
Groupe de Recherche sur les Villes du Cameroon	GREVCA	Kamerun	<a href="http://site.voila.fr/rjassako/">http://site.voila.fr/rjassako/</a>
Pan African Institute for Development, West Africa	PAIDWA	Kamerun	<a href="http://www.paidwestafrica.org">www.paidwestafrica.org</a>
Canadian Council on Social Development	CCDS	Kanada	<a href="http://www.ccsd.ca/">http://www.ccsd.ca/</a>
Centre for Developing Area Studies	CDAS	Kanada	<a href="http://www.mcgill.ca/cdas/">http://www.mcgill.ca/cdas/</a>
International Development Research Centre	IDRC	Kanada	<a href="http://www.idrc.ca/">http://www.idrc.ca/</a>
International Institute for Sustainable Development	IISD	Kanada	<a href="http://www.iisd.org/">http://www.iisd.org/</a>
Social Sciences and Humanities Research Council of Canada	CRSH	Kanada	<a href="http://www.sshrc.ca/">http://www.sshrc.ca/</a>

Sustainable Development Research Initiative	SDRI	Kanada	<a href="http://www.sdri.ubc.ca/">http://www.sdri.ubc.ca/</a>
<b>Kuruluş Adı</b>	<b>Kısaltma</b>	<b>Ülke</b>	<b>Erişim</b>
Institute for Development Studies	IDS	Kenya	<a href="mailto:idsdirector@swiftkenya.com">idsdirector@swiftkenya.com</a>
Instituto de Estudios Sociales en Población	IDESPO	Kosta Rika	<a href="http://www.una.ac.cr/idespo/">http://www.una.ac.cr/idespo/</a>
Arab Planning Institute, The	API	Kuveyt	<a href="http://www.arab-api.org/">http://www.arab-api.org/</a>
Centro de Estudios Demográficos	CEDEM	Küba	<a href="http://www.uh.cu/centros/cedem/CEWEB.htm">http://www.uh.cu/centros/cedem/CEWEB.htm</a>
Hungarian International Development Assistance Non-Profit co	HUNIDA	Macaristan	<a href="http://www.hunida.hu/">http://www.hunida.hu/</a>
Centre for Social Research	CSR	Malawi	<a href="http://www.csr.org.mw/">http://www.csr.org.mw/</a>
Pusat Penyelidikan Dasar	CPR	Malezya	<a href="http://www.usm.my/cpr/">http://www.usm.my/cpr/</a>
Center of Research for Development	CIDAC	Meksika	<a href="http://www.cidac.org/">http://www.cidac.org/</a>
Centro de Estudios Demográficos y de Desarrollo Urbano	CEDDU	Meksika	<a href="http://www.colmex.mx/centros/ceddu/index.htm">http://www.colmex.mx/centros/ceddu/index.htm</a>
Centro de Estudios Sociológicos	CES	Meksika	<a href="http://www.colmex.mx/centros/ces/index.htm">http://www.colmex.mx/centros/ces/index.htm</a>
Centro de Investigación y Docencia Económicas	CIDE	Meksika	<a href="http://www.cide.edu">http://www.cide.edu</a>
Centro de Investigaciones y Estudios Superiores en Antropología Social	CIESAS	Meksika	<a href="http://www.ciesas.edu.mx">http://www.ciesas.edu.mx</a>
Facultad Latinoamericana de Ciencias Sociales, Sede México	FLACSO	Meksika	<a href="http://www.flacso.edu.mx/">http://www.flacso.edu.mx/</a>
Centre for Development Studies	CDS	Nigeria	Mr. V.A.O. Adetula. E-mail: <a href="mailto:vadetula@skannet.com">vadetula@skannet.com</a>
Centre for Gender and Social Policy Studies	CGSPS	Nigeria	<a href="mailto:centgend@oauife.edu.ng">centgend@oauife.edu.ng</a>
Centre for Development and The Environment	SUM	Norveç	<a href="http://www.sum.uio.no/">http://www.sum.uio.no/</a>
Centre for Development Studies	CDS	Norveç	<a href="http://www.svf.uib.no/sfu/index.htm">http://www.svf.uib.no/sfu/index.htm</a>
Chr. Michelsen Institute	CMI	Norveç	<a href="http://www.cmi.no/">http://www.cmi.no/</a>
Comparative Research Programme on Poverty	CROP	Norveç	<a href="http://www.crop.org/">http://www.crop.org/</a>
Norsk Forening for utviklingsforskning	NFU	Norveç	<a href="http://www.nfuf.no/">http://www.nfuf.no/</a>
Poverty Mapping		Norveç	<a href="http://www.povertymap.net/">http://www.povertymap.net/</a>
Pakistan Institute of Development Economics	PIDE	Pakistan	<a href="http://www.pide.org.pk/">http://www.pide.org.pk/</a>
Pakistan Economic Research Institute	PERI	Pakistan	24 Mianmir Rd, Upper Mall Scheme, Lahore 15, Pakistan
Centro de Análisis y Difusión de Economía Paraguaya	CADEP	Paraguay	<a href="http://www.cadep.org.py/">http://www.cadep.org.py/</a>
Centro de Estudios y Promoción del Desarrollo	DESCO	Peru	<a href="http://www.desco.org.pe/">http://www.desco.org.pe/</a>
Instituto de Estudios Peruanos	IEP	Peru	<a href="http://iep.perucultural.org.pe">http://iep.perucultural.org.pe</a>
Centro de Estudos sobre África e do Desenvolvimento (Áfrika ve Kalkınma Araştırmaları Merkezi)	CeSA	Portekiz	<a href="http://pascal.iseg.utl.pt/~cesa/">http://pascal.iseg.utl.pt/~cesa/</a>
Council for the Development of Social Science Research in Africa	CODESRIA	Senegal	<a href="http://www.codesria.org/">http://www.codesria.org/</a>
Rural Development Training and Research Institute	RDTRI	Sri Lanka	<a href="mailto:dtri@sltnet.lk">dtri@sltnet.lk</a>
Development Studies and Research Centre		Sudan	<a href="http://www.sudan.net/uk/f-econom.htm">http://www.sudan.net/uk/f-econom.htm</a>
Centro Latinoamericano y Caribeño de Demografía	CELADE	Şili	<a href="http://www.eclac.cl/celade/">http://www.eclac.cl/celade/</a>

Instituto de Economía		Şili	<a href="http://volcan.facea.puc.cl/economia/">http://volcan.facea.puc.cl/economia/</a>
<b>Kuruluş Adı</b>	<b>Kısaltma</b>	<b>Ülke</b>	<b>Erişim</b>
Instituto de Sociología	S-UCCH	Şili	<a href="http://www.puc.cl/sociologia/">http://www.puc.cl/sociologia/</a>
Programa de Economía del Trabajo	PET	Şili	<a href="http://www.petchile.cl/">http://www.petchile.cl/</a>
Economic and Social Research Foundation	ESRF	Tanzanya	<a href="http://www.esrftz.org/">http://www.esrftz.org/</a>
Thailand Development Research Institute	TDRI	Tayland	<a href="http://www.info.tdri.or.th/">http://www.info.tdri.or.th/</a>
Deniz Feneri Yoksulluk Araştırmaları Merkezi	DEYAM	Türkiye	<a href="http://www.deyam.org">www.deyam.org</a>
Sosyal Politikalar Forumu	SPF	Türkiye	<a href="http://www.spf.boun.edu.tr/">http://www.spf.boun.edu.tr/</a>
Statistical, Economic and Social Research and Training Centre for Islamic Countries	SESRIC	Türkiye	<a href="http://www.sesrtic.org/index.php">http://www.sesrtic.org/index.php</a>
Economic Policy Research Centre	EPRC	Uganda	<a href="http://www.eprc.or.ug/">http://www.eprc.or.ug/</a>
Social Watch		Uruguay	<a href="http://www.socialwatch.org/en/portada.htm">http://www.socialwatch.org/en/portada.htm</a>
Centro Latinoamericano de Economía Humana	CLAEH	Uruguay	<a href="http://www.claeh.org.uy/">http://www.claeh.org.uy/</a>
Instituto de Promoción Económico Social del Uruguay	IPRU	Uruguay	<a href="http://www.uruguaysolidario.org.uy/ipru/index.html">http://www.uruguaysolidario.org.uy/ipru/index.html</a>
Institute of Labour Science and Social Affairs	ILSSA	Vietnam	<a href="mailto:Issvn@nn.vnn.vn">Issvn@nn.vnn.vn</a>
Mediterranean Agronomic Institute of Chania	MAICH	Yunanistan	<a href="http://www.maich.gr/">http://www.maich.gr/</a>
Institute of Development Studies	IDS	Zimbabve	<a href="http://www.uz.ac.zw/units/ids/">http://www.uz.ac.zw/units/ids/</a>